

T.C.
HİTİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

MUSTAFA KUTLU'NUN HİKÂYELERİNDE
TASAVVUFÎ TEMALAR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ayşe Nur KIRCALI

ÇORUM-2019

**MUSTAFA KUTLU’NUN HİKÂYELERİNDE TASAVVUFÎ
TEMALAR**

Ayşe Nur KIRCALI

**Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı**

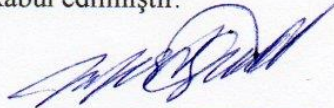
Yüksek Lisans Tezi

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Abdullah ÇOLAK**

ÇORUM-2019

KABUL VE ONAY

Ayşe Nur KIRCALI tarafından hazırlanan *Mustafa Kutlu'nun Hikâyelerinde Tasavvufî Temalar* başlıklı bu çalışma 06/09/2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Zafer ERGİNLİ

Prof. Dr. Abdullah ÇOLAK (Danışman)

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet ÖZKAN

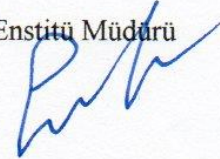

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

İmza

Prof. Dr. Mehmet EVKURAN

Enstitü Müdürü

T.C.
HİTİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını beyan ederim. (06/09/2019)

Ayşe Nur KIRCALI

ÖZET

KIRCALI, Ayşe Nur.*Mustafa Kutlu'nun Hikâyelerinde Tasavvufî Temalar*, (Yüksek Lisans Tezi), Çorum, 2019.

İslâmî ilimler içerisinde Tasavvuf; Müslümanların hem hayat felsefelerini hem de yaşam tarzlarını etkileyen önemli bir ilim dalıdır. Tasavvuf, müstakil bir felsefesi olan; sanata, musikiye, mimariye yön veren bir düşünce sistemidir. En çok etkilediği sanat alanı ise edebiyattır. Sadece edebî metinleri etkilememiş, aynı zamanda meselelerinin izahında edebiyatın bütün dallarını kullanmıştır. En çok kullandığı alan ise şüphesiz hikâyedir. Tasavvuf hikâyelerle anlaşılmiş, onaylanmış ve yayılmıştır. Hikâye kuramı, hal ilmi olan tasavvufun izahında kolaylık sağlamanın da etkisiyle, mesneviler ve menkıbelerle bugüne kadar tasavvufî, ahlâkî meselelerin taşıyıcısı olmuştur.

Anadolu, İslam'ı tasavvuf hikâyeleriyle içselleştirmiştir. Fakat modernleşme, batılılaşma ile birlikte Anadolu; yüzyıllık irfânî geleneğini terk etmeye başlayarak, maneviyattan sıyrılmış, maddeyle kuşatılmış bir hayat tarzına doğru evrilmektedir.

Modern dünyayı çok iyi tanıyan, Modern Türk Edebiyatına kendine has yöntem ve üslubu ile yeni bir hikâyecilik anlayışı getiren Mustafa Kutlu; İslam'ın tasavvuf anlayışını benimsemiş, tasavvuf tarihine de ilmine de vâkıf bir yazardır. Hikâyelerinde tasavvufî kavramları, terimleri ele alan Kutlu, modern insanın sorunlarına, bunalımlarına çare olarak tasavvuf anlayışını işaret etmektedir.

Mustafa Kutlu, modern hikâyelerle, modern zamana tasavvuf düşüncesini tekrar anlatmaktadır. İrfânî değerleri, tasavvufî kavramları, ahlakî ölçüleri çoğu zaman açıkça bazen de hikâyelerinin satır aralarında işlemektedir.

Anahtar Kavramlar:Tasavvuf, Hikâye, Mustafa Kutlu, İrfân.

ABSTRACT

KIRCALI, Ayşe Nur. *Sufi themes in the stories of Mustafa Kutlu*, (Master's thesis), Çorum, 2019.

Sufism among Islamic Sciences is an important discipline which affects both life philosophies and lifestyles of Muslims. Sufism, with a distinct philosophy, is a thought system which dominates art, music and architecture. Its most influenced art is literature. Not only it influenced literary texts, but it also used all disciplines of literature to interpret its issues. Beyond any doubt the area it uses most is the story. Sufism was understood, endorsed and spread through stories. The story theory has been the carrier of Sufi and moral issues with masnavis and menkibis to this day, due to its ease in explaining Sufism, which is a state knowledge.

Anatolia has interiorised Islam with Sufi stories. But with modernization and westernization, Anatolia is beginning to abandon the centuries-old tradition of lore and evolving towards a lifestyle stripped of spirituality and surrounded by matter.

Mustafa Kutlu, who knows the Modern world very well and brings a new sense of storytelling with his unique method and style to Modern Turkish literature has adopted the Sufi approach of Islam and is a writer who is familiar with the history of Sufism and its knowledge. Considering Sufi concepts and terms in his stories, Kutlu points to the understanding of Sufism as a remedy for the problems and crises of modern man.

Mustafa Kutlu retells the idea of Sufism in modern times with modern stories. Lore values, Sufi concepts, and moral dimensions are often clearly, sometimes rendered between the lines of his stories.

Keywords: Sufism, Story, Mustafa Kutlu, Lore

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET	İ
ABSTRACT.....	İİ
İÇİNDEKİLER	İİİ
KISALTMALAR	V
ÖNSÖZ	VI
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM ÖĞRETİCİ METİN: HİKÂYE

1.1.KUR’AN VE SÜNNETTE HİKÂYE	4
1.2.TASAVVUF KÜLTÜRÜNDE HİKÂYE	8
1.3.TÜRK EDEBİYATINDA HİKÂYENİN SERÜVENİ.....	17
1.3.1.Mesnevi.....	18
1.3.2.Destanlar ve Destansılaştan Hikâyeler.....	20
1.3.3.Fabl.....	20
1.3.4.Masal	20
1.3.5.Menkıbeler	21
1.3.6.Modern Türk Hikâyesi	22

İKİNCİ BÖLÜM MUSTAFA KUTLU’NUN HAYATI, ESERLERİ VE EDEBİ ŞAHSİYETİ

2.1.MUSTAFA KUTLU’NUN HAYATI	24
2.2.MUSTAFA KUTLU’NUN ESERLERİ	30
2.3.EDEBİ ŞAHSİYETİ	42
2.3.1.Eserlerinde İzlediği Yöntem	47
2.3.2.Hikâyelerinde Genel Temalar	50

2.3.2.1.Doğa ve Çiçek.....	50
2.3.2.2.Mekân.....	54
2.3.2.3.Tekke.....	58
2.3.2.4.Su	60
2.3.2.5.Ezan.....	62
2.3.3.Hikâyelerinin Üslubu	63

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MUSTAFA KUTLU'NUN HİKÂYELERİNDE TASAVVUFÎ UNSURLAR

3.1.TASAVVUF VE MUSTAFA KUTLU	69
3.2.MUSTAFA KUTLU'NUN HİKÂYELERİNDE TASAVVUFÎ TERİMLER... 79	
3.2.1.İbâdet.....	79
3.2.2.Seyr ü Sülûk.....	83
3.2.3.Şeyh-Mürşid.....	83
3.2.4.Zikir.....	89
3.2.5.Sefer.....	92
3.2.6.İhsan.....	94
3.2.7.Kanaat.....	98
3.2.8. Hüzün.....	101
3.2.9. Takva.....	104
3.2.10. Fakr.....	105
3.2.11. Sır.....	112
3.2.12. Dört Kapı / Kırk Makam.....	117
SONUÇ	120
KAYNAKÇA.....	123
EKLER	129

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.s.	: Aleyhisselam
bk.	: Bakınız
c.	: Cilt
ev.	: Çeviren
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
Fak.	: Fakülte
haz.	: Hazırlayan
sy.	: Sayı
ter.	: Tercüme eden
Üni.	: Üniversitesi

ÖN SÖZ

Son dönem Türk Edebiyatının en mühim isimlerinden birisi olan Mustafa Kutlu'nun manevi dünyasını araladığımız bu çalışmamızda; Mustafa Kutlu'nun tasavvuf anlayışının derinliğini ve sınırlarını inceleyerek, hikâyelerindeki tasavvufî temaları tespit etmek amaçlanmıştır.

Çalışmamızda Kutlu'nun bugüne kadar yazmış olduğu eserleri üzerinde bir tarama yaparak, Anadolu insanının irfâni geleneğinden sunduğu izleri takip etmeye çalıştık. Çalışmamız üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde hikâye kuramının Kur'an kıssalarından hadislere, mesnevilerden modern hikâyeye kadar kullanımını üzerine bir değerlendirme yaparak; öğretici metin olarak hikâyenin tahlilini yapmaya çalıştık. İkinci bölümde Mustafa Kutlu'nun hayatına ayrıntılı bir bakış yaparak onun dünya görüşünü tespit etmeye gayret ettik. Eserlerini tasavvuf penceresinden bakarak değerlendirip özetledik. Edebi şahsiyetini, eserlerinde izlediği yöntem ve teknikleri inceleyerek, edebiyat anlayışında tasavvuf düşüncesinin yerini öğrenmeye çalıştık. Üçüncü bölümde ise, Kutlu'nun tasavvuf bilgisinin sınırlarını, derinliğini açığa çıkararak, hikâyelerinde tasavvufî terimleri nasıl kullandığını açıkladık.

Tasavvufu hayatının, edebiyatının, hikâyesinin merkezine alan Mustafa Kutlu'nun tasavvuf anlayışını hikâyeleri ekseninde açıkladığımız bu tezde yardımlarını esirgemeyen danışmanım Prof. Dr. Abdullah Çolak'a ve çalışmanın bitmesindeki manevi desteği için Prof. Dr. Zafer Erginli hocama teşekkürü bir borç bilirim. Çalışmamı bizleri ilim sevgisiyle büyüten, 2013 yılında kaybettiğim anne ve babam merhum Mustafa-Yüksel Kırçalı'ya ithaf etmek isterim.

GİRİŞ

Tasavvuf kültüründe hikâyeler öğretici metinler olarak kullanılmıştır. Kur'an kıssalarından destanlara, fabllardan masallara kadar geniş bir zeminde farklı isimlerle karşımıza çıkan hikâye kuramı; tasavvuf kültüründe daha ziyade mesnevi ve menkıbe olarak karşımıza çıkmaktadır. Tasavvuf anlayışının yayılmasında ve devamında mesnevilerin, menkıbelerin büyük bir rolü vardır. Fakat bugünün değişen dünyasına tasavvufu yeniden, bugünün diliyle hikâyeleştirip anlatacak hikâyecilere ihtiyacımız vardır. Aksi halde irfânî gelenekle, maneviyatla bağlarımız tamamen kopacak, İslam'ın ruhu kaybolacaktır.

Bugün hikâyenin geldiği nokta “Modern Hikâye” dir. Modern dünyaya, modern hikâyelerle tasavvuf anlayışının anlatılması noktasında karşımıza Mustafa Kutlu ismi çıkmaktadır. Tasavvufun hikâyesini yeniden yorumladığı için Mustafa Kutlu hikâyelerini önemsemekteyiz.

Türk Hikâyesine yeni bir soluk kazandıran, kendine has yöntem ve üslubuyla dikkat çeken Kutlu, edebiyat alanında üzerine makaleler, tezler yazılan bir isimdir; fakat onun İslam anlayışı, tasavvufî yönü, hikâyelerindeki manevî unsurlarla ilgili tez düzeyinde henüz bir çalışma yapılmadığını dikkate aldığımızda tezimizin konusunu önemsiyoruz.

Çalışmamızın amacı Kutlu'nun tasavvuf anlayışının derinliğini tespit ederek, hikâyelerinde tasavvuf fikrini ve kavramlarını nasıl işlediğini açığa çıkarmaktır. Onun hikâyesinin tasavvuf kültürünün aktarılmasındaki ve irfânî geleneğin devamındaki yerini belirleyebilmektir.

Çalışmamızda yöntem olarak, öncelikle hikâye kuramının Kur'an kıssalarında ve hadislerde nasıl kullanıldığını tespit ettik. Tasavvuf ilminin doğuşu ve kaynaklarına kısaca bahsederek, tasavvuf kültüründe hikâyenin rolüne, hâlin izahında sağladığı kolaylığa değinerek, hikâye kuramının öğreticiliği üzerine değerlendirmelerde bulunduk. Sonra hikâyenin edebiyat tarihindeki serüvenini takip ederek, modern hikâyenin yöntemleri üzerinde durduk.

Çalışmamızın ikinci bölümünde Mustafa Kutlu'nun hayatını, eserlerinden yola çıkarak, bütün yönleri ile ele alıp, yaşam tarzında tasavvuf anlayışının yerini tespit etmeye çalıştık. Eserlerini tasavvuf çizgisinde tek tek değerlendirdik. Edebi şahsiyeti ve

hikâyelerinde kullandığı yöntemle ilgili bir değerlendirmede bulunarak, yazarın edebiyat anlayışını, edebiyat anlayışında tasavvufun rolünü ortaya koymayı hedefledik.

Çalışmamızın üçüncü bölümde ise, Kutlu'nun şu ana kadar basılmış 30 farklı hikâyesinden hareketle yazmaya çalışsak da; maksadını daha iyi anlamak adına yayınlanmış 10 deneme kitabına da başvurduk. Kutlu ile ilgili daha önce yapılmış çalışmalardan ulaşılabildiklerimizden faydalandık. Kutlu'nun yine hikâyelerinden hareketle; fikriyatını beslediği, eserlerinden etkilendiği tasavvufî simalar ve eserleri hakkında tespitlerde bulunduk.

Tezimizi yazarken, konu ve kavram zenginliğine sahip olan tasavvufî meselelerin hepsine değinme imkânı bulamayacağımızdan, sadece bize göre öne çıkanları değerlendirmek durumunda kaldık. Son olarak da hikâyelerinde işlediği tasavvufî terimleri ayrı ayrı değerlendirmeye aldık. Ayrıca tasavvuf kavramlarının, geçerli tek bir tanımının olmayışı bizi kavramla ilgili bir kargaşaya sevk ettiği için; Kutlu'nun da bahsettiği, Kuşeyrî, İmam Gazâlî, Atâullah el-İskenderî gibi âlimlerin, ilk dönem tasavvuf klasiklerinden olan eserlerinde, o terimlere yükledikleri anlamları da aktardıktan sonra Kutlu'nun o terime hangi anlamı yüklediğini izah etmeye çalıştık.

Tezimizi yazarken karşılaştığımız problemlerin başında; hikâye üslubu ile tez yazımı üslubunun geçişlerinde zorluk çekmemiz gelmektedir. Araştırmamızın başından beri incelediğimiz eserlerin yoğunluğunun edebî eserler olduğu dikkate alındığında, tezimizde bilimsel dille edebî dil arasında gidip geldiğimiz gerçeği kaçılmaz bir zorluktur. Diğer problemimiz ise hikâyenin bütününden bir bölümü çekerek incelenmenin, olayı bağlanımdan koparmasıdır. Bu problemi alıntı yaptığımız hikâyelerin içeriğinden, konusundan her defasında bahsetmeye gayret ederek, aşmaya çalıştık. Bu çabamız da bizi bazen tez içerisinde tekrara sürükledi.

Kutlu bütün hikâyelerinde tasavvuf terimlerini yoğun olarak kullanmadığı için tezimizde Nur, Sır, Huzursuz Bacak gibi bazı hikâyelerinde çokça bahsederken; Beyhude Ömrüm, Tirende Bir Keman gibi bazı hikâyelerinden daha az bahsettik. Ayrıca bizi en çok zorlayan problem, bazı hikâyelerinde açıkça tasavvufî terimlerden, kişilerden, olaylardan bahsederken; bazı hikâyelerinde manevî unsurları satır aralarına gizlenmiş olmasıydı. Mesela Yoksulluk İçimizde hikâyesinde kitap boyunca fakr kavramı işlenirken, hikâyenin bütününden fakr kavramını çıkarıp izah etmemiz bizi oldukça zorlamıştır.

Mustafa Kutlu gelenek ile modern hikâye arasında duran önemli bir yazardır. Onu asıl önemli kılan ise tasavvuf kültürünü bugüne taşıma çabasıdır.

Ayşe Nur Kırçalı
Çorum 2019

BİRİNCİ BÖLÜM

ÖĞRETİCİ METİN: HİKÂYE

1. 1. KUR'AN VE SÜNNETTE HİKÂYE

Kur'an-ı Kerim'e baktığımızda, özellikle imânî konular gibi izahı zor mevzularda, hikâye metodundan çokça yararlanıldığını görürüz. Kur'an'da daha önceki ümmetlerin, onlara gönderilen peygamberlerin yaşadıkları hadiselerle geniş yer verilmiştir. Nitekim Kur'an ayetlerinin 1787 tanesi kıssalardan bahseder.¹

Kur'an-ı Kerim insanı terbiye ederken kıssaları kullanır.² Kıssaları sunarken farklı metotlar kullanmasının sebebi ise, insanların kabiliyet ve kavrama becerilerinin birbirlerinden farklı olmasıdır. Kur'an, birbirinden farklı yöntemler kullanarak her kabiliyetteki insana hitap etme imkânına sahiptir.³

Kur'an-ı Kerim'de hukukla ilgili “yapın” ya da “yapmayın” şeklinde emir ayetleri olduğu gibi, kıssalardan hareketle de bazı normlar elde etmek mümkündür. Ahkam ayetlerinde emir ve yasaklar kesin bir dille ifade edilirken, kıssalardan tasvir edilmek suretiyle kendilerinden hisse çıkarılabilir.⁴

Kıssalar olaylara; hayat, hareket ve diyaloga sahip canlı ve somut kimlikler kazandırarak, vicdanlara ilham verici bir üslupla hitap eder. Kur'an'da kıssalar zihinsel manalar şekillere ve hareketlere dönüşür.⁵ Hikâyeler durağan metinler değildir. Her okunduğunda, anlatıldığında, işiten kişinin zihninde hadise yeniden canlanır. Kur'an'ın evrenselliğinde, çağlara hitabında bu kıssaların yadsınamaz bir yeri vardır.

Kur'an'ın hikâye metodunun nasıl kullandığını “Bilge Kul (Hızır)–Hz. Musa” kıssası ekseninde ele alalım. Kur'an'da bu hikâye mealen şöyle anlatılır:

- Derken (orada) kullarımızdan bir kul (olan Hızır'ı) buldular ki biz ona katımızdan bir rahmet vermiştik ve ona tarafımızdan bir ilim öğretmiştik.
- Musa ona: “Sana doğru yol olarak öğretilenden bana da bana da öğretmen için sana tabii olabilir miyim?” dedi.

¹ Mustafa Kara, “Kur'an Kıssalarının “Hikâye” Kavramıyla Tanımlamanın İmkânı”, *Tefsir Araştırmaları Dergisi*, sy. 2, (2018): 57.

² Adem Akıncı, “Kur'an'daki Kıssalar ve Din Öğretimindeki Yeri”, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 46.

³ Ahmet Çelik, “Birey ve Toplumun Islahı Açısından Kur'an Kıssaları”, *Ankara Üni. İlahiyat Fak. Dergisi*, sy. 22, (Erzurum 2004): 57.

⁴ Remzi Kaya, Kur'an-ı kerim Kıssaları ve Düşündürdükleri”, *Uludağ Üni. İlahiyat Fak. Dergisi*, C. 11, sy. 2,(2002): 45-47.

⁵ Nurettin Turgay, “Kur'an Kıssaları”, *Dicle Üni. İlahiyat Fak. Derisi*, C. II, (Diyarbakır: 2000): 61-63.

-(O da:) “Doğrusu sen, benimle birlikte (yaptıklarına) sabretmeye asla dayanamazsın.”

(Üstelik bilgi olarak) aslını kavrayamadığın bir şeye nasıl sabredersin?” dedi.

-(Musa:) “İnşallah beni sabırlı bulacaksın ve senin hiçbir işine karşı gelmem.” Dedi

-(Hızır da:) “O halde bana tabii olursan ben sana (o konuda) bir söz söyleyinceye kadar, bana (yaptıklarından) hiçbir şey sorma.” dedi.

-Bunun üzerine ikisi de gittiler. Nihayet gemiye bindikleri vakit, (Hızır) onu deldi.

-(Musa:) “Gemi halkını boğmak için mi onu deldin? Hakikaten sen korkunç bir şey yaptın.” Dedi.

-(O da:) “Sen benimle birlikteliğe asla sabredemezsin demedim mi?” dedi.

-(Musa:) Unuttuğum şeyden dolayı bana çıkışma, (arkadaşlık işimde) bana bir güçlük çıkarma (da beni affet).” Dedi.

-Yine birlikte gittiler. Ta ki, bir oğlan çocuğuna rastlayınca (Hızır) hemen onu öldürdü.

-(Musa:) “Bir can karşılığı olmaksızın, tertemiz (günahsız) bir canı öldürdün ha! Hakikaten sen (benzeri görülmemiş) çirkin bir şey yaptın.” Dedi.

-(Hızır:) “Ben sana, benimle birlikteliğe sabretmeye asla dayanamazsın demedim mi?” dedi.

-(Musa:) “Eğer bundan sonra sana bir şey sorarsam artık bana arkadaş olma! Artık bununla, tarafımdan (kabul edilen) son mazerete ulaştın.” Dedi.

-Yine gittiler. Nihayet bir memleket halkına varıp onlardan yemek istediler. (Vermediler ve) onları misafir etmekten kaçındılar. Derken (orada) yıkılmak üzere olan bir duvar buldular. (Hızır) Hemen onu doğrulttu (eski haline getirdi).

-(Musa:) “Niçin yaptın? Eğer isteydin buna karşı bir ücret alırdın.” Dedi.

-(Hızır:) “İşte bu, seninle benim (birbirimizden) ayrılma (vakti)mizdir. (Şimdi) sana, sabretmeye dayanamadığın şeylerin iç yüzünü haber vereceğim.” Dedi. Gemiye gelince: (O), denizde çalışan yoksullarındı. Onu kusurlu yapmak istedim. (Çünkü) peşlerinde her (sağlam) gemiyi zorla alan bir hükümdar vardı. Oğlanın ise, anne babası inan kimselerdi. (Bu çocuğun) onları azgınlık ve küfre sürüklemesinden (veya zorlamasından) korktuk. İstedik ki Rableri ona karşılık, kendilerine ondan daha temiz ve daha merhametlisini versin. Gelelim duvar: (O) şehirde iki yetim çocuğun idi. Altında onlara ait bir define vardı. Babaları da sâlih (iyi ve temiz) bir kimse idi. Rabbin onların (büyüyüp) olgunluk çağına ermelerini ve kendisinden bir rahmet olmak üzere definelerini çıkarmalarını istedi. Ben bunu kendi emrim (ve re’yimle) yapmadım işte üzerinde sabretmeye dayanamadığın şeylerin içyüzü bu!”⁶

Görüleceği üzere olay aktarılırken, hikâyenin üç temel unsuru olan yer, kişi ve zaman faktörlerine dair ayrıntılı bir bilgi verilmemiştir. Bunun temel sebebi ise muhataba iletilmek istenen mesajı gereksiz teferruatlarla gölgelememektir.⁷

Musa-Hızır kıssası ile ilgili elbette pek çok şey söylenebilir. Lakin biz sadece kıssayı vermek istediği ana mesaj üzerinden değerlendirecek olursak; Allah Teala Bakara Suresinde şöyle buyurmuştur: “...*Olur ki (bazen) hoşunuza gitmeyen bir şey sizin için*

⁶ Kehf, 18/65-82.

⁷ Mustafa Öztürk, “Bilge Kul-Musa Kıssası ve İslam Kültüründe Hızır Mitosu”, *Omü İlahiyat Fak. Dergisi*, sy. 14-15, (Samsun 2003): 251.

hayırlı olur ve hoşunuza giden bir şey de sizin için şer olur. (Hayırlı ve doğru olanı) Allah bilir, siz bilemezsiniz.”⁸Peki bu nasıl olur? Sınırı, kapsamı nedir bu ayetin? Mesela bir çocuğun ölümü de dahil midir buna? İnsan aklı bu ayeti, bu teorik, salt bilgiyi tam manası ile kavrayıp, hayatına bu ekseninde yön verebilir mi? Elbette bu pek zordur. Bu sebeple Kul-Musa kıssası ile bu mesele Kur’an’da perde perde sahnelenmiştir. Bu hikâyeyi dinleyen her yaş ve eğitim düzeyindeki kişi, hayata ve olaylara bambaşka bir pencereden bakma imkânını daha kıssanın son perdesini dinlerken bulacaktır.

Bilge Kul-Musa olayı, pek çok derin mânâları da içinde barındırmaktadır. Demek ki akılla, duyu organları ile elde ettiğimiz bilgiden farklı olarak, kaynağı İlâhi, yöntemi ilhâmî bir başka bilginin de mevcutluğu söz konusudur. Demek görünen gerçekliğin ardında, bir de herkesin göremeyeceği bir görünmeyen gerçeklik mevcuttur. Zîra Tasavvuf ilminin pek mühim meselelerinin izahında da bu kıssa nakledilir. İlm-i Zâhir, İlm-i Bâtın, marifet, keramet gibi kavramlara bu hikâyeye kaynaklık eder.⁹

Kıssalardan bahseden ayetlerin çoğunun Mekke döneminde indiği de dikkate alınır, henüz İslam’ı tanımayan, cehalet içindeki bir topluma imânî meseleleri izah etme zorluğu kıssalarla kolaylaşır. Görüldüğü üzere, Kur’an aktardığı kıssalar ile izahı zor meselelerin, hikâyeye metodunu kullanarak, anlaşılmasını sağlar.

Bütün insanlardan Kur’an’ın tamamını okuyup yorumlaması, ayetleri tahlil ederek hayatını Kur’an ile dizayn etmesini beklemek ütöpik bir yaklaşım olsa gerektir. Çünkü insanların kabiliyetleri, meziyetleri ve zaafı, anlayışları farklıdır. Zira sahabelerde de bu gerçeklik pek açıktır. Bugün basit bir tiyatro oyunu rolü için bile, eline metni alan herkes rolünü tam olarak yapamıyorken, bunun için eğitim ve bir hoca gerekiyorken; her insanın Kur’an’ın tamamını okuyarak hayat tiyatrosundaki Mümin rolünü tam oynamasını beklemek gerçekçi bir yaklaşım değildir. İşte tam da bu sebeple Kur’an, daha inişi tamamlanmadan, Hz. Muhammed’in (s.a.v.) hayat sahnesinde gösterime girmiştir. O teorik bir bilgi olarak inen ayetleri pratik hayata uyarlamıştır. Bu esnada bir hata yapmışsa yine ayetle uyarılmıştır. Bu sebeple bizzat Kur’an onun örnekliğine işaret etmekte, Kur’an’ı yaşamak isteyenlere onu örnek göstermektedir. Nitekim Müslümanlar nezdinde “sünnet” kavramının ehemmiyeti de bu nedenledir. Mamafih, Hz. Peygamberin

⁸ Bakara, 2/216.

⁹Bk. Necmettin Bardakçı, “İsmail Hakkı Bursevî’nin Musa-Hızır Kıssası Yorumunun İlim-Marifet Uygunluğu Açısından Değerlendirilmesi”, *Süleyman Demirel Üni. İlahiyat Fak. Dergisi*, sy. 5, (1998): 81-103.

bizzat kendi hayatı Kur'an'ın hikâyesidir. Bununla birlikte Hz. Peygamber (s.a.v.) bazı meseleleri izah ederken de hikâye metodunu kullanmıştır.

Tevbe konusu ile ilgili pek çok ayet ve hadis mevcuttur. Mâide Suresinde şöyle buyrulmaktadır: *“Kim yaptığı haksızlık hareketinden sonra tevbe eder kendini düzeltirse hiç şüphesiz Allah onun tevbesini kabul eder. Çünkü Allah çok bağışlayan, çok merhamet edendir.”*¹⁰

Hz. Peygamber (s.a.v.) Müslim’de geçen bir hadiste şöyle buyurmaktadır: “Bir kimse güneş batıdan doğmadan evvel tevbe ederse, Allah onun tevbesini kabul eder.” Yine Tirmizî’de geçen bir rivayette: “Bir kul can çekişmeye başlamadıkça Allah Teala tevbesini kabul eder.” buyrulmaktadır.¹¹ Lakin tevbenin nasıl yapılacağı, mahiyeti, kapsamı konusunda uzun izahlar yapılsa da zihinlerde tevbe kavramını netleştirmek kolay görünmemektedir. Bu sebeple olacak ki Hz. Peygamber (as.) tevbenin hangi ya da ne kadar günahı kapsayacağı ve gerçek bir tevbenin nasıl yapılması gerektiğini açıkça izah etmek için şu temsili ya da hakîki hikâyeyi anlatmıştır:

“Sizden evvelkiler içinde bir adam vardı. 99 kişi öldürmüştü. Sonra, dünyanın en büyük alimi kimdir? Diye sordu. Ona bir rahip gösterildi.

Bunun üzerine rahibin yanına gitti: “99 adam öldürdüm, tevbe etsem olur mu?” diye sordu. Rahip: “Tevben kabul olmaz.” Dedi. Bunun üzerine o adam rahibi de öldürdü. Onunla yüzü doldurdu.

Sonra yeryüzü halkının en büyük alimini sorup araştırdı. Ona alim bir kimseyi tavsiye ettiler. Alime sordu: “100 adam öldürdüm, tevbe etsem kabul olur mu?”

Alim: “Evet seninle tevbe arasında kim hâil olabilir, filan yere gitorada Allah’a ibadet ile meşgul insanlar vardır. Onlarla beraber Allah’a ibadet et, memleketine dönme; zira orası fena bir yerdir.” Dedi.

Bunun üzerine adam yola çıktı. Yarı yola vardığında öldü. Rahmet melekleri ile azab melekleri bu adam hakkında münakaşa ettiler.

Rahmet melekleri: “Bu adam candan tevbe ederek geldi.” Dediler.

Azab melekleri: “Bu adam hiçbir iyilik işlememiştir.” dediler.

Bunun üzerine insan kıyafetinde bir melek bunların yanına geldi. Melekler onu aralarında hakem yaptılar.

Melek şöyle dedi: “İki taraftaki mesafeyi mukayese ediniz; hangi tarafa daha yakın ise adam o tarafındır.”

Mesafeyi ölçtüler; adamı varacağı yere daha yakın buldular. Bundan dolayı onu rahmet melekleri aldılar.”¹²

Hz. Peygamber bu hikâye ile teoriye sığmayan tevbeyi pratikle izah etmiştir. Bu hikâyeden kolayca anlaşılacağı üzere tevbesi kabul olmayan bir günah yoktur. Yeter ki kişi, hikâyedeki 100 kişinin katili olan adam gibi, bağışlanmak için kapı kapı gezsün,

¹⁰ Mâide, 5/39.

¹¹ Muhyiddîn-i Nevevî, *Riyâzü’s-Sâlihîn*, çev. H. Erdem, c. 1 (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1976), 21-22.

¹² Nevevî, *a.g.e.*, 26.

ısrarla tevbe etsin. Sonra o günaha bir daha düşmemek için yollara düşsün, gerekirse evini, yurdunu terk-i diyâr eylesin, günahı ateşten kaçır gibi kaçsın. Niyet sâlih olsun ki, yolun sonu gelmese de yolda olmanın ecrine nâil olunsun.

Kur'an ve Hz. Peygamber'in hikâyeyi kullanma şekillerini değerlendirdik. Görüldüğü üzere İslâm kültüründe hikâye metodunun mühim bir yeri vardır. Hikâye, İslâm'daki önemini tasavvuf kültürü ile devam ettirmiştir.

1.2. TASAVVUF KÜLTÜRÜNDE HİKÂYE

İslam dini üç temel husus üzerine teşekkül edilmiştir. Cibril hadisinde “dini öğretmek üzere” gönderilen Cebrail bu üç hususu iman, ibadet ve ihsân olarak bildirir. Kulun her an Rabbini görüyormuşçasına kulluk etmesini ifade eden ihsân kavramı Tasavvuf ilminin başlıca konusudur. Dinin emir ve yasaklar ışığındaki sevgi ve muhabbet boyutu olan Tasavvuf, Hz. Peygamber'in yaşam şekli örneğinde insanı ahlaki olgunluğa ulaştırmayı hedefler.

Sûfîlerin meşhur benzetmesine göre; iman bir ağacın kökleri gibidir. İbadetlerin dalları, ahlak ise meyvesidir. İman ve ibadetlerin asıl gayesi insanı Hz. Muhammed'in tamamladığı güzel ahlaka ulaştırmaktır. Tasavvuf ise Kur'an ve sünnetteki ahlaki meseleleri sistemleştirmiştir.

Hızır (a.s.) için: “Biz ona ilm-i ledün öğrettik.” (Kehf 18\65) ayeti ve Hz. Musa (a.s.) ile aralarında geçen hadise zâhirî ilmin yanında bâtinî ilmin de var olduğunu haber vermektedir. Yine “Allah'tan korkun, Allah size öğretir.” ayeti de, keşf, ilham gibi tasavvufi bilgi kaynaklarının temelini oluşturmaktadır.¹³

Kuran'ın bütününe baktığımızda iman ve ibadetlerin yanı sıra ahlaka dair birçok emir ve öğüt görülmektedir. Ayetler, insanın sahip olması gereken sabır, şükür, doğruluk, tevekkül, tefekkür gibi iyi vasıflar ve kaçınması gereken dünyaya düşkünlük, riya, kibir gibi kötü huylardan bahsetmektedir. Tasavvuf; seyr-i sülûka giren Sâlik'in, bu manevi yolculukta, kötü huylarından arınıp, iyi vasıflarla donanmasını amaçlar. Bu manevi eğitim şekli de yine Kur'an kaynaklıdır. Tasavvufun eğitim metotlarından ya da Gazâlî'nin söylemiyle tedavi yöntemlerinden tevekkül: “Allah'a tevekkül et, vekil olarak Allah yeter.”¹⁴ Riyâzet: “Gecenin bir bölümünde O'na secde et ve uzun bir bölümünde

¹³ Osman Türer, *Tasavvuf Tarihi* (İstanbul: Ataç Yayınları, 2011), 47-48.

¹⁴ Ahzâb, 33\3.

de O'nu tesbih et."¹⁵ Zikir: " *Rabbinin adını an ve her şeyi bırakıp yalnız O'na yönel.*"¹⁶
Ayetlerinden hareketle sistemleştirilmiştir.

Tasavvufun diğer kaynağı ise Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hayatı ve hadisleridir. Onun manevi hayatının ilk izleri, risâletten önceki hayatına, gençlik yıllarına kadar gitmektedir. Hira Mağarası'nda inzivaya çekilip, tefekküre daldığı, bilinen bir husustur. Bu hali risâletten sonra daha yoğun bir şekilde devam etmiştir. Ömrü boyunca mütevazî bir şekilde yaşamış, koyun sağmış, kilim üzerinde uyumuş, sûf giymiş, ayakları şişene kadar namaz kılmış, zikre devam etmiştir.

Tasavvufun doğuşunda bir başka faktör de sahabenin yaşam tarzıdır. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) sohbetlerini; sanki başlarının üstünde bir kuş varmış da hareket ettiklerinde uçacakmış gibi, sukut ve huşu içinde dinleyen sahabe; bu ruh halini sürekli hale getiremedikleri için kendilerini münafık zannetmişlerdir. Allah Resul'ünü her konuda örnek alan ve onun ahlak eğitiminden geçen ashâbın yaşantısı sûfilere örnek olmuştur.¹⁷

İnsanın yaratılış itibarıyla mistik bir temayüle sahip olması da tasavvufun doğuşunda etkili olmuştur. İnsanın içinden gelen; yaratıcıyı arama, tanımaya çalışma, O'nun hoşnutluğunu kazanma çabasının bir sonucu olarak mistik hareket, her dinde, asırda ve toplumda var olmuştur. İslam toplumunda ise bu hareket, mistisizmden pek çok farklı olmakla beraber, tasavvuf olarak ifade edilmiştir.¹⁸

İlk olarak İslamî bir yaşam tarzı şeklinde ortaya çıkan Tasavvuf, bilhassa IV/X. asırdan itibaren İslamî ilimler arasına girmiştir. VI/XII. Asırlara gelindiğinde ise İslam dünyasında tarikatlarla kurumsallaşarak yayılmıştır.¹⁹ Hz. Peygamber'in (s.a.v.) örnek kişiliğinin müesseseseleşmiş ve günümüze kadar gelmiş şekli olan Tasavvuf, İslamî ilimlerin zirvesidir.²⁰ Tasavvufî eğitimin amacı, insan-ı nâkıs yani eksik, ham, ahlaki kusurları olan insanı, insan-ı kâmil mertebesine erdirmektir.²¹

Tasavvuf ehli aklın yanında kalbi de bilgi kaynağı olarak kabul eder. Tasavvufun gayesi, tezkiye ve tasfiye ile her insanda bulunan, lakin körelen bilgi kaynağını arındırarak tekrar açığa çıkarmaktır. Bu bilgi kaynağından elde edilen ilimlere keşf ve

¹⁵ İnsan, 76\26.

¹⁶ Müzzemmil, 73\8.

¹⁷ Türer, *a.g.e.*, 65.

¹⁸ Dilaver Güre, *Düşünce ve Kültürde Tasavvuf* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2007), 25.

¹⁹ Güre, *a.g.e.*, 50.

²⁰ Hasan Kamil Yılmaz, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2010), 17.

²¹ Necdet Tosun, *Derviş Keşkülü* (İstanbul: Erkam Yayınları, 2016), 28.

müşâhede ismi verilmektedir. Keşf ve müşahedeye ulaşabilmek için izlenecek yol ise teorik değil pratiktir. Tatbiki bir ilim olan Tasavvufun bu yönü ise öteden beri “tasavvuf kâl ilmi değil, hâl ilmidir” sûfi özdeyişi ile ifade edilmektedir. İslamî ilimlerde bilgiye akıl yürütmelerle ulaşılır. Yani kâl kâli doğurur. Tasavvufta ise kâli doğuran hâldir.²² Yani tasavvuf ehli önce o duyguyu hisseder, hâli yaşar sonra da o hâlden bir bilgi yani kâl doğar.

Sûfiler hâl ehlidir. Hâl ehli, gerçeği bulanlar, ma’rifete erenlerdir.²³ Bu sebeple yaşadıkça anlaşılan, tecrübî bir ilim olan Tasavvufu, kelimelerin sınırlı kalıpları içinde tanımlamak zordur.²⁴ İşte bu sebeple hal ilmi Tasavvufun temel problemlerinin başında da bu hâli kâl ile izah etme zorluğu gelir. Mesela, Cibril Hadisinde bahsi geçen “ih̄san” kavramı, kitabî bilgidен ziyade, bir hal ilmidir. Tecrübî olması bu hali yaşayanlar tarafından, farklı farklı tarif edilmesine sebep olmuştur.

Ma’rûf el-Kerhî (ö. 200\815): “ Tasavvuf, hakikatleri almak, insanların elinde bulunanlara gönül bağlamamaktır.”

Serî es-Sakatî (ö. 251\865): “Tasavvuf, güzel ahlaklıdır.”

Ebû Hafs el-Haddâd (ö. 279\883): “Tasavvuf, tamamen edebden ibarettir.”²⁵ şeklinde tanımlamışlardır.

Sûfiler hâl ehlidir. Hâl ehli, gerçeği bulanlar, ma’rifete erenlerdir.²⁶ Bu sebeple yaşadıkça anlaşılan, tecrübî bir ilim olan Tasavvufu, kelimelerin sınırlı kalıpları içinde tanımlamak zordur.²⁷

Serrâc Tûsî der ki: “İlim, idrak sahiplerinin ihâta ve kavramasından daha geniştir.” Bunun ispatının da Musa ile Hızır kıssasının olduğunu söyler.²⁸

İmam Gazâlî hâlden doğan bilgiyi sarhoş örneği ile izah eder. Sarhoş, sarhoşluğun tarifini bilmez, o, sarhoşluk hakkında bir şey bilmediği halde sarhoştur. Ayık kimse, kendisinde sarhoşluktan bir eser olmadığı halde, sarhoşluğun tarifini bilir. Aynı şekilde zühdün hakikatini, şartlarını ve sebeplerini bilmek ile zâhidâne hayat yaşamak ve nefsinin dünyadan uzaklaşması arasında fark vardır. Bu sebeple Gazâlî tasavvufa dair okumakla

²² Osman Nuri Küçük, “Tatbiki Bir İlim Oluşu”, *Tasavvuf El Kitabı*, der. K. Özköse (Ankara: Grafiker Yayınları, 2012), 35-36.

²³ Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü* (İstanbul: Ağaç Kitabevi Yayınları, 2009), 245.

²⁴ Ahmet Cahit Haksever, “Tasavvufa Giriş”, *Tasavvuf El Kitabı*, 19.

²⁵ Türer, *a.g.e.*, 21-22.

²⁶ Cebecioğlu, *a.g.e.*, 245.

²⁷ Ahmet Cahit Haksever, “Tasavvufa Giriş”, *Tasavvuf El Kitabı*, 19.

²⁸ Ebû Nasr Serrâc Tûsî, *el-Lüma’*, çev: Hasan Kamil Yılmaz, (İstanbul: Erkam Yayınları, 2012): 445.

elde edebileceğini elde ettikten sonra ancak zevk ve sülûkla yani bizzat yaşayarak, hâl ile elde edilebilecekler için Şam'a gitmiş ve uzun süre uzlet hayatı yaşamıştır.²⁹ Bu inziva döneminde, İslam dünyasında etkisi asırlarca sürmüş hala da sürmekte olan eşsiz eseri "İhyâ-u Ulûmi'd-Dîn" ismini verdiği dört ciltlik kitabını kaleme almıştır. İmam Gazâlî, Dımaşk camiinde inzivada iken hâller sonucu elde ettiği bilgileri kâl ile izah etmeye çalışmıştır.

Zihni ferahlatıcı özelliği ile hikâye en önemli eğitim araçlarından birisidir. Hikâye metoduyla ifade cazibe kazanır. Öğretime katkı sağlayarak, zor meselelerin çözümünü kolaylaştırır ve meselenin kavranmasına önemli katkılar sağlar. Teorik olarak verilen bilgiler zihni yorarken, hikâyeler dinleyenleri monotonluktan kurtarır. Dinleyenlerin zihninde derin izler bırakan hikâye, teorik olanı pratik olana dönüştürerek pratik hayatta vazgeçilmez davranışlar olarak açığa çıkar. Çünkü hikâye ile bilgi özelleşir.³⁰

Davranış terapileri içinde yer alan terapötik yöntemlerden biri de örnek göstererek gerçekleştirilen tedavidir. Tedavi edilmek istenen kişiye kazandırılmak istenen tutum, davranış örnek göstererek öğretilir. Nasıl ki psikodramada rol alanlar stres gibi durumlarla başa çıkmanın yollarını sahnede canlandırarak öğrenirler, hikâye ile terapide de böyle bir durum söz konusudur. Kişi hikâyedeki kişi ile kendini özdeşleştirerek, onların çözüm yollarını kabul eder.³¹

Kavramların zihni yoran bir yönü olduğu muhakkaktır. Daha kötüsü ise zihnimize yazdığımız teorik bilgilerin büyük kısmı zamanla zihinden ya silinmekte ya da üzeri tozlanmaktadır. Zaten insan bilgiye zihninde dursun diye değil, hayatına yön versin diye talip olur. Lakin öğrenilen bilginin zihinde işlenip, davranış kalıbına dökülmesi, o bilgiyi elde etmek kadar kolay değildir.

Eğitim hayatımız boyunca pek çok teorik bilgi öğrenir, hatta ezberleriz. Öğretmen derse girip kırk dakikanın, otuz beş dakikası boyunca konuyu izah eder. Lakin ders bittiğinde aklımızda kalan şey son beş dakikasında anlattığı hikâyedir. Teorik bilgiler verilirken, verenden alana düz bir kanalla akış sağlanırken; hikâye anlatılırken dinleyicinin zihni aktiftir. Mesela desek ki, Mali bir Afrika ülkesidir. Fransız sömürgesidir. Kuzey kesimlerinde çöl iklimi görülür. Böyle arka arkaya ülkeye dair sıraladığımız bilgilerin ne kadarı zihnimizde kalır. Ya da ne kadar süre kalabilir. Oysa

²⁹ Gazâlî, *el-Munkızu Mineddalâl*, çev: Ahmet Subhi Furat, (İstanbul: Şamil Yayınevi, 1978): 70-71.

³⁰ Akıncı, *a.g.e.*, 42-51.

³¹ Abdurrahman Kasapoğlu, "Kur'an'da Kıssa Terapisi", *Cumhuriyet Üni. İlahiyat Fak. Dergisi*, c. VIII/2, (2004), 72-79.

kibu kavramları hikâyeleştirdiğimizde: “Mali’nin kuzeyinde zenci bir çocuk, Sahara Çölünde kızgın güneşin altında, Fransızca bir şarkı mırıldanıyordu.” diye anlatmaya başladığımızda zihinde bırakacağı etki çok daha derindir. Çünkü hikâye ile birlikte zihin pasif dinleyici olmaktan çıkarak, duyduklarını zihninde canlandırmaya başlar. Zenci bir çocuk çizer önce zihin. Sonra bir çöle düşerek, güneşin kavuran bakışlarının tenine değdiğini hissederek. Kulağına Fransızca bir şarkı fısıldanır. Ve artık bilgi zihne fark ettirmeden, örtük öğrenme ile işlenmiştir.

Sûfiler, öğrenme yöntemlerinden birisi olarak önemine vurgu yaptığımız, hikâye metoduna sıkça başvurmuşlardır. Çünkü hikâyeler, dinleyenin teori ile pratiği karıştırarak, bilgilerin hayattaki karşılığını kavramasını sağlar. Hikâyeler teorik olanı pratik hayata aktarabilmemizi kolaylaştırır. Teorik bilgiler kolayca unutulur. Unutulmasa bile insan, zihnindeki teorik bir bilgiyi hayata nasıl aktaracağını, onu davranışa nasıl dönüştüreceğini çoğu zaman bilemez. Hikâyeler ise dinleyenin hafızasında kalıcı bir iz bırakır ve gerektiğinde bilgiler davranış olarak kolayca açığa çıkar.

Teorik bilginin salt sunumu ile hikâye yöntemi ile sunumu arasındaki farklılığı daha iyi izah etmek adına, tasavvufî kavramlardan en önemlisi olan “zühd” kavramına bir bakalım.

Zühd; Arapça, rağbetsiz olmak, yüz çevirmek demektir.³²

Serrâc’a göre güzel mertebelerin temeli olan zühd, O’nun rızasına talip olanların ve tevekkül erbabının ilk basamağıdır. Zühd ehli ise üç tabakadır:

1. Mübtediler: Elinde avucunda zaten malı olmayan, elinde olmayanın da istek ve arzusunu gönlünde bulundurmamandır.
2. Tahkîk Ehli: Dünyanın tamamından nefse ait arzuları, hazları terk etmektir. Kişi zühd ehli olduğunda halkın ilgisine ve övgüsüne mazhar olur. Bu da zühd ehlinin nefesine hoş gelir. Tahkîk ehli bu duyguları da terk eder.
3. İstiğnâ Ehli: Onlar bilseler ki, dünyanın tamamı kendilerinin olsa da, bundan dolayı hesaba çekilmeyecekler. Onlar yine de dünyalık hiçbir şeye itibar etmezler. İstiğnâ ehlinin gözünde dünya ve dahi eşya değersizdir.³³

Herevî der ki; “Zühd bir şeye karşı arzunun tamamen kaybedilmesidir. Avam için zühd Allah’a yaklaşma vesilesi, mürd için zorunlu olarak yapılması gereken şey, havâs için ise seviyesizliktir.”

³² Cebecioğlu, *a.g.e.*, 734.

³³ Serrâc, *a.g.e.*, 45-46.

Herevî'ye göre de Zühd'ün üç derecesi vardır:

Birincisi: Haramı terk ettikten sonra şüpheli şeyleri de terk etmektir.

İkincisi: Vakti değerlendirmek için her anı fırsat bilmek, sükuneti muhafaza etmek ve ihtiyaç fazlası olan şeyleri terk etmektir.

Üçüncüsü: Zühde zühddür.³⁴

Ebû Tâlib Mekkî der ki: “ Bir şey benzeri ile tanındığı gibi zıddı ile de tanınır. Nefretin zıdı muhabbet, zühdün zıddı rağbettir. İnsanların en kötüsü, kalbi dünya muhabbeti ile dolu olandır. Dünyaya rağbet eden onu seviyor demektir. Dünyalığı daha çok arttırmaya çalışmak, ona rağbetin bir alametidir.”

Mekkî'ye göre insanın dünyaya meylinin temelinde yakîn zayıflığı vardır. Yakîni kuvvetli olan kul, bu yakîn'in nuru ile ahirete bakar; dünyayı unuttur ve zühd sahibi olur. Bu sebeptir ki kulun yakînini güçlendirmesi gerekir.

Kulun zühdü anlaması için öncelikle dünyayı anlaması gerekir. Mekkî'ye göre zaruri olan temel ihtiyaçlar dünya sayılmaz. Bunun dışındaki arzular, mesela dünyada kalma arzusu dünyadır. Bu sebeple yaşama arzusu en az seviyede olan, ahireti daha çok arzulayan kimse en zahid kimsedir.

Mekkî'ye göre zühdün bir başka anlamı da; nefsi Allah yolunda satmaktır. Zühd iki çeşittir: Fakirin zühdü, zengin zühdü. Zengin zühdü, elindeki malı infak etmek, kalbi ondan boşaltmaktır. Fakirin zühdü ise, zühd ve zühd sahiplerine imrenmek, yokluğa razı olmaktır.

Elden gidene üzülmemek, ele geçene sevinmemek, sade kıyafetler, süsü ve lüksü terk, cömertlik ve kanaat zühdün alametleridir.³⁵

İmam Gazâlî zühdü ilim, hal ve amel olarak açıklar. İlim, bir tüccarın aldığından verdiği kadar daha iyi olduğunu bilmesidir. Hâl, bir şeye olan rağbeti, ondan daha iyisine çevirmektir. Zahid sadece sakıncalı şeyleri değil, mübahları da terk eder. Amel ise, kalpten dünya sevgisini çıkarmaktır.

Gazâlî zühdü kuvvet itibarıyla üçe ayırır.

Birinci derece: kalp dünyayı arzu etse de mücahede ile dünyadan yüz çevirmektir. Bu zühdün en düşük derecesidir.

³⁴ Hâce Abdullah el-Ensârî el-Herevî, *Menâzilü's-Sâirîn*, Haz: Abdürrezzak Tek, (Bursa: Emin Yayınları, 2008): 87.

³⁵ Ebû Tâlib el-Mekkî, *Kûtu'l-Kulüb*, ter: Dilaver Selvi, c.3, (İstanbul: Smerkand Yayınları, 2011): 416-522.

İkinci derece: cennete nispetle dünyayı küçük görerek, gönül hoşluğu ile dünyayı terk etmektir. Çünkü cevhere nispetle çakıl taşı ne ise, cennete nispetle dünya da öyledir. Nasıl ki çakıl taşını verip cevher alan bir tüccar ticaretinden dönmez ise, bu zahid de zühdünden dönmez. Zahidlikte kemal budur. Bunun sebebi de bilgidir.

Üçüncü ve en üstün derece ise, elem ve kederden kurtulmak ya da hazlara ulaşmak için değil, ancak Allah için, Allah'a ulaşmak için yapılan zühddür. Bütün emel Allah ve O'nun rızasıdır.

Gazâlî'ye göre zühdün alameti üçtür: Birinci alamet; varlığa sevinmemek, yokluğa üzülmemektir. İkinci alamet; zem ile medhi müsavi görmektir. Üçüncü alamet ise; taatin zevkine varmak ve Allah ile üns etmektir. Zira gönül sevgiden uzak olamaz. Ya Allah'ı ya da dünyayı sevecektir. Bu da bardaktaki su ve hava gibidir. Su varsa hava yok, su yoksa hava vardır; ikisi bir arada bulunamaz.³⁶

Yine Gazâlî der ki: “Denilebilir ki, Kur'an-ı Kerîm'in ekserisi dünyayı aşağılamak, onu insanların gözünden düşürmek ve ahirete yönelmelerini sağlamayı telkin eder. Hatta peygamberlerin amacı da budur, onlar insanlığa ancak bunun için gönderilmişlerdir.”³⁷

Görüldüğü üzere zühd kavramı hakkında her mutasavvıf kendi hissiyatını ifade etmeye çalışmıştır. Muhakkak hepsinin dediği doğrudur lakin zühde talip bir müminin bunları okuyup, hafızasında tutması, hayatına yansıtması bir hayli zor görünmektedir. İşte bu noktada devreye hikâye girmektedir. Bu sebeple mutasavvıflar teorik izahlardan hemen sonra menkıbe ve hikâyelere yer vererek mevzunun anlaşılmasını sağlarlar. Mesela İmam Gazâlî bu teferruatlı “zühd” açıklamasından sonra Hz. Aişe'nin bir olayını nakleler.

Hz. Aişe'ye bir defasında yüzbin dirhem atıyye gelir. Hemen hepsini dağıttıktan sonra cariyesine: “Git biraz ekmek al da iftar edelim.” Der. Cariyesi: “İsteseydin o paradan hiç olmazsa bir miktar et parası ayırırdın da şimdi bir et yemeği yedik.” Deyince Hz. Aişe: “ Bana hatırlatsaydın olurdu.” Buyurur.³⁸

İmam Gazzâlî'nin zühd ile ilgili anlatmaya çalıştığı bütün mevzu şu olayda net bir şekilde açığa çıkmaktadır. Dünya malının değersizliğini bilen Hz. Aişe, mübah olanı dahî terk ederek dünya sevgisini kalbinden çıkarmıştır. İşte Gazâlî'nin bahsettiği malın

³⁶ Gazâlî, *İhyâu Ulûmi'd-Dîn*, Ter: Ahmet Serdaroğlu, c. III (İstanbul: Bedir Yayınevi, 2011): 398-442.

³⁷ Gazâlî, *Mükâşefetü'l Kulûb*, Ter: Salih Uçan, (İstanbul: Çelik Yayınevi, 2012), 176.

³⁸ Gazâlî, *Mükâşefetü'l Kulûb*, 353.

yokluğu ile varlığının bir olması, ne yokluğuna üzölmek ne de varlığına sevinmek hali Hz. Aişe’de mevcuttur.

Küçük çocuklara baktığımızda net bir şekilde görürüz ki; insanın doğuştan getirdiğı bir takım duyguları vardır. Kıskançlık, acelecilik, öfke problemi gibi bir takım duygular eğer kontrol altına alınamazsa çocukluktan itibaren insanın hayatına yön veren bir hal alır. Tasavvuf bu duyguların tamamını “nefs” kavramı ile izah eder. Eğer beşer olan insan bu duygularını kontrol edebilir ya da tasavvufi tabirle nefsinı terbiye edebilirse, işte o zaman ancak gerçek bir imandan söz edilebilir.

Yine ayetlerden ve hadislerden anlaşılacağı üzere, günahlar kalbe yazılmaktadır. Günahlar kalbe kara bir leke olarak düştükçe, zamanla kalp de kararmakta, mühürlenmekte, doğru ile yanlış ayıramamaktadır. Bu sebeple kalbin tezkiyesi, imana talip olan müminin ilk vazifesidir. Nitekim imanın ilk şartı olan tevhid de olumsuzluk edatı olan “la” ile söze başlamaktadır. Diğer ilahlar reddedilmeden, tek olan Allah’ın (c.c.) imanı kalbe yerleşmez.

Kalp temizliğı ile ilgili tasavvufi kaynaklarda sayfalarca izah bulunmaktadır. Bugün de, kalp temizliğı, nefis terbiyesi adı altında pek çok kitap yayınlanmaktadır. Lakin mevzuyu kolayca izah ettikleri meşhur bir hikâyeyi, sūfîler asırlardır kullanmaktadırlar. Gazâlî’nin İhyâ’sında³⁹ ve Mevlânâ’nın Mesnevî’sinde naklettiğı hikâye şöyledir:

“Çinliler biz daha mahir ressamız, dediler. Rum halkı da dedi ki: “ Bizim maharetimiz daha üstündür.” Padişah: “Sizi imtihan edeceğim; bakalım hanginin davasında haklı?” dedi. Çinlilerle Rum diyarı ressamı hazırladılar. Rum diyarı ressamı ilimlerine daha vakıf kişilerdi.

3470. Çin ressamı: “Bize bir hususi oda verin, bir odada da siz olun.” Dediler. Kapıları karşı karşıya iki oda vardı. Bir tanesini Çinli ressam ald. Öbürünü de Rum ressamı... Çinliler, padişaktan yüz türlü boya istediler. Yüce padişah bunun üzerine hazinesini açtı. Çinlilere her sabah hazine boyalar verilmekteydi. Rum ressamı: “Pas gidermekten başka ne resim işe yarar, ne boya!” dediler.

3475. Kapıyı kapatıp duvarı cilalamaya başladılar. Gök gibi tertemiz saf ve berrak bir hale getirdiler. İki yüz çeşit renge boyanmaktansa renksizlik daha iyi. Renk bulut gibidir. Renksizlikse ay. Bulutta parlaklık ve ziya görürsen bil ki yıldızdan, aydan ve güneştedir. Çinli ressam işlerini bitirdiler. Hepsı de yaptıkları resimlerin güzelliğine sevinmekteydiler. Padişah kapıdan içeri girip odadaki resimleri gördü. Hepsı akıldan, idrakten dışarı, fevkalade güzel şeylerdi.

3480. Ondan sonra Rum ressamının odasına gitti. Bir Rum ressamı, karşı odayı görmeye mani olan perdeyi kaldırdı. Öbür odada Çin ressamının yapmış oldukları resimlerle nakışlar, bu odanın cilalanmış duvarına vurdu. Orada ne varsa burada daha iyi göründü; resimlerin aksi adeta göz alıyordu. Oğul, Rum ressamı

³⁹ Gazâlî, *İhyâ*, c.IV, 26.

sûfilerdir. Onların; ezberlenecek dersleri kitapları yoktur. Ama gönüllerini adamakıllı cilalamışlar, istekten, hırstan, hasislikten ve kinden arınmışlardır.”⁴⁰

Nasıl ki, yabancı otlarla kuşatılmış bir bahçede, bahçenin otu temizlenmedikçe, çiçek büyümez, gül yetişmezse; kin, hased, öfke, günah kaplamış bir gönülde de imani tecelliler gerçekleşmeyecektir. Nitekim bahçesini temizlemeden ekmeye kalkan çiftçi, aylarca uğraşsa da netice alamayacağı gibi; kalbini temizlemeyen kişi ibadetini, hayır hasenatını ne kadar arttırsa da, namazına kibir, zekâtına riya bulaşacaktır. Hikâye bu mevzuyu kolayca izah etmiştir. Mümine düşen görev, Çinli ressamın yaptığı gibi ezber ilmini arttırıp, ibadeti çoğaltmaktan önce; gönlünü, Rum ressamının yaptığı gibi, ruhun hastalıklarından kurtarmak, tevbe ile günah lekelerinden temizlemek olmalıdır. Kalp temiz olursa imanın nuru oraya kendiliğinden yansıyacaktır.

Görüldüğü üzere tasavvufun izahı zor meselelerine sûfiler, Kur’an ve hadiste gördükleri şekilde hikâye, betimleme ile kolaylık sağlamışlardır. İlk dönem eserlerinde kıssalar gözümüze çarparken, özellikle tarikatlar döneminde kıssaların yerini menkıbeler almıştır.

Kıssalarla öğretim sanatı daha çok hicri yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkmıştır, çünkü tasavvuf artık sadece havasa hitap eden bir müessese olmanın ötesine geçmiş, tarikatlar vasıtası ile geniş bir kitle hareketine dönüşmüştür.⁴¹

Eserinde 1885 hikâye bulunan Ferüddin Âttar, hikâyelerinde sıradan halkı, Müslümanı gayr-i müslimi, kadını erkeği toplumun her kesimini, her ferdini konu edinmiş; aşikâr olarak yapamadığı bir takım sosyal ya da siyasi eleştirileri hikâye kılıfında sunmuştur.⁴²

Hz. Mevlânâ’nın Mesnevî’sinde yaklaşık iki yüz seksenin üzerinde kıssa aktardığı düşünülürse, onun dini anlatırken hikâye metodunun ne derce yer tuttuğu ortaya çıkmaktadır.⁴³ Mesnevî’nin asırlardır ilgiyle okunmasında, Şeyh Sâdi-i Şirâzi’nin Bostan ve Gülistan’ının şöhretinin altında da hikâye metodunun etkisinin olduğu açıktır.

Teşekkül döneminden tarikatlara ve bugüne kadar tasavvuf hareketi farklı yöntem ve tarzlarda insan-ı kâmil yetiştirme çabası içinde olmuştur. Anadolu İslam geleneği de tasavvuf zemininde gelişmiştir. Ahmed Yesevî ve müridlerinin attığı tohumlar hızla

⁴⁰ Mevlânâ Celaleddin-i Rumi, *Mesnevî-i Şerif*, çev: Mümin Semerci, (Ankara: Süre Yayınevi, t.y.):89-90.

⁴¹ Annemarie Schimmel, *Tasavvuf Notları*, çev. Dilara Yabul (İstanbul: Sufi Kitap, 2018): 40.

⁴² Gohalam Hosein Yousofi, “Bir Hikayeci Olarak Mevlânâ”, çev. R. Muslu, *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, (Ankara 2005): 645.

⁴³ İbrahim Coşkun, “Mesnevî Örneğinde Yetişkinler Din Eğitiminde Kıssa Kullanımı” (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006), 52.

yeşermiş, süreç Anadolu Erenleri ile devam etmiştir. Dervişler kolonizatörlük yaparak Anadolu'nun hızla İslamlaşmasını sağlamışlardır. Yunus Emre ilahileri ile büyütülen, Mesnevi'den seçmelerle uyutulan, köy odalarında, kıraathanelerde İhyâ'dan bölümler dinletilen Anadolu insanı, İslam'ın manevi boyutunu sadece tekkede, dergâhta değil; evinde, sokakta, dükkânında, tarlasında her an yaşatmıştır. Anadolu, savaşta okunu "Ya Hak!" diye atan Bektaşilere, dükkânını "Ya Rezzak!" zikriyle açan Ahîlere ev sahipliği yapmıştır. Kalem sûflerin elinde kâğıda estetiği yazmış, mûsikî tekkelerde yaşamış, su derviş dokununca resme dönmüştür. Osmanlı İmparatorluğunda padişahlar Şeyhülislam makamının yanında sırtlarını Sufi geleneğe de yaslamışlar, Tasavvuf terbiyesi almışlardır. Şeyh Edebali ile başlayan bu ilişki Yıldırım Bayezid döneminde Emir Sultan, Çelebi Mehmed döneminde Molla Ferânî, Fatih Sultan Mehmet döneminde Akşemseddin şeklinde devam etmiştir. Fakat Osmanlı'nın son dönemlerinde her kurumda olduğu gibi tasavvuf geleneğinde de bir takım sıkıntılar ortaya çıkmaya başlamıştır. Tarikatlardaki bozulmayı Cumhuriyet dönemindeki Tekke ve Zaviyelerin kapatılması da izleyince Tasavvuf adeta merdiven altı bir hal almıştır.

İslam'ın ruhu ile asırlardır beslenen bu topraklar manevi açlığını doyumak için hala tasavvufu bir kurtuluş olarak görmektedir. Bu sebeple tasavvuf geleneği ve Anadolu sûfi hareketleri ile ilgili pek çok araştırma yapılmaktadır. Tasavvufî kavramlar tek tek araştırılmakta, herkes Tasavvufa dair bir şeyler yazıp çizmektedir. Velhasıl bugün Tasavvuf, üzerine çokça konuşulan, yazılıp çizilen bir duruma gelmiştir. Hayatın içine, yaşantıya, davranışa, insana, aileye, sokağa yansımayan, hissedilmeyen sadece konuşulan bir Tasavvuf anlayışı gelişmiştir. Oysa Tasavvufta esas olan söz değil hâldir.

Bugün tasavvuf kültürü ile hiç alakası, bilgisi olmayan insanlar arasında bile tasavvufî hikâyeler mevzu bahis olmakta, tasavvuf hikâyelerle beldeleri, çağları aşmakta; Mustafa Kutlu'nun yazdığı modern tasavvuf hikâyeleri ise elden ele dolaşmaktadır.

Mustafa Kutlu'nun hikâyelerini doğru tahlil edebilmemiz için; öncelikle hikâye kuramının edebiyat tarihindeki seyrine, bugün geldiği noktaya bakmamız gerekecektir.

1.3. TÜRK EDEBİYATINDA HİKÂYENİN SERÜVENİ

Hikâyeler, anlaşılması son derece güç olan hayatın ve insanın içine adeta bir pencere açarak, görünenin ardındaki görünmeyene işaret eder.⁴⁴ Hikâye bugün ki şeklini

⁴⁴ Mehmet Kaplan, *Hikâye Tahlilleri* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2018), 14.

alana kadar, gerek Doğu gerekse Batı kültüründe bağımsız bir edebî tür olarak görünmemektedir. Masal, fabl, menkıbe, kıssa, hatta fıkra ve latife gibi diğer türlerle geçmişe uzanan bir serüvene sahiptir.⁴⁵ Çağlar boyunca farklı isimler, değişik metotlarla karşımıza çıkan hikâye kuramını daha iyi anlayabilmek adına hikâyenin tarihine bir yolculuk yapmanın faydalı olacağı kanaatindeyiz.

1.3.1.Mesnevi

Hikâyeler ile fikirler basitleşir, ince mânalar açığa çıkar, karmaşık konular çözülür.⁴⁶ Doğu edebiyatında, hikâyeler nesirden ziyade nazım ile anlatılmıştır. Bu sebeple mesneviler hikâye geleneğinin en temel formu olarak karşımıza çıkmaktadır. Modern hikâyenin pek çok özelliğini içinde barındıran bu tür şiirsel bir forma sahip olsa da hikâyeye daha yakındır. Şiirsel üslubu ise dönemin, şiire yaklaşan dil değerlidir, sanat anlayışı gereğidir.⁴⁷

Mevlânâ'nın Mesnevî'si, şüphesiz dünyada mesnevi türünün tartışmasız en mühim eseridir. "Hikâyeler Kitabı" olarak adlandırabileceğimiz mesnevi, Mevlânâ'nın büyük bilgi birikiminin bir yansımasıdır. Mevlânâ anlattığı Hüsametdin Çelebi tek tek yazdığı için, bir yazı değil söz olan bu eşsiz eser, Mevlânâ'nın ilham ve vecdinin bir ürünüdür. Söz olması sebebiyle, hikâyeler iç içedir. Anlatıcı bazen araya girer, muhabbet eder, sonra hikâye kaldığı yerden devam eder.⁴⁸ Mesnevi'de bahsedilen pek çok hikâye zaten tasavvuf kültüründe bilinen hikâyelerdir. Mevlânâ bunları kendi üslubu ile tekrar yorumlamıştır.⁴⁹

Mevlânâ hikâye tekniği ile asık suratlı bir nasihatçinin mevzularını bir tebessüm eşliğinde tatlı tatlı izah etmiştir. Mesela Hristiyanlarla polemik konusu olabilecek, tartışmalara, nefrete dönüşecek ortamların önce karikatürize bir fotoğrafını çekmiş sonra da "reddiye" denilebilecek fikirlerini mizahla süsleyerek sunmuş. Bunları yaparken hoşgörü çizgisinin dışına hiç çıkmamıştır.⁵⁰

⁴⁵ Hüseyin Yazıcı, "Hikâye", TDVİA, c. 17, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1998), 493-501.

⁴⁶ Yousofi, *a.g.e.*, 647.

⁴⁷ Necip Tosun, *Doğu'nun Hikâye Kuramı*, (İstanbul: Büyüyenay Yayınları, 2017): 113-117.

⁴⁸ Necip Tosun, *a.g.e.*, 205-208.

⁴⁹ Yousofi, *a.g.e.*, 647.

⁵⁰ Cengiz Batuk, "Dinleri Anlamada Öykünün Rolü: Mevlânâ'nın Yahudi Padişah Hikâyesi Bağlamında Hristiyanlığa Bakışı", *Uluslararası Mevlâna ve Mevlevilik Sempozyumu*, (Şanlıurfa: 26-28 Ekim 2007): 139.

Mevlânâ mesnevi tarzı hikâyeleri ile sadece Anadolu'yu değil bütün dünya edebiyatını etkilemiştir. Onun hikâyeleri bugünün hikâye ve roman yazarlarının beslendiği hikmet dolu berrak bir havuzdur. Hikâyelerindeki insan tiplerini, psikolojik yansımalar, sosyal olaylar öyle genel geçer ve sahicedir ki, onun hikâyesi zamanı aşır, çağlar, milletler, diller üstü bir seviyededir. Onun hikâyesi, herkesin hikâyesidir. Falanın filancanın, değil, insanın hikâyesidir. Anadolu'nun Konya'sında, Farsça yazılan bu eser, bugün yirmi beşten fazla dile çevrilmiştir ve dünyanın pek çok yerinde okunmaktadır. Kalpler onunla huzur bulmakta, ruhi sıkıntılar şifaya kavuşmaktadır.

1.3.2. Destanlar ve Destansılaştıran Hikâyeler

Destanlar, yaratılış, savaşlar, kahramanlıklar, felaketler gibi toplumsal konuları işleyen sözlü edebiyat türleridir. Kahramanlar insanüstü, olağanüstü güçleri olan, ilahi vasıflı kişilerdir.⁵¹ Şandan şehadete, şöhretten cihâda kadar bir milletin fikri alt yapısını gösteren bu anonim metinler, milletin ortak rüyasını ifade eder.⁵²

Türklerin en önemli yazılı edebi eserleri, şiirle hikâyenin iç içe geçtiği, Dede Korkut ismi etrafında şekillenen, destansılaştıran Dede Korkut Hikâyeleri'dir. Dede Korkut, Özbek, Kazak bütün Türklerin manevi lideri, Türk halkının Hızır'ı, filozof, bilge, ermiş kişi konumundadır. Dönemin kültürü, yaşantısı, inançları ile ilgili bilgiler hikâyelerin içine serpiştirilmiş, Türkçe bir "Türk modeli" inşa edilmiştir. Fantastik unsurları içinde barındıran, kurmacanın bir adım ilerisi olan bu tür, hikâyenin özelliklerini de taşımaktadır.⁵³

Toplumunu meydana getiren pek çok yapıdan en önemlisi şüphesiz dindir. Dede Korkut Hikâyeleri edebi bir metin olmanın ötesinde, Türklerin İslamlaşma sürecine ışık tutmaktadır. Bu hikâyeler, Türklerin kendi milli özelliklerini yeni dinin içinde nasıl yoğurup, yeniden şekillendirdiklerinin, kimliklerini kaybetmeden İslâm'ı kabullenişlerini, tarihin karanlıkta kalmış dönemini aydınlatması açısından son derece önemlidir.⁵⁴

Kültür ve tarihin taşıyıcısı olan destanlar, bugünün edebiyatının hala beslendiği bir kaynak özelliğine sahiptir. Bir tür olarak tercih edilmese de yazarların destanların

⁵¹ Kazım Yetiş, "Destan", TDVİA, c. 9. (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1994), 209.

⁵² Necip Tosun, *a.g.e.*, .247.

⁵³ Necip Tosun, *a.g.e.*, 123-128.

⁵⁴ Hidayet Peker, "Dede Korkut Hikâyeleri Çerçevesinde Dinin Dönüştürücü Etkisi Üzerine", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy .26 (2017): 98-99.

dilinden, hikâye metodundan faydalandığı, bugünün hikâye metoduna gelen süreçte, destanların bir basamak olduğu aşikârdır.

1.3.3.Fabl

Güler yüzlü ve eğlenceli dili bilgelik ve erdem dersleri veren fabllar, duygudan çok olay odaklıdır. Ağırlıklı olarak diyaloglarla devam eden bu hikâye türünün en özelliği sürpriz bir sonla bitmesidir. Üstü örtülü toplumsal eleştirinin, başkaldırının, insanlık vicdanının şifreli dili olan fabllar, dolaylı anlatımı ile hem anlatanı hem de dinleyeni koruyan edebi metinlerdir. Gerçek dışı olayları ile gerçeğe ayna tutarlar.⁵⁵

Bu türün en meşhur örneği, Hintli filozof Beydabâ'nın Sankiritçe eseri olan, doğunun en büyük klasiklerinden Kelile ve Dimne'dir. Mevlana'nın mesnevisine hikâyelerini yeniden yorumladığı bu eser, Fransız yazar La Fontaine'nin fabıllarına da ilham kaynağı olmuş, hatta La Fontaine bazen birebir aynı hikâyeyi aktarmıştır. Hatta Tolstoy'u da etkilemiş, daha pek çok esere zemin hazırlamıştır.⁵⁶

George Orwell'in Hayvan Çiftliği fabl tarzı taşlama türü edebiyatın son yüzyıldaki en güzel örneğidir. Fabllar, hikâyenin en keskin sözlerini, en derin eleştirilerini, en sarsıcı yargılarını en yumuşak şekilde söyleme imkânı veren en yumuşak zeminlerdir.

1.3.4.Masal

Masallar hikâyenin fantastik perdeden yansıyan eğlenceli görüntüleridir. Hikâye formunun yer, zaman, kişi, olay gibi unsurlarını içinde barındıran masallar, hikâyenin üzerine fantastik tozu ile servis edilmiş hali gibidirler.

Dünyada 'masal' dendiğinde ilk akla gelen "Binbir Gece Masalları" olsa gerektir. Tarihi, yazarı, kökeni bilinmeyen bu masal başyapıtı bütün bir Doğu'nun ortak mirasıdır. Necip Tosun Binbir Gece Masalları ile ilgili izahın da diyor ki:

"Binbir Gece Masalları hayatın bütün renklerinin, şekillerinin, motiflerinin bir araya getirildiği büyük bir Doğu halısı gibidir. Günah ve sevabın, hainlik ve sadakatin, cinler ve insanların yan yana, iç içe resmedildiği, hayat verildiği bu halı, bir yandan da büyük bir insanlık fotoğrafıdır. Ancak bu halı desenleri, motifleri ve şahısları rastgele bir araya getirmez, büyük bir uyum, sonsuz bir derinlik, çarpıcı zıtlıklarla ince ince işler. Sonunda ortaya büyük bir hayatın, dünyanın resmini çıkarır. Ama o renkler o kadar canlı, ilmekler o kadar sağlamdır ki yüzyıllardır ne renkler solmuş ne de ilmekler çözülmüştür. Bu nedenle ölmez bir güzellik, sönmez

⁵⁵ Necip Tosun, *a.g.e.*, 131-132.

⁵⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. Tosun, *a.g.e.*, 133.

bir ışık ve derya sunmaya devam eder. Kitaptaki benzetme, sembol, mecaz sanatları, çok farklı okumaları, anlam çeşitliliğini ve derinliğini yaratır. Sihirden, büyüden bahsederken bile gerçekliğe, hakikate sıkı kıya bağlıdır; hikmetler, imalar ve özellikle ele avuca gelmez bir hikâye çeşitliliğiyle nasıl bir dünyada yaşadığımızı bize duyurur. Ana hikâyeden kopmadan, neredeyse bütün insanlık hâllerini ciltlere taksim eder. Bayağılığını, inceliği giderek tüm zıtlıkları dahiyane bir dokunuşla yakınlaştırır, elle tutulur somut bir nesneye dönüştürür. Bu anlamda *Binbir Gece Masalları* büyük bir insanlık destanıdır.⁵⁷

Birbirini hiç tanımayan belki onlarca yazarın katkıları ile oluşan bu hikâye, bir insanlık komedyasıdır. Evrensel bir insan portresi çizen bu masal, gerçek olanla fantastik olanı öyle bir harmanlar ki, bu kaotik ortam pek çok okur için cezbedici olmuştur. Nazım Hikmet'in arkadaşına, mutlaka al oku, diye tavsiye ettiği bu eser, Oscar Wilde'den Calvino'ya, Goethe'den Nobel ödüllü yazar Gabriel Garcia Marquez'e kadar pek çok edebiyatçıya ilham vermiştir. Robert Irwin'in: "Batı edebiyatını İncil'den sonra en çok Binbir Gece Masalları etkiledi." Dediği bu eser, bunca yıldır hala zevkle okunmaya devam ediyor.⁵⁸

Şehrâzât'ın, vicdanını kını ile öldürmüş, kalbini öfke ateşi sarmış, zihnini nefreti kuşatmış zalim Kral'a binbir gecede anlattığı masal, binbir gecenin sonunda zalim kralın ruhuna şifa, kalbine ilaç olmuş, kişiliğini değiştiren, karakterini oluşturan değerlere dönüşmüştür. Empati, sözcüğünün bilinmediği çağda, Şehrâzât'ın hikâyelerinden yansıttığı aynada kendini gören Kral, kendi hayatına, ruhuna dışarıdan bakma imkanı bulmuştur. Şehrâzât'ın geceyi süsleyen kadife sesi, dilden kalbe varan sözleri bugün hala ruhlara şifa olmaya, yeni edebi eserlere zemin hazırlamaya devam etmektedir.

1.3.5.Menkıbeler

Menkıbeler tasavvuf kültürü içinde yaygınlaşan hikâye formlarıdır. Tasavvufi şahsiyetlerin hayatlarını, kerametlerini, hikmetlerini zaman zaman fantastik bir üslupla anlatıldığı menkıbeler, tasavvuf kültürünün doğurduğu müstakil bir türdür. Aslında destanların yeni bir form kazanmış şeklidir. Destanlardaki abartı, yüceltme, olağanüstü olaylar, fizikötesi hadiseler menkıbelerde de karşımıza çıkmaktadır. Şu farkla ki, menkıbeler gerçek tarihi şahsiyetlerden bahseder ve bütün bu fantastik hadiseler dini bir zemine oturmaktadır.

Kur'an'ı Kerim'de peygamberler aracılığı ile gerçekleşen fizikötesi, olağandışı, adına mucize dediğimiz hadiseler düşünüldüğünde, inanan bir mü'min için ateşin

⁵⁷ Tosun, *a.g.e.*, 183.

⁵⁸ Ayrıntılı bilgi için bk. Tosyn, *a.g.e.*, 185-195.

yakmaması, denizlerin yarılmaması, hayvanlarla konuşulması, ölümlerin dirilmesi mümkündür. Allah için 'zor' yoktur. Lakin peygamberler dışında diğer insanlar için bu olağanüstü hadiseler söz konusu olduğunda bir takım görüş ayrılıkları ortaya çıkmaktadır. Tasavvuf kültüründe “Keramet⁵⁹” olarak adlandırılan bu hadiselerin imkanına dayanak olarak yine Kur'an kıssalarından örnekler getirilmekte; Ashab-ı Kehf'in, iman etmiş gençlerin yıllarca uyutulması, Hz. Meryem'e sunulan ikramlar gibi bir takım hadiseleri keramet varlığına delil kabul etmektedirler.

Özellikle şeyhlerin kerametlerinden, hikmetlerinden bahseden bu türün en meşhur örneğini Ferîdüddîn Attâr'ın Tezkiretu'l Evliyâ'sıdır. Menkıbeler hikâye kültürünün bir parçası olup, masal-destan-fabl karışımı bir muhteva içerse de oluştuğu zemin dini ve İlahidir. Menkıbeden amaç hikâye anlatmak değil, hikâye tabağında hikmeti sunmaktır.

1.3.6.Modern Türk Hikâyesi

Tanzimat'la birlikte kültür ve sanattaki batılılaşma edebiyata da yansımıştır. Gelenek ve birikim gözden düşmüş, edebiyat yüzünü batıya dönmüştür. Bu yeni anlayışın ilk örneklerini Samipaşazâde Sezai ve Nabizâde Nâzım vermişlerdir. Gerçekçilik akımının etkisinde yazdığını söylediği “Karabibik” natüralizme örnek bir öyküdür. Londra ve Paris'te bulunan, Jön Türklere katılan Samipaşazâde Sezâi ise “Küçük Şeyler” ile modern öykünün ilk kusursuz örneğini vermiştir. Sezâi ve Nâzım'dan sonra artık öykünün sanat kategorisine girebilmesi için, şiirsel bir dilinin olması gerektiği fikrinden vazgeçilir.⁶⁰

Sezâi ile başlayan modern hikâye serüvenimiz, Halit Ziya Uşaklıgil, Reşat Nuri Güntekin ile devam eder. Ömer Seyfettin ile Türk hikâyesi yeni bir soluk kazanır. Halide Edip, Yakup Kadri bu soluğu devam ettirirler. Cumhuriyet dönemine geldiğimizde ise klasik anlayışın yanında yeni açılımlar vardır. Memduh Şevket Esendal hikâyedeki yeni açılımın sembol ismidir. Klasik hikâyedeki giriş-gelişme-sonuç çemberinin dışında Çehov tarzı durum hikâyelerinin Türk hikâyesindeki ilk örneklerini kaleme almıştır. Sait Faik ise İstanbul merkezli hikâyelerinde sıradan insanları sayfalarına taşımıştır. Muhalif aydın Sebahattin Ali, döneminin sosyal, siyasi, ekonomik olaylarının, sıkıntılarının insan üzerindeki etkisini işlemiştir.1950'den sonra Türk hikâyesinde değişim süreci başlar.

⁵⁹ “Keşf: Akıl, zihinsel faaliyetler ve beş duyu ile bilinmeyen gaybı bilme aracıdır.” Ayrıntılı bilgi için bk. Süleyman Uludağ, *Keşif ve Keramet*, (İstanbul: Sûfi Kitap, 2008).

⁶⁰ Tosun, *a.g.e.*, 369-374.

Üslup ve muhtevada yeni şeyler denenmeye başlanmıştır. Mesela ilk dönem hikâyesinde ‘din’ hayatın tamamen dışına itilmişken, hikâyelerin geçtiği şehirlerde minareler yükselmiyor, ezan sesi işitilmiyorken, 80 sonrasında İslamî motifler, Türk modern hikâyesinde yayılmaya başlamıştır. Edebi türler arasında en değişken teknik olan hikâye, yeni serüvenlere sahne olacak yolculuğunu devam ettirmektedir.⁶¹

80 sonrası Türk hikâyesinde, artık kendine özgü bir tarzın oluşmaya başladığı görülür. Amacı ve kullanılış şekilleri farklı olsa da, geleneğin modern hikâyede içinde tekrar sahneye çıktığı görülmektedir. Gelenekçi tutum, geleneksel malzemeyi kullanarak modern hikâye örnekleri yazmışlardır. 80 sonrası Türk hikâyelerine bakıldığında, bir kısım yazarların içe dönük bir yöntem izlerken, bir kısım yazarların halk hikâyelerinden faydalanarak daha toplumsal, kuşatıcı hikâyeler yazmışlardır.⁶²

Türk hikâyesinin serüveninde gelenekle modern hikâyenin eşiğinde duran en çarpıcı isim Mustafa Kutlu’dur. İlerde de izah edeceğimiz gibi; Kutlu İyiler Ölmez hikâyesinde Alevî kültüründeki bir menkıbeden etkilenerek modern bir menkıbe yazmış; Tarla Kuşunun Sesi hikâyesinde Destan üslubunu kullanmış; Hayat Güzeldir hikâyesinde Dede Korkut hikâyesinde de geçen bir çiçek hikâyesi anlatmış; Mavi Kuş hikâyesini masal tadında kaleme almıştır.

Kutlu’nun tasavvufu hangi malzemelerle hikâyeleştirdiğini izah etmeye çalıştık. Bir sonraki bölümde onun tasavvufa hangi pencereden baktığını anlamamız adına, Kutlu’nun hayatı, eserleri ve edebî üslubunu incelemeye çalışacağız.

⁶¹Kâzım Yetiş, “Türk Hikâyeciliği ve 1980 Sonrası”, *Hikâyenin Bugünü Bugünün Hikâyesi: 80 Sonrası Türk Hikâyesi Sempozyumu Bildirileri*, (2007): 20-27.

⁶² Ali Duymaz, “Halk Hikâyeciliğinin 80 Sonrası Türk Hikâyeciliğine Yansıması”, *Hikâyenin Bugünü Bugünün Hikâyesi: 80 Sonrası Türk Hikâyesi Sempozyumu Bildirileri*, (2007): 127-139.

İKİNCİ BÖLÜM

MUSTAFA KUTLU'NUN HAYATI, ESERLERİ VE EDEBİ ŞAHSİYETİ

2.1.MUSTAFA KUTLU'NUN HAYATI

Mustafa Kutlu, “Harika bir yer.”⁶³ diye tanımladığı Erzincan’ın Ilıç ilçesinde Nahiye müdürü Nurettin Bey’in oğlu olarak dünyaya gelirmiştir. Babasının işi sebebiyle çocukluğu boyunca nahiye nahiye gezmiştir. Erzincan’ın Kemah ilçesinin Kamerik nahiyesine geldiklerinde kalacak kiralık ev olmadığı için, bir beyin geniş bir arazi ortasındaki “yalnız ev” inde iki yıl oturmuşlardır. En yakın komşuları Cebesoy İstasyonu çalışanlarıdır. Yalnız geçen bu çocukluk yıllarında Kutlu’nun en yakın dostları, sırt üstü yatıp saatlerce izlediği gökyüzü, isimlerini tek tek ezberlediği ağaçlar, kuşlar olmuştur. Kutlu, kara trenin düdüğünü duyunca sevinir, karanlık ve sessiz geceler babasının aldığı radyo sayesinde musiki ile canlanır.⁶⁴

Kutlu o yalnız evi şöyle anlatır:

“İstasyonun üstündeki o küçük yalnız ev. Tek başına bir ev. Önü bahçe, arkası tepecik. Niçin oradayız? Galiba babamın nahiyedeki görevi gereği. Münasip bir ev bulunamamış; hem ayrıca sık sık vilayete gidip gelme var. Babamla birlikte ırmak kıyısına iniyoruz. Dallarda buz parıltıları. Yılğınlara bağladığımız otları çekiyoruz. Bir-iki kiloluk sazanlar, bıyıklı balıklar oltaları gere gere geliyorlar. Annem “vazgeç şu balık sevdasından, bey çok pis kokuyor” dedikçe, biz babamla bu kıpırtısız kış günlerinde ırmağa doru gitmekten vazgeçemiyoruz.”⁶⁵

Sekiz on yaşlarında iken, yer yatağında uykusunu keskin bir karanfil kokusuna açan Kutlu, güneşin bile moruna vurulduğu karanfilleri, babaannesinin torunlarını sever gibi sevdiğini anlatır.⁶⁶ Kutlu’nun doğaya olan tutkusunda yalnız evin, çiçeklere duyduğu muhabbette babaannesinin karanfillere olan muhabbetinin etkisi olduğu aşikârdır. Yazarın çocukluk hatıraları hikâyelerinde zaman zaman gülümseyerek el sallar. Mesela çocukluğunda kafesini balkona çıkardığı Saka Kuşu’nun sesini Uzun Hikâye’inde işitiriz. Yine Uzun Hikâye’ deki vagon ev fikri ‘yalnız ev’ hatıralarının izlerini taşımaktadır.

⁶³ Kutlu, *Sevincini Bulmak*, s. 68.

⁶⁴ Beşir Ayvazoğlu, *Defterimde Kırk Suret*, (İstanbul: Kapı Yayınları, 2008), 199.

⁶⁵ Kutlu, *Arkakapak Yazıları*, 88.

⁶⁶ Kutlu, *Vatan Yahut İnternet*, 218.

Kutlu'nun hatıralarında, düdüğüyle dumanıyla tirenler öyle derin bir iz bırakır ki: “Bütün demiryolu çalışanlarına ve bütün buharlı tiren âşıklarına” ithaf ettiği yazılar yazar.

Ve tiren sevdasını şöyle dile getirir:

“Bu sıcaklık, bu macera sürse diyorum. Alıp götürse beni, bilmediğim diyarlara, görmediğim yerlere... Çocukluğumun uzayıp giden karlı beyaz bozkırlarında hep bir tiren sesi var. Bu tiren beni hayal iklimlerinde dolaştırmaktadır. Ama nedense ırmak boylarından, uzun kara ağızlı tünellerden, dik kayalı boğazlardan, çıplak tepeler arasından sıyrılıp şehirlere, kalabalıklara, evlere apartmanlara ulaşmayan bir tiren.”⁶⁷

Onun tirenini hep kırdı, ovalarda yol alan; yalnız, bir başına, dumanı ve düdüğü ile rüyalarını çizip geçen bir tirendir. Tren düdüğü Kutlu'nun çocukluğunun seslerinden en belirgin olanı olmalı ki, hikâyelerinde trenler çuflaya çuflaya yol alır sayfalar arasında. Trenler nice hayatlar taşır, kederleri saklar, hayalleri süsler. Mesela Anadolu Yakası'nda tren görmek hayaliyle uyuyamayan bir İhsan vardır.⁶⁸ Tirenler Kutlu için hasretin, gurbetin, acının, hüznün sembolü olarak hikâyelerinde ray yaptığı harflerin üzerinde sayfalar arasında dolaşır durur.

1953 yılında babası emekli olunca, 1939 Erzincan depreminden sonra yapılmış, elektriği bile olmayan, soğuk bir prefabrik eve taşınırlar. İlkokula başladığında, mahalleye taşınan hâkimin iyi eğitilmiş çocukları ile arkadaş olur. Atalay, Çağlayan isimleri ile de “modern” Türkiye'yi temsil eden bu çocuklar Kutlu'nun kitaplarla tanışmasını sağlar. Bu yeni arkadaşlarının kendi oluşturdukları kütüphanelerinden istifade eden Kutlu, Abdullah Ziya, Michel Zevaco, Feridun Fazıl gibi isimleri burada okur⁶⁹.

Resim kabiliyeti çok küçük yaşta fark edilen Kutlu, aynı zamanda futbola, topa tutkun bir çocuktur. Sıkı bir Fenerbahçeli olan Kutlu, gençliğinde mahalli ligde sağ açıklığa kadar ulaşan bir futbolcudur. Bu tutku gençlik yıllarında saklanıp kalmaz; futbol ilgisini yıllar sonra bir gazetenin spor sayfasında köşe yazısı yazacak kadar profesyonelleşerek devam ettirir. Hatta bazı hikâyelerinin futbol sever kahramanları vardır. Kutlu, öyle uzun öyle ayrıntılı futbol muhabbeti yapar ki⁷⁰, onun futbol ilgisini ve bilgisini fark etmemek mümkün değildir.

Ortaokulda başarılı bir öğrenci olan Kutlu, özellikle resim ve edebiyata ilgi duyar. Ortaokul ikinci sınıfta babasını kaybedince, hayatın yükünü de omuzlamaya başlar.

⁶⁷ Kutlu, *Arkakapak Yazıları*, 89.

⁶⁸ Kutlu, *Anadolu Yakası*, 32.

⁶⁹ Ayvazoğlu, *a.g.e.*, 200.

⁷⁰ Bk. Kutlu, *Nur / Tarla Kuşunun Sesi*

Yazları sebze halinde çalışır; karpuz indirir, domates dizer. Harlığından bir kısmı ise sinema içindir. Fakat kitap tutkusu hayatının merkezindedir. Hatta lise yıllarında her gece bir kitap bitirecek kadar derin bir tutkudur. Reşat Nuri'leri, Peyami Safa'ları, Rus klasiklerini o dönemde bitirmiştir.⁷¹ Erken yaşta hayata atılması, hal gibi farklı farklı insan tiplerinin, çok enteresan karakterlerin bir arada olduğu o mekân, Kutlu'nun hikâyelerindeki karakter tiplmeleri için zengin bir malzeme bırakmış olmalıdır.

Kutlu, lise yıllarında “arka sıraların” futbolcu öğrencilerinden biridir. Bahar başlangıcında onun gözü ders dinlemek bir yana, yeni tomurcuklanan ağaçlarda, şakır şakır gün ışığındadır.⁷² O doğaya meraklı, yeşile sevdalı bir gençtir. Doğanın öğretecekleri, çiçeklerin söyleyecekleri derslerdeki bilgilerden daha fazla dikkatini çekmektedir.

Bir kitapından tesadüfen aldığı “Kıyamet ve Ahiret” kitabı ona mistik bir duygu hissettirir. Ve lise yıllarında kimsenin telkini olmaksızın namaza başlar.⁷³ Nur isimli hikâyesinde de kendi gençliğine atıfta bulunur. Nur, kütüphane rafında bulduğu, yazarını hatırlamadığı “Kıyamet ve Ahiret” kitabını okur, her meseleyi anlamasa da o kitap kahramanın hayatında önemli bir yere sahiptir.⁷⁴ Okuduğu onca kitap arasından bu kitap yazarı öyle derinden etkilemiş olacaktır ki; hikâyesindeki kahramanlara da okutur. Okuduğu, yazarını dahi hatırlamadığı, bu kitap dinî yönelişinin ilk adımıdır.

Liseden mezun olan Kutlu'nun en büyük arzusu Güzel Sanatlar Akademisi imtihanlarını kazanmaktır. Ressam olmayı kafasına koymuştur; bu sebeple ilk uzun yolculuğunu yapar ve İstanbul'a gelir.⁷⁵ Fakat o kapıdan girmeden bir şeylerden soyunması gerektiğini fark eder ve Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ni tercih eder. Bu niversite şehrinde halk irfanını temsil eden ilginç şahsiyetlerle karşılaşır. Edebiyat yolunda ilerlese de resim tutkusundan vaz geçmez. İki arkadaşı ile birlikte Halk Eğitim Merkezi'nde resim sergisi açar.⁷⁶ Kutlu'nun resim tutkusu bazen hikâyelerindeki kahramanlarda ortaya çıkar.⁷⁷ Resme olan ilgisi ve bilgisi Kutlu'nun hikâyelerindeki tasvirleri de etkilemiş olacaktır ki, hikâyelerini yazarken kelimeleri bir fırça gibi

⁷¹ Ayvazoğlu, *a.g.e.*, 202.

⁷² Kutlu, *Arkakapak Yazıları*, 23.

⁷³ Ayvazoğlu, *a.g.e.*, 203.

⁷⁴ Kutlu, *Nur*, 70.

⁷⁵ Kutlu, *Kalbin Sesi*, 82.

⁷⁶ Ayvazoğlu, *a.g.e.*, 202.

⁷⁷ Bk. Kutlu, *İyiler lmez*, “Sıtkı” karakteri.

kullanmış, cümlelerle sayfaları renklendirmiştir. Okura hikâyeyi okumanın ötesinde, bazen sanki önündeki bir manzarayı seyrettirir.

Nietzsche'nin eserlerini okuduğu, Felsefi kitaplara merak sardığı, hiçbir şeyi beğenmeyip, her şeyi eleştirdiği bir dönemde Hemşin Pastanesi'nde, ağır bir Hareket Dergisi eleştirisi yapar. Desensiz, resimsiz bulduğunu söylediği Hareket Dergisi'nin sahibi Ezel Erverdi de oradadır. Kutlu'nun hayatında ufuk açacak hadise onun bir gün gerçekleşir. Ezel Erverdi Kutlu'dan desen göndermesini ister. Kutlu'nun gönderdiği ilk desen Hareket Dergisi'nin 28. Sayısının kapağında yer alır. Sonrasında, onun yazılarını yayınlamak gibi bir derdi hiç olmamış olsa da, yazıları Hareket'te yayımlanmaya başlar. Hareket onun için bir mektep olur.⁷⁸

1969'da Sevgi Hanım'la evlenir ve aynı yıl Tunceli'de öğretmenliğe başlar. Bu sırada 1970-72 yılları arasında Erzurum'da çıkan Adımlar Dergisi'nin yayımına katkıda bulunur. Tahir Sami Bey'in Özel Hayatı isimli hikâyesinde, yerelde çıkan dergilerle ilgili değerlendirmelerde bulunan yazar, yıllar önceki bu dergi deneyiminden yola çıkmış olmalıdır. 1972'de Vefa Poyraz Lisesi'nde öğretmenliğe başlar ve 1974 yılında öğretmenlikten istifa ederek Hareket Yayınlarında çalışmaya başlar. 1976 yılında Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedi'nin yayın kurulunda yer alır. 1990 yılından itibaren Dergâh Dergisi'nde yazıları ve hikâyeleri yayınlanır. 1995 yılından itibaren de Yeni Şafak gazetesinde kültür-sanat ve spor yazıları yazmaya başlar.

Kutlu, gençlik yıllarında iyi bir sinemaseverdir. Onun harçlığının bir kısmında muhakkak sinemanın payı vardır. Gençlik yıllarında gittiği bir filmde görmüş olacak ki duru güzelliği, vakur tavırları ile Fransız oyuncu Juliette Binoche hikâyelerinde yer almaktadır.⁷⁹ Başka bir hikâyede uzun uzun bir filmde bahseder. Adı “THELMA AND LOUISE” olan, Ridley Scott'un yönettiği bu yol filminin başrollerinde Susan Sarandon ve Geena Davis olduğunu da belirtir. 1991 yapımı bu film Amerika'da gösterime girdiğinde “feminist manifesto” olarak yorumlandığından dahi bahsederek, sinema ile olan yakın ilişkisini yansıtır.⁸⁰ Rüzgâr Gibi Geçti, filminin ismini anarken,⁸¹ bazen Indiana Jones şapkalı⁸² bazen Marlon Brando hayranı kahramanları vardır.⁸³ Kutlu, sadece geçmişin izlerini takip eden, gelenekte yaşayan birisi değildir. Görüldüğü üzere o çağının

⁷⁸ Ayvazoğlu, *a.g.e.*, 204.

⁷⁹ Kutlu, *Huzursuz Bacak*, 109.

⁸⁰ Kutlu, *Chef*, 127-129.

⁸¹ Kutlu, *Sevincini Bulmak*, 171.

⁸² Kutlu, *Tufandan Önce*, 186.

⁸³ Kutlu, *Tufandan Önce*, 104.

gerisinden gelen değil; çağını yakından takip eden, yakından tanıyan bir yazardır. O tanıdığı bu çağı eleştirmekte, Anadolu ruhunun, geleneğin özlemini duymaktadır.

Kutlu'nun sinemaya ilgisi, senaryo yazacak kadar profesyoneldir. 1973 yılında Metin Erksan ile birlikte Medine Müdafaası'nı senaryolaştırmak için uzun süre uğraşmışlardır. Lakin destek bulunamadığı için film çekilemez.⁸⁴ TRT'den Tanpınar'ın Huzur adlı romanının senaryosunu hazırlamaları için Ayşe Şasa ile Kutlu'ya teklifte bulunulmuştur.⁸⁵ 1987 yılında Halit Refiğ ile birlikte "Kurtar Beni" isimli filmin senaryosunu yazmıştır. Kutlu Galata Mevlevihane'sini gezdiği bir esnada bir duygu çağlayanı sonucu "Müzedeki Şiir" isimli senaryosunu yazmış, dönemin TRT Ankara Televizyonu Belgesel Yayınlar Müdürü Muhsin Mete'nin desteği ile bu senaryonun filmini yönetmen Davet Atabey çekmiştir.⁸⁶

Kutlu'nun sadece sinema değil televizyona da ilgisi vardır. Bu ilgi sadece bir TV izleyicisi olmaktan öte bir ilgidir. Kanal 7 televizyonuna fikir ve proje bazında katkıda bulunduğunu söyleyen Kutlu, Deniz Feneri programının da arka planındaki kişidir.⁸⁷ Aynı zamanda İstanbul'daki tekkelerle ilgili olarak, araştırmacı-yazar Ekrem Işın ile birlikte yine Kanal 7 televizyonu için bir belgesel hazırlamıştır.⁸⁸ Diyanet İşleri Başkanlığı'nın isteği üzerine çocuklara ve aileye yönelik "Yusufçuk" isimli bir dizi senaryosu yazmış, TRT'de gösterilmek üzere yönetmen İsmail Güneş tarafından sekiz bölüm halinde çekilmiştir.⁸⁹ Ömer Lütfi Akad ile birlikte Ömer Seyfettin'in "Yalnız Efe" hikâyesini senaryolaştırmıştır. Ayrıca yazarın "Uzun Hikâye" isimli eseri 2012 yılında Osman Sınav yönetmenliğinde sinema filmi olarak çekilir.

1983 yılında yayınlanan "Ya Tahammül Ya Sefer" hikâyesi Türkiye Yazarlar Birliği Yılın Hikâyecisi Ödülü'ne layık görülür. 1997 yılında Dergâh Dergisi'ndeki vazifesi sebebiyle "En İyi Dergi Yönetimi" ödülünü alır. 2016 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı Necip Fazıl Saygı Ödülü'nü ve Cumhurbaşkanlığı Kültür ve Sanat Büyük Ödülü'nü alır.

Onun hikâyelerinde, fırından çıkan sıcak pidelerin buğusu kavrulmuş susam kokusuna karışır. Marulun, kıvırcık salatının bir deste maydanozun yeşilinden fişkırın

⁸⁴ Kutlu, "Büyük film", *Yeni Şafak*, (08 Şubat 2017).

⁸⁵ Kutlu, *Bir Demet İstanbul*, 155.

⁸⁶ Kutlu, *Şehir Mektupları*, 55.

⁸⁷ Kutlu, *Yoksulluk Kitabı*, 107.

⁸⁸ Kutlu, *Akasya ve mandolin*, 83.

⁸⁹ Kutlu, *Şehir Mektupları*, 211.

dirilik ve ferahlık içimize yayılır.⁹⁰ Yemekle uğraşmak bir nevi rehabilitasyon, ortaya çıkan bir eser, ressamın resmi, musikişinasın bestesi gibi bir şeydir, Kutlu'ya göre.⁹¹ Bazen bir hikâyeden taze fasulyenin kırılırken çıkardığı “çıt” la “pıt” arası garip sesi duyulur.⁹² Kızgın yağda kızaran sebzelerin dansı sonrası, damak zevki olan herkesin sarmısaklı bir yoğurt arayacağını, hatta nane ve dereotunun da yakışacağını, öyle anlatır ki, sebzelerin yağa düştüğündeki cızırtısı, sarımsağın kokusu sayfadan yayılıp okuru sarar.⁹³ Tavuklu enginar, su muhallebisi, zerde, gül böreği, Çerkez tavuğu, Çin pilavı, Buhara pilavı, kuymak, sardalye böreği, uskumru pilakisi, çiğ köfte, künefe, testi kebabı, etli ekmek, mantı,⁹⁴ ayva tatlısı, kesme çorbası, su böreği, nar şerbeti, gül şerbeti,⁹⁵ aşotu çorbası, kadayıf dolması,⁹⁶ kara erikli kayısı hoşafı, yaprak sarma, kuru köfte⁹⁷ Kutlu'nun ismini zikrettiği yemeklerden bazılarıdır. Onun yemek bahsi, tekkelerde aşkla pişirilen, sabırla karıştırılan yemekleri andırır.

Kutlu kendisi için der ki:

Fevkalade ağırkanlı, bir yerden bir yere gitmesi neredeyse merasime tabi, İstanbul'a nakl-i mekân ettikten on yıl sonra Bursa'yı, yirmi yıl sonra Edirne'yi görmüş birisiyim. Şimdiye kadar yurt dışına çıkmayı hiç arzu etmedim. Ne bileyim mesela ABD'yi, Japonya'yı, Hindistan'ı, Çin'i falan merak etmedim. Benim merakım yurt içi.⁹⁸

Ülkesine âşık, memleketini madden ve manen keşfetme arzusundaki yazar, bu sebeple İstanbul'u uzun uzun gezmekte ve İstanbul'u yazmaktadır.

Kutlu'nun ilgi duyduğu şeylerden biri de porselen olmalıdır. Çünkü hikâyelerinin kahramanları bazen bir porselen fincanı ellerine alıp uzun uzun incelerler.⁹⁹ Bazen bir çay meraklısı, Çin işi, incelikli, beyazına gün ışığı vurunca, buğulu çay rengini gün ışığında parlatan porselen fincanında çayını içer.¹⁰⁰ Geleneksel olan, incelikler taşıyan, zarafet yansıtan, yaşanmışlıkları, içilmişlikleri olan bir fincan yazar için, pek çok şey gibi değer ifade eder.

Bir insanı tanımak daha ötesinde anlamak için ihtiyaç duyduğumuz şey; memleketi, diplomaları, çalıştığı kurumlardan ziyade; yaşanmışlıkları, hüznüleri,

⁹⁰ Kutlu, *Arkakapak Yazıları*, 40.

⁹¹ Kutlu, *Hesap Günü*, 88.

⁹² Kutlu, *Yoksulluk İçimizde*, 25.

⁹³ Kutlu, *Chef*, 121.

⁹⁴ Kutlu, *Chef*, 160-161.

⁹⁵ Kutlu, *Sevincini Bulmak*, 205.

⁹⁶ Kutlu, *Nur*, 17.

⁹⁷ Kutlu, *Nur*, 137.

⁹⁸ Kutlu, *Şehir Mektupları*, 107.

⁹⁹ Kutlu, *Sevincini Bulmak*, 2006.

¹⁰⁰ Kutlu, *Sır*, 45.

sevinçleri, hobileri, alışkanlıkları vb. olmalıdır. Hele ki bir kişinin hikâyelerini, onun manevi dünyasını anlamak istiyorsak bakacağınız sadece bir CV'si olmamalıdır. Mustafa Kutlu'yu tanımak için onun kuru özgeçmişinden daha fazlasına, duygularını şekillendiren hatıralarına, karakterini inşa ettiği maneviyata da bakmak gerekir, diye düşündüğümüzden kendi yazdıklarından da yola çıkarak bir karakter haritası çıkartmaya çalıştık. Kutlu'yu yakından tanımak, onun tasavvufa nereden baktığını anlamamızı da kolaylaştıracaktır.

Bir sonraki bölümde Mustafa Kutlu'nun bugüne kadar (iki inceleme eseri hariç) basılmış, 10 deneme, 30 hikâye toplamda 40 eserini, tasavvufî bir değerlendirme ile özetlemeye çalıştık.

2.2.MUSTAFA KUTLU'NUN ESERLERİ

ORTADAKİ ADAM (1940)

Kutlu'nun Erzurum'da öğrenci, Tunceli'de öğretmenlik yaptığı yıllarda yazdığı, farklı konulardaki on sekiz hikâyesinden oluşan eseridir. Yazar gelenek ile modernite arasında sıkışan insan için “ortadaki adam” ifadesini kullanır.

GÖNÜL İŞİ (1974)

Yazarın birbirinden bağımsız on hikâyeden oluşan kitabıdır. Köylü ile kentli, değerler ile modernleşme kavramlarının altını kalın çizgilerle çizdiği hikâyelerinde, köyden kente göçü de işlemiştir.

YOKUŞA AKAN SULAR (1979)

Tıpkı gelenekte olduğu gibi Kutlu bu eserine ‘Mukaddime’ ile başlar. Gönül İşi ve Ortadaki Adam'dan sonra belki de Kutlu'nun hikâyecilikte ve yazarlıkta yüzünü geleneğe dönüşünün ilk sinyali, kitabının ilk sayfasındaki ‘Mukaddime’dir. Kutlu daha ilk bölümde modernizme doğru hızla koşan, nefes nefese kalan, hayatı, ibadeti, anı, sevgiyi ıskalayan insanın; özünden aslından kaçışını çarpıcı bir üslupla ortaya koyar. Toprak kokulu suları içen insanın elleri artık klor kokuyor, der. Çocuğunu başkası büyüten, aşını başkası pişiren, taksitle ev alıp, taksitle döşeyen, taksitle yaşayan insana seslenir. Der ki: “Seni de başkaları yaşıyor, inan buna.” Ve Kars'tan İstanbul'a, vatanından gurbete, gurbette manadan maddeye doğru giden Cevher Bican'ın hikâyesine başlar. Fabrikayı modern bir canavar gibi tasvir ederek, o dişlilerin arasında sıkışıp kalmış hayatlara dokunur. Bu hikâye, zamanını kontrol edemeyen, hayatını dizayne demeyen, sey-i sülukta tersine bir yol tutmuş olan, elinde iken kaybettiği değerleri, işçi

eylemlerinin, altı dolmayan söylemlerinde arayan Cevher Bican'ın hikâyesidir. Nefs-i Emmare'de çırpınıp duran insanın hikâyesidir.

YOKSULLUK İÇİMİZDE (1981)

Kutlu bu hikâyesini Levha'lar ekseninde kurgular. Kitabının sonunda Ebu Nuaym'ın Hilve'sinden bir bölüm nakleder. Kendisi ile evlenmek isteyen, altınlar gümüşler vaat eden Ebu Talha'ya, Rumeysa: "Ben altın ve gümüş aramıyorum. Sen bir adamsın ki işitmeyen, görmeyen, sana hiç faydası dokunmayan şeylere tapıyorsun. Falanların siyah kölesinin dağdan sürükleyip getirdiği yerden biten bir odun parçasına tapmaktan hiç sıkılmıyor musun? Eğer sen Müslüman olursan, işte o benim mehrim olsun, evlenelim, başka bir şey talep etmeyeceğim!" der ve Ebu Talha Müslüman olur. Kutlu da bu eserinde aslında modern bir Rumeysa Ebu Talha hikâyesi yazar. Tasavvuf geleneğinde beşeri aşk ile seyr ü sulûka çıkanların hikâyeleri meşhurdur. Mecnun Leyla aşkı ile çıktığı yolda hakiki aşkı bulur. Rumeysa'ya koşan Talha İslam'a kavuşur. Beşeri aşk Allah'a giden sayısız yoldan biridir. Kutlu da Engin'e aşık Süheyla'nın, Engin'den İslam'a doğru giden seyrini anlatır. Ben Müslüman oldum, diyen Süheyla, hayatın 'indirimli satışlar' dan bir süveter almaktan öte manaları olduğunu fark eder. Süheyla önce işinden vazgeçer. Sonra içine çöreklenmiş sayısını bilmediği saç tokalarından, ayakkabılarından, çantalarından, maddi zenginliklerden vazgeçer geçer, yoksullaşa yoksullaşa içi zenginleşir. Süheyla, Hayatım her gün kazandığım yeni yalnızlıklarla zenginleşiyor, der. Engin ise kendi yaptığı 'zenginlik' putuna tapmaktadır. Öyle ki Ebu Talha gibi, işitmeyen göremeyen, kendisine zarar veren putuna sıkı sıkı sarılmaktadır. Lakin milyonların 'evet' dediği Engin Süheyla'dan red cevabı alır. Zenginleştikçe yoksullaşan Engin de Talha gibi red alınca yürür hakikate. Rakamlardan, kravatından, arabasından maddeden kurtulur. Kurtuldukça içini saran yoksulluktan da kurtulur. Artık içi bir göl sükûneti ile mütevekkil olur. Kutlu'nun bu hikâyesinde nefs-i emareden nefs-i levâmeye yükselmiş, zaaflarının farkına varan Süheyla ve Engin üzerinden bir sorgulama yapmıştır.

YA TAHAMMÜL YA SEFER (1983)

Bu hikâyesinde Kutlu, tek bir dava, derin bir mana etrafında koşturan bir grup gencin, yıllar geçtikçe dünyevileşen, basitleşen hayatlarını, dünyaya sarıldıkça kaybettikleri manalarını, çırpınışlarını, bayağılıklarını gün yüzüne çıkarır. Görülen geçmiş zamanın aşırı uçlarında yaşayan bir İlhan, babasının yitirdiğinin peşine düşer. Hakk'a varan bir yolu tutmuştur. Davasını hayata uyduranlara karşı, hayatını davasına

uydurmak için bir sefere çıkar. Aslında İlhan içine doğru, manaya, hakikate doğru bir yolculuğa çıkar. Tahammül de sefer de hakikat de dava da dilde değil önce serde olmalı, der. Bu kitap Türkiye'deki muhafazakâr kesime karşı yazılmış bir eleştiri niteliğinde mühim bir yerde durur.

BU BÖYLEDİR (1987)

Bu kitapta yazar bizi Süleyman Koç ile tanıştırır. Yorgancı dükkânından, tasavvufun huzur dolu dünyasından modern dünyaya doğru yürüyen, yürüdükçe kaybolan Süleyman Koç ismi üzerinden bir modernleşen insan tiplemesi yapar. Dünyanın aldatıcı oyun ve eğlencesini, dünyevileşmeyi lünapark ile sembolize eder. Bu parktan çıkıp hakikate, maneviyâta ulaşmak için dönüp duran, çıkışı arayıp bulamayan, bunalan, kaybolan modern insanın halini çizer.

SİR (1990)

Sır, asırlar boyunca insanları dünyaya dalmanın, maddeye bağlanmanın, manayı terk etmenin tehlikesine karşı uyarıcı, terbiye eden tarikatların bugün nasıl olup da dünyevileştiğini, tekkenin mananın sırrını bırakıp maddenin cazibesine neden kapıldığı, probleminin sırrını çözmeye çalışır. Belki ciltler dolusu kitaplarda izah edilemeyecek, izahı zor bu meseleyi Kutlu kısacık, yalın bir hikâyeye ile öyle güzel özetler ki, meselenin sırrı ifşa olur. Sır'ın bir başka hikâyesinde ise tıpkı Üftâde Hazretlerinin Aziz Mahmud Hüdayi'ye, kadı cübbenle sokaklarda ciğer sat, kibrini ve cübbeni çıkarıp gel, dediği gibi, bir profesöre bir şeyh 'kitaplarımı suya at, öyle gel' der. Yazar modern bir vazgeçişin, gidişin, arayışın hikâyesini anlatır.

ARKA KAPAK YAZILARI (1995)

Kutlu'nun Dergâh dergisinin arka kapağında yer alan denemelerinin bir araya getirildiği eseridir. Bu kısa denemeler yoksulluktan, doğayı tahrip eden modern insana, oruçtan merhamete, alışveriş merkezlerinden trenlere pek çok pek çeşitli mevzulara Kutlu'ca bir bakış, Kutlu'ca bir değerlendirmeden müteşekkildir.

ŞEHİR MEKTUPLARI (1995)

Ünlü gazeteci Ahmet Rasim, 1897-1899 yılları arasında deneme tarzı yazdığı mektuplarında, İstanbul'un o yıllarına ait geniş bilgi verir. Mustafa Kutlu da Ahmet Rasim'in eserinden hareketle gazete köşesinden "Şehir Mektupları" yazı dizisini başlatır. Tabii ki konu İstanbul'dur. İstanbul'u adım adım gezerken edindiği izlenimleri paylaştığı yazılarında, tarihi unutulmuş camilerden, betonlar arasına sıkışmış ağaçlardan kavaklara, modernite ile gelenek arasında sıkışmış İstanbullulardan İstanbul'a, göçten sinemaya,

turizme kadar geniş bir yelpazede doğayı, insanı ve çağı kaleme alır. Bütün bir hayata İstanbul penceresinden mercek tutar. Merceğinin ayarı ise maneviyattır.

HÜZÜN VE TESADÜF (1999)

Kutlu'nun daha önce Dergâh dergisinde yayınlanan 16 hikâyesinin toplandığı kitabıdır. Hikâyelerinin her biri farklı bir hüznü, farklı bir ilahi tesadüfü anlatır. Hikâyelerde edebi bir üslupla derin meseleler ince ince kısa kısa işlenmiştir.

AKASYA VE MANDOLİN (1999)

Yazar bu deneme eserini iki başlıkta toplamış: İlki “İçe Dönük ve Derin”. Bu bölümde mekân ve insan arasındaki ilişki derin bir yaklaşımla irdelenmektedir. Kutlu değerlerle örülü mekânını kaybeden insanın kendi kayboluşunu kaleme almıştır. Yaşanmışlıkların oluşturduğu hafıza mekândan göç edince, ‘kayıp’ hissiyatı sarar insanı, demektedir Kutlu. Ve göç ile mekânı, dili, kendini kaybeden modern insanın haline tercüman olur. İstanbul’dan, arabesk kültüre kadar çeşitli meseleleri ele alır. “Akasya ve Mandolin” ise ülkenin modernite yolculuğunda kaybettiği değerlerden dem vurmaktadır. Ulu çınarlar asırlardır bu vatana gölgelik ederken, modernizmin diktiği akasyaların kısa sürede göçüp gidişleri üzerinden kaybettiklerimizi hatırlatır. Olması gerekenin sınırlarını ‘İnce Saz’ da aktarır. Bir sazın teline ince ince değermiş gibi, bir türkünün mest edişi gibi anlatır.

UZUN HİKÂYE (2000)

Bu hikâye, Mustafa Kutlu'nun kendi çocukluğunun hatıralarından, gençliğinin heyecanlarından, babasının işi sebebiyle şehir şehir gezdiği hareketli hayatından izler taşıyan hikâyesidir. Bu kitabında, önceki durağan ve daha soyut kurguladığı hikâyelerden sonra; hareketli, daha olaylı bir anlatım karşımıza çıkar. Kutlu'nun hikâyecilik yolculuğunda bir tarz değişikliğinin sinyallerini verir. Aslında hikâyede öyle sürükleyici olaylar, öyle akıcı bir anlatım var ki, bu kısacık 100 sayfalık hikâye okura uzunca bir hikâye okumuş hissi bırakır. Kutlu lafı uzatmadan uzun olayları aktarır. Yer yer gülümseten, çoğunlukla hüznölendiren bir hayat hikâyesi yazar. Bu mekândan mekâna koşarken fikirden fikre dalıp kendini, hayatın manasını bulmaya çabalayan insanın hikâyesidir. Babalardan oğullara miras kalan bir arayışın çırpınısın hikâyesi...

BEYHUDE ÖMRÜM (2001)

Kutlu'nun bütüncül tarzda, tek bir başlık altında yazdığı hikâyelerinin ilklerindedir. Kasaba hikâyesi, diyebileceğimiz bu kitabında yine içsel bir takım meseleleri ele alsada bu defa çok daha basit bir üslup kullanır. Göç, aile, doğa konuları

işlense de öne çıkan içsel yolculuktur. Tabiata dönerek kendi içine dönen, döndükçe huzura varan insanın halini işlemiştir. Azmin, toprağın, doğanın, ailenin; en mühimi sabır yolunda azimle seyr ü sülûkun hikâyesini yazmıştır.

MAVİ KUŞ (2002)

Mavi Kuş bir kasaba kitabıdır. Kutlu, Anadolu insanına bakmak için mekân olarak eski bir otobüsü seçer. Eski bir otobüse hayatı, bambaşka kişilikteki insanları oturtur. İnsanın acılarını, sevinçlerini, kusurlarını, zaafalarını tek tek Mavi Kuş'un camından sayfaya yansıtır. Sorgulamaz, yorumlamaz. Yorum işi, sorgulama görevi okura kalır. Okura bir ayna tutar ama arada bir pencereden kafasını uzatıp el sallamayla da ihmal etmez. Kutlu, ben kasabanın ruhuyum, diyerek çıkarır sahneye. Her şeye rağmen kasabayı yıpranmış denilen ahlakın ayakta tuttuğunu, söyleyip kaçır. Yazarlığı, edebiyatı araçlaştırmaya başladığının ilk ışıkları görülür. Asıl meselesini kitabın sonuna saklar. Hayat bir film gibidir, film biter asıl film başlar. Siz ne yazarsanız yazın İlahi yönetmenin dediği olur, der. Yazar bu basit gibi görünen hikâyesine yazdığı son ile kader gibi derin bir meseleye ışık tutmuştur.

TUFANDAN ÖNCE (2003)

Siyaset meydanında oynanan bir oyun gibidir bu eseri. Anadolu'nun herhangi bir yerinde geçen, çünkü herhangi bir yerinde karşımıza sürekli çıkan bir hadiseyi anlatır. Nefsin bitmek bilmeyen arzularını, insanın hırslarını, heva ve heveslerini, bir kasabanın değişmeyen belediye başkanının milletvekili olma arzusu üzerinden ele alır. Hırslarla örülü hayatların anlamsız, sevimsiz tarafına; yıllarca süren dünyevî çabaların bir saat süren bir tufanla nasıl savrulduğunu anlatır.

YOKSULLUK KİTABI (2004)

Yazar, yoksulluğa dair denemelerinin toplandığı bu eserine “Önsöz Yerine” diyerek başlar. Kitabın daha ilk sözünde der ki: “Yoksullar bizi bekliyor.” Ülkenin 90'larda başlayıp 2001'de patlak veren ekonomik krizi Kutlu'nun ruhunu derinden etkiler ki; bütün yüzünü yoksullara döner. Kutlu, televizyonda “açım açım” diye bağırarak ama gırtlak kanseri olduğu için sesini duyuramayan bir yoksulun haberinden etkilenip bütün yoksulların sesi olmaya, fakirlerin çığlığını kalemi ile duyurmaya çalışır. Bürokrasinin lüks hayatın gürültüsü içinde sağır olmuş kravatlı adamlarına, ülkenin binalarının katları yükselirken vicdanları küçülmüş zenginlerine seslenir. Bir çözüm, çare arar. Sadece yazmakla da kalmaz, isim babası ve danışmanı olduğu Deniz Feneri projesi ile yoksullara bizzat el uzatır. Kutlu bu kitabı ile okurlarını ihsan makamına çağırır.

RÜZGÂRLI PAZAR (2004)

Kutlu bu hikâyesine, yoksulluk ve çaresizliğin çarptığı farklı farklı insanları Samyeli rüzgârının okşadığı bir Pazar yerini mekan olarak seçmiştir. Yoksulluk İçimizde, diyen yazar bu defa, bacalarından yoksulluk tüten, ocaklarında açlık pişiren, köyden kente ümitlerle göç etmiş, umudu yolda kaybetmiş insanların hikâyesini yazmış; bunca acının, bunca dramın içinde, bir Pazar yerinde sevgiyi, merhameti, iyiliği aramış, bulmuş bize sunmuştur. Yazarın Yoksulluk İçimizde'yi yazdıktan yirmi üç yıl sonra yazdığı esere bakarak şunu çıkarabiliriz: İçimizdeki yoksulluğun ruhumuzu aç bırakmasını dert edinirken, sokakları kuşatan gerçek yoksulluğa kulak tıkamamıştır. Fakat somut mevzuları yazarken de gayesi ruhi meselelere eğinmektir. Yoksulluğa mercek tutarken, zenginleri ve devleti yönetenleri yuvarlak içine almakta, parantez içinde sosyal dayanışma, gelir dağılımındaki adaletsizlik gibi toplumsal konularla ilgili makale yazmaktadır.

YILDIZ TOZU (2004)

Yıldız Tozu, Kutlu'nun yazdığı ilk ve tek çocuk hikâyesidir. Bu kitap, çocuk aklının fantastik hayallerinin yanında hayatın gerçeklerini de işlediği her yaştan çocuğa hitap eden hikâyesidir.

CHEF (2005)

Chef, Rüzgârlı Pazar'da karnı aç olan yurdum insanından, piyasadaki rahatlık sonucu ekonomik olarak rahatladıkça, ruhen fakirleşmesinin öyküsüdür. Bir araba motifi ile heves ve arzularının peşinden koştukça içi yoksullaşan, yalnızlaşan, kendine yabancılaşan modern insanın öyküsü... Değerlerini kaybeden insanın mekânını, kendini kaybedişinin, her şeye yabancılaşmasının öyküsü... Bu sebeple Kutlu kitabına Şef yerine Chef ismini veriyor. Çünkü anlattığı hikâye bu toprakların hikâyesi değil. Karakterler bize öyle yabancı bir hayatın içindeki, yazar Chef i kullanarak adeta şunu demek istiyor; bu hikâye Amerika'da ya da Almanya'da ya da Türkiye'de geçiyor olabilir. Çünkü bu hikâye bu kültürün bu coğrafyanın değil, modern dünyanın kaybolmuş, bunalmış, daralmış insanların hikâyesi. Kapitalizmin hüküm sürdüğü beldelerde, lüksün, konforun kölesi olan, hırlarının arzularının esiri olan modern insanın öyküsü... Gelenekle, değerleri ile modernite arasında sıkışıp kalmış bir anne, hırlarının esiri olmuş bir baba ve kaybolmuş, kapitalizme kurban edilmiş bir oğul. Dağılmış aile, yitip giden hayatlar.

Chef’te yazar içinden maneviyatı sıyırdığı bir modern ailenin hikâyesini anlatıyor. Manevi değerlerin çıkarıldığı bir dünyanın ruhî sancılarının iniltilerini okurlarına dinletiyor.

MENEKŞELİ MEKTUP (2006)

Yazarın üç farklı hikâyesinin toplandığı kitabıdır. Menekşeli Mektup samimi bir aşkın, bitmeyen bir özlemin hikâyesi iken; Hacca Gidebilmek ise nefis muhasebesinin hikâyeye yansımalarıdır. Kar Üstüne Kan Damladı hikâyesinde tarihi bir savaşı bir askerin nazarından tekrar anlatıyor.

KAPILARI AÇMAK (2007)

Kutlu’nun bu hikâyesi, kaderin değişen oyunlarına rağmen rolünü değiştirmemek için, temiz ve dürüst kalmak için çabalayan pavyon kızı Zehra’nın hikâyesidir. İpsiz Kemal’i sonunda ipe getiren, hayatın bütün zorluklarının karşısında dimdik duran, gözü kara, delikanlı kız Zehra’nın iç burkan öyküsüdür. Müezzîn Cihan sevgisine de sevdiğine de bir türlü sahip çıkamasa da okuduğu ezan her defasında Zehra için yeni bir kapıyı açar. Onurlu bir hayat kurmak için kapıları zorlayan, sabırla azimle kendi yolunda asaletle yürüyen pavyon kızı Zehra’nın, tevbe-i nasûhun kitabıdır.

HUZURSUZ BACAK (2008)

Yazarın ‘Ya Tahammül Ya Sefer’ den yıllar sonra kaleme aldığı bu eseri, geçen 25 yılda hak-adalet konusunda hiçbir şeyin değişmediğinin işareti niteliğindedir. Yazar muhafazakâr kesimin, bu toprakların insanlarının ikiyüzlü hareketlerinden, çıkar ilişkilerinden, samimiyetsiz gülümsemelerinden öyle rahatsızdır ki; oluşturduğu baş karakteri Ömer Faruk’un gördüğü bütün bu rahatsız edici düzene karşı bacağı bir tepkime geliştirir. Kalbinin huzursuzluğu kahramanın bacağına vurur. Hak, deyince dalgaya alınan, adil düzen isteyince düzeni bozmakla suçlanan, derdini anlatacak, kalbini ferahlatacak bir çare bulamayan Ömer Faruk’un bacağı tıklayıp durur. Gelenek ile modernitenin ülkenin tadını uzunca bir süredir bozan karışımını Kutlu, Ömer Faruk’un büyüdüğü ev sınırında bize sunar. Sonunda derdini dermana çevirmeye karar veren Ömer Faruk bir nevi doğada inzivaya çekilerek ‘sevincini bulur.’ Moderniteye, kapitalizm haslıklarına karşı ‘kanaat’ ilacı üzerinde çalışmak için kendisini doğanın kalbine bırakır. Teslim olunca bacağındaki tıkırtı da kalbindeki sancı da geçer. Bu hikâye “kanaat” ilacını hastaya sunmadan önce, çağın hastalıklarını teşhis eden bir eserdir.

TAHİR SAMİ BEYİN ÖZEL HAYATI (2009)

Eskiden beri büyük kahraman, kurtarıcı, özel meşhur insanların hikâyeleri merak konusu olmuştur. Aslında sosyal hayatın içinde hiç fark etmediğimiz, sesini işitmediğimiz nice özel insanlar vardır. Kimseden alkış, aferin almadan, destek görmeden kendi dünyalarında kahramanca mücadele eden özel insanları kimse yazmaz. Ama Mustafa Kutlu yazar. Kitabın kapağındaki ‘Tahir Sami Bey’in Özel Hayatı’ ismini gören okur ilk etapta Tahir Sami Bey’in kimliğini merak eder. Hayatı, hem de özel hayatı yazıldığına göre özel birisi olmalıdır. Bir biyografi kitabı okuyacağını düşünür, okur. Yazar tam da böyle düşünmemizi ister; lakin hiçbir yerde adını bulamayacağınız Tahir Sami Bey meşhur birisi değildir. Yazara göre her insan özeldir. Her insan kıymetlidir. Yanından geçip gittiğimiz, belki aynı çatı altında çalıştığımız nice özel insan vardır da biz farkında değilizdir. Yazar Tahir Sami Bey ismi üzerinden okura bu farkındalığı kazandırır eserinde. Bu eserde Kutlu yazar penceresinden sık sık el sallamaktadır. Tahir Sami Bey arada bir yazara mektup gönderip hikâyeye, yazarın yazdığına müdahale etmektedir. Bu yöntem de kitabı uydurulmuş bir hikâye olmaktan çıkarıp, çok daha gerçek bir zemine; Tahir Sami Bey’in gerçek bir şahsiyet, yaşayan bir karakter olduğu fikrine doğru okuru çekmektedir. Yazar, “Mustafa Kutlu” adlı bir yazar olarak hikâyenin içinde kendini kitabın sahnesine çıkarır. Bu eserde Kutlu’nun edebiyatı bir amaç olmaktan tamamen çıkarıp, araç, vasıta haline getirme yönteminin en belirgin izlerini görmekteyiz. Devletin bile unuttuğu eski bir binada memur olan, unutulmuş Tahir Sami Bey’in hayatı kıymetlidir; çünkü insan kıymetlidir.

ZAFER YAHUT HİÇ (2010)

Kutlu’nun bu kitabı kentli olmakla köylü olmak arasında kalmış bir kasaba hikâyesidir. Çarpık bir aşk hikâyesinin ekseninde, çarpık kentleşmenin sorunlarını Tepeköy manzarasında yansıtmıştır. Modern literatürde ‘çevreci’ diye tanımlayabileceğimiz; doğayı, dünyayı korunması gereken bir emanet olarak gören yazar, fabrikaların atıklarından, insanın doğayı tahrifatından samimi, abartısız en önemlisi yargısız bir dille bahseder. Gerçeğin zemininde eleştirisini yapar. Gecekondu, diye sürekli aşağılanan o yapıların sıcak samimi havasından da altyapısızlığından da çirkinliğinden de bahseder. Son yüzyılımızın en büyük problemi olan kentleşme sorunu üzerine eğilmiş samimi bir hikâye yazar. Zarafetle işlenmiş, estetikle döşenmiş nohut oda bakla sofada yaşayan; sıcak, samimi, tertemiz mahallelerde oturan Anadolu insanının, modernite ile birlikte sürüklendiği gecekondu mahallesindeki resmini çizer.

HAYAT GÜZELDİR (2011)

Kitap, yirmi bir farklı hikâyeden oluşuyor. Bu hikâyeler daha çok tasavvufi temalar çerçevesinde şekillenmiştir. Şükür, dua, kanaat, zikir gibi mistik kavramların yanında, doğa imgesinin de belirgin olduğu, sayfalarında lalelerin açtığı, kekik nane kokularının yayıldığı, bembeyaz çiçekler açan ağaçların gelinlik giymiş bir kız gibi süzüldüğü, baharı renk renk anlatan bir kitap. Yazar etrafımızdaki güzellikleri kelime kelime işaret edip der ki: “Hayat güzeldir!” gözünü aç, kulak ver ve sonra şükret.

ANADOLU YAKASI (2012)

Hiç tanımadığımız, söyleşi yapabileceğimiz, yaşanmışlıkları, hayata dair söyleyecek kıymetli sözleri olan nice insanlar vardır. Yazar Anadolu Yakası’nda Tahir Sami Bey’in Özel Hayatı kitabında olduğu gibi yine meşhur olmayan bir kahramanı tanıtıyor bize. Bu defa Türkiye’deki televizyon dünyasına Muzo’nun odasından bir pencere açıyor. O pencereden televizyondan çıkan pis manzaraları, ahlaki yozlaşmadaki etkisini işaret ederken, bir taraftan da televizyonun, sinemanın artık hayatımızın bir parçası olduğu kabulü ile olması gerekene, güzele de işaret ediyor. Aslında bu kitap bir taraftan da daha önce tv programları, belgeseller hazırlayan Kutlu’nun sinema ve televizyona olan alakasının, ilginin ötesindeki bilgisini aktardığı hikâyesidir gibidir.

SIRADIŞI BİR ÖDÜL TÖRENİ (2013)

Sıradışı Bir Ödül Töreni, özellikle sonu itibariyle sıradışı bir hikâye. Kutlu’nun mizahi dilinin okuru çokça gülümsettiği, yazarın mizah zekâsının hissedildiği bir eser. El sanatları ve turizm konusunun ince ince işlendiği, turistik kasabalara mercek tutan bir hikâye... Bu kasaba hikâyesi, yoksullukla mücadele eden, göç etmeden turist göçünü kasabaya çekerek zengin olmak isteyen kasabalıların hikâyesi... Kafadanbacaklılar derneğinin kurulması ile başlayan mücadele, Nezaket’in büyük gayretleri ile bir festival düzenlemesine kadar sayfalarca devam eden çaba. Derken yazar sizi bir kasaba festivalinde, ödüllerin sahiplerine verildiği bir sahnenin önüne oturtuyor ve şaşkınlık içinde, gülme krizi eşliğinde bu sıradışı ödül törenini izletiyor. Oradan oraya koşturup durduğumuz hayatımız, başarmak için uğraştıklarımız, emek verdiğimiz hayallerimiz, hepsini gözler önüne seriyor yazar ve adeta diyor ki “Bak çabalarımızın sonu. Eee hayal ettiğin şey oldu da ne oldu?”. Bir alkış dolusu saçmalık. Ve yazar bütün bir kitap boyunca koşturan, okuyanları bile terleten, yoran Nezaket’i son sayfada tekrar sahneye çıkarıyor. Ve bütün ihtiraslarını, arzularını, heveslerini geride bırakarak Ezana yani huzura doğru yürütüyor. Yazar sayfalarca şan, şöhret, ihtirasla yükselmiş dünya sahnesinin en tepesine

çıkardığı Nezaketi son sayfada burnunun üstüne düşürüyor. Her şey boş, dedirtip manevi bir yola itiyor ve orada hikâyesini bitirirken, okurun zihninde de yeni bir hikâye başlatıyor. Son sayfada nezaket Sülûk'a doğru seyr etmeye başlıyor.

NUR (2014)

Nur, genç bir mimarın manevi arayışının hikâyesidir. Yazarın, İslam mimarisi üzerine görüşlerini uzun uzun aktardığı bu hikâye yolunu kaybetmiş bir yolcunun, Nur'un rehber arayışının hikâyesidir. Nur hikâyesinin en başında bir mürşidin peşine düşmüştür. Kitap boyunca tekke tekke, dergâh dergâh gezerek, bulanlar arayanlarıdır, diyerek bağlanacağı Kâmil Mürşid'ini aramaktadır. Kutlu'nun Kuşeyrî'den uzun alıntılar yaptığı, tasavvufa yakından baktığı bu hikâyesi modern bir derviş hikâyesidir.

VATAN YAHUT İNTERNET (2014)

Yazarın Yeni Şafak gazetesindeki köşesinde muhtelif zamanlarda yazdığı deneme yazılarından oluşan bu kitabında kırk beş farklı yazı bulunmaktadır. Buhûrumeryem çiçeğinden, kadınlara, çocuklara, sanata ve sanatçıya, sinemaya, AVM'lerden TRT'ye, resimden hatta şiire şarkıya dair çok geniş bir yelpazede hayata dair bir deneme kitabı. Bu geniş konu zemini yazarın bilgi birikiminin ve ilgi alanlarının ne kadar çok olduğuna da işaret etmektedir. Kutlu'nun hayatın pek çok farklı sahasına dair, pek çok fikri vardır. Hayatı güzelleştirme derdinde olan bir aydın yaklaşımı göstermekte ama toplumu, hayatı yorumlarken fildişi kulesinden yukarıdan bakan bir bakışla değil, bizzat halkın arasında, hayatın bizatihi içinden hayatı yorumlamaktadır. Vatan konusu ile başlayan kitap, vatandaşın önceliğinin ne olması gerektiği sorusuna, İsmet Özel'in "Müslüman olarak mı gelişip-zenginleşeceğiz? Yoksa gelişip-zenginleşerek mi Müslüman kalacağız?" sorusuna cevap vererek bitiriyor. "Fakir kalsak da imanlı ve onuru olmalıyız!"

DEM BU DEMDİR (2014)

Kutlu'nun Yeni Şafak yazılarından oluşan bir deneme kitabıdır. Yazarın fikir dünyasının apaçık yansıdığı deneme yazıları Kutlu'nun dert edindiği mevzuları göstermesi açısından mühim bir yere sahiptir. Denemelerine bakıldığında hikâyelerinin ana fikri, yazılma sebebi daha berrak bir hale gelmektedir. Derdi edebi kaliteli eserler ortaya koymaktan uzak, edebiyatı dert edindiği meseleleri dile getirmek, farkındalık oluşturmak için araç haline getiren yazarın dert edindiği pek çok mevzu vardır. Dem Bu Demdir yazarın dertlerinin başlıklandığı bir eser mahiyetindedir.

VİTRİNDE OLMAK (2015)

Kitap modernitenin süsleyip püsleyip, vitrine çıkardığı, insanın maddeye bağlılığına oranla maneviyatını, özünü yitirdiği bu çağa bir tatlı manifesto niteliğindedir. Markaların bütün insanları tek tip giydirdiği, bütün insanların aynı tenekedeki içeceği kafaya diktiği, evi, eğlencesi, zevkleri tek tipleştirilen, vitrinde olmak için çırpınan, çırpındıkça kendinden uzaklaşan, boğulan, daralan modern insana dair bir değerlendirme. Yazarın bu denemeleri aynı zamanda ileride yazıldığı döneme ışık tutacak; milli eğitimden, siyasete, toplumsal yapıdan, şehirleşmeye, tarıma, lezzetlerine kadar pek çok meseleyi aydınlatacak tarihe bırakılan bir not niteliğindedir.

TİRENDE BİR KEMAN (2015)

İnsan bu dünyada bir yolcu gibidir. Kutlu'nun bu kitabı rayların üzerinde hayat yolundaki bir garip yolcunun hikâyesidir. Nasıl ki bir trenin yolcuları bir toplumun küçük bir portatifini yansıtır, yazar da toplumu oluşturan farklı yaşam tarzlarına, inanışlara, duygulara sahip Anadolu insanını tek tek profilini çıkarmış. Gazino şarkıcısından, esnafına, memuruna, Hacı ninesine kadar her bir ferdi kimseyi dışlamadan, etiketlenmeden, olduğu gibi ele almıştır. Bu hikâyedeki karakter tahlilleri yazarın toplumun her kesimini iyi tanıdığına işaret eder. Edebi açıdan öyle kaliteli bir anlatımı vardır ki sanki kitap boyunca arka fonda bir keman acı acı gıcırdarken, sanki koltuğunuz raylar üzerinde sarsılır. Aradığını bulamayan, kalbi hüznü dolu bir kemancının hüznü hikâyesi, bizi ruhumuzdaki manevî boşlukları hiçbir şeyin dolduramayacağı fikrine sürükler.

HESAP GÜNÜ (2015)

Yazar bu kitabının kahramanını daha hikâyeye başlamadan öldürür, bir tabutun içinde musalla taşına oturtur; oradan dünyayı, hayatını, geçmişini izletir. Genelde hikâyeler kahraman ölünce bitse de yazar der ki; hikâyeye yeni başlıyor. Asında dünyadaki bütün yapıp ettiklerimiz, ilişkilerimiz, sevgilerimiz, hüznlerimiz ölümle birlikte bir değer kazanıyor ya da kaybediyor. Hayatın tek gerçeği ölüm bütün hayatımızın üzerindeki perdeyi kaldırıp bize gerçeği bütün çıplaklığı ile gösteriyor. “Ölmeden önce ölünüz, buyrulduğu üzere aslında yazar, okuruna ölmeden önce ölmeyi tavsiye ediyor. Okur, Paşazade Bedir'i kaldırıp o tabuta kendisini oturtuyor. Ve kendi hayatını gözden geçirme fırsatı buluyor. Hesaba çekilmeden önce kendini hesaba çekiyor. Çok basit bir kurgu, kolay bir üslupla yazar okurunu çok derinlere çekmeyi başarıyor. Kutlu'nun hikâyedeki başarı da bu noktada ortaya çıkıyor. İlk bakışta çok basit görünen bir kurgu,

herkes yazar dedirtecek bir üslupla benzeri yazılmamış derinlikli hikâyeler ortaya çıkarıyor.

BİR DEMET İSTANBUL (2016)

Bir İstanbul aşığı olan Kutlu'nun yirmi yıl boyunca İstanbul'la ilgili olarak yazdığı köşe yazılarının bir derlemesi olan eser, İstanbul kitabıdır. İstanbul'un ruhu ile başlayan yazılar, köprüleri, kuleleri, tekkeleri, camileri ile devam eder. Eski İstanbul ile tükettiğimiz, yıktığımız, kaybettiğimiz İstanbul'u gözler önüne serer. Tarih ve kültür şehri olarak tanımladığı İstanbul'u okura sayfa sayfa gezdirir.

İYİLER ÖLMEZ (2016)

İyiler Ölmez; iyilik üzerine yazılmış, bir nevi modern bir derviş hikâyesi niteliğindedir. Ressam Sıtkı, Doktor Atalay, Fotoğrafçı Mustafa ve Marangoz Civan; iyilik kavramı etrafında bir araya gelmiş, farklı kişilikleri, hayatları olan dört kişi. İyiliğe koşan, kimselere zararları olmayan bu dört arkadaş kitabın sonunda bir kazada ölür. Kitabın kahramanları ölse de, Kutlu "İyiler Ölmez" der. Ve tasavvuf kültüründeki, özellikle Alevi gelenekteki Kırklar Makamı'na göndermeler yaparak "Dörtler Makamı" bölümünde bu iyi dört kişinin mezarlarının zamanla, halk folklorik kültür içinde türbeye dönüşmesini biraz da mizahi bir üslupla anlatır ve türbelerde yapılmaması gerekenleri söyleyip son noktayı koyar.

TARLA KUŞUNUN SESİ (2017)

Yazar bu kitabında okuru bir kahvehaneye oturtup, bir bardak çay uzatır. Sonra da iki ihtiyarı işaret ederek onları dinlememizi ister. Muhabbet öyle samimidir ki okurun lafa karışası, bir bardak daha çay isteyesi gelir. Tarihi olayların penceresinden baktığımız geçmişe, 1850'den başlayarak 2000'lere kadar bir aile üzerinden bakmamızı sağlar. Tarih kitaplarında yazılanın dışında, insan merkezli bir sunum yapar. Osmanlı-Cumhuriyet diye kalın çizgilerle ayırdığımız tarihi dönemde yaşayan insanların sosyal değişimlerini, psikolojik tahlillerini aktarır. İki dönemi keskin ifadelerle ayırmak yerine iki ayrı dönemi iki ayrı dil kullanarak yazar. Destansı, halk hikâyesi tarzı bir dille başladığı hikâye, bugüne geldikçe, daha rasyonel bir mahiyet kazanır. Cumhuriyetin yeni devletin kurulmasını bir Yörük köyünün kurulmasında sembolize ederek tarihe hikâye üzerinden ışık tutar. Kutlu yine arada bir sahneye çıkıp bir takım tartışmalı tarihi mevzularla ilgili görüşlerini açık açık izah etmeyi de ihmal etmez.

İLMİHAL YAHUT ARZUHAL (2018)

İsmail Kara'nın önsözü ile başlayan eser, yazarın İslami konularla ilgili, dini yorumlarını içeren bir deneme eseridir. Abdestten, namaza, cumadan, bayrama kadar pek çok dini motifleri yazar kendi penceresinden gördüğü, hissettiği kadarıyla anlatır. Bir ilmihal kitabı olmanın ötesinde, edebi bir üslupla dini meseleler üzerine muhabbet niteliğindedir. Tevekkül, huşu, uzlet, şükür, kanaat, tevbe gibi ahlaki, tasavvufi mesellere yaklaşımı Kutlu'nun tasavvufi kişiliğine dair önemli ipuçları sunmaktadır.

SEVİNCİNİ BULMAK (2018)

Yazarın son hikâye kitabıdır. Sevincini arayan bir akademisyenin, modern kadının arayışının hikâyesidir. Ahmet Hamdi Tanpınar'ın sık sık perde önüne geçtiği bu hikâye, bir taraftan 28 Şubat sürecinde dindar insanların kamuda yaşadıkları sıkıntılara değinirken, diğer taraftan rahata ve paraya kavuşan “mücahit”lerin, davalarından savruluşlarına da dikkat çekiyor. Paraya, makama, unvana, konfora sahip modern kadının sevincini bir küçük köy evinde bulmasını, terk ettikçe, fakra yaklaştıkça içinin sevincinin artmasını anlatıyor.

FIRTINAYI KUCAKLAMAK (2019)

Savaş, göç, mültecilik kavramlarına dair denemelerinin yer aldığı bu eseri ile yazar; açlık, korku, hüznün, ayrılık, acı gibi duyguların birleşip çaresiz insanların yüreklerinde fırtına olup estiği çağımızda, bu fırtınayı kucaklamak, acıyı dindiremesek dahi acı çeken kucaklamak gayesindedir.

KALBİN SESİ (2019)

Kutlu'nun “Bir Hicret Risalesi” olarak derlenen denemelerinde oluşan kitabıdır. Kalbin Sesi, Hududullah'ı kanun kabul etmemiz, maddenin nefessiz bıraktığı maneviyatı ihya etmemiz, ahlaki karakterin, adaleti devletin tam ortasına oturtmamız için yazılan risalelerden müteşekkir bir eserdir.

2.3.EDEBÎ ŞAHSİYETİ

Nurettin Topçu'ya göre: “Sanat, çilekeş sanatkârın selamet arayışından ibarettir.”¹⁰¹ Mustafa Kutlu da resim ile başlayan arayışını yazıyla devam ettirmiştir. Çileyi çeken yazıyı yazandır. Bin çile, bin farklı yazı demektir.¹⁰² Kutlu da kendi çilesini,

¹⁰¹ Nurettin Topçu, *İsyan Ahlakı* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2014), 164.

¹⁰² Nuri Pakdil, *Klas Duruş* (Ankara: Edebiyat Dergisi Yayınları, 2015), 41.

arayışlarını; karakterleri üzerinden işlemiştir. Yine aynı şekilde kendini selamette hissettiği, sevinci bulduğu yerleri de eserlerinde işaret etmekten geri durmamıştır.

Sanat eseri, sanatçının varlık ve âlem tasavvurunun yapılarına yansımalarıdır.¹⁰³ Kutlu'nun âlem tasavvuru, sanata yüklediği anlamda açığa çıkmaktadır. Sanat, Kutlu'ya göre irfanî olmalı, Yaratıcıyı taklit değil, tasdik amacı gütmelidir.¹⁰⁴ Kutlu, eserlerini bu düstur üzerine kaleme almıştır. Onun kendine has üslubundaki, kullandığı yöntemlerindeki esas gaye, edebiyat yapmak değil, edebiyat aracılığı ile Yaratıcıyı tasdiklemek olmuştur.

Kutlu, içinde yaşadığı toplumu izlemesini bilen,¹⁰⁵ Anadolu'yu hikâyelerinin merkezi yapan bir yazardır. Anadolu'ya tepeden bakan, küçümseyen bir tavır değildir onun yaklaşımı; saygıyla çevrenmiş gerçekçi bir yaklaşımdır.¹⁰⁶ Bu sebeple en sıradan insanın en sıradan hikâyesini yine sıradan bir üslup ile yazan, sıradan bir yazar olmakla gurur duymaktadır.¹⁰⁷

Onun edebi şahsiyetini daha doğru anlamamız için öncelikle edebî olarak etkilendiği şahsiyetlere bakmamız gerekir.

Mustafa Kutlu, hikâyelerinde bazı yazarları ve eserleri ismen anmıştır. Hikâyelerini üzerinde araştırma, inceleme yapmadan bir oturuşta yazdığını bildiğimize göre; yazarken, aklına geldiği için yazarlardan ve kitaplardan bahsettiğine göre, bahsettiği yazar ya da kitaptan etkilenmiş olması muhtemeldir. Bu sebeple hikâyelerinde ismen bahsettiği yazarların ve kitapların Kutlu'nun edebî zevki hakkında bize bilgi vereceğini düşünüyoruz. Hikâyelerinde ismi geçen edebi şahsiyetler ve eserleri şöyle sıralamak mümkündür:

*Vatan Yahut Silistre¹⁰⁸

*Ahmet Hamdi Tanpınar / Saatleri Ayarlama Enstitüsü,¹⁰⁹ Huzur¹¹⁰

*Yüreğinin Götürdüğü Yere Git *Simyacı¹¹¹

¹⁰³ Turgut Cansever, *İslâm'da Şehir ve Mimari* (İstanbul: Timaş Yayınları, 2016), 91.

¹⁰⁴ Mustafa Kutlu, *Anadolu Yakası*, 65.

¹⁰⁵ Bilal Can, *Kentle Kavga* (İstanbul: İzdiham Yayınları, 2017), 31.

¹⁰⁶ Hatice Gökçe Aydın, "Nurettin Topçu Düşüncesinin Mustafa Kutlu Hikâyelerindeki Yansımaları" (Yüksek Lisans Tezi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015), 39.

¹⁰⁷ Ayşe Koçak Işık, *Mustafa Kutlu'nun Hikâyelerinde Kentli İnsan Olmak*, (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2019), 88.

¹⁰⁸ Kutlu, *Anadolu Yakası*, 138.

¹⁰⁹ Kutlu, *Tahir Sami Bey'in Özel Hayatı*, 16.

¹¹⁰ Kutlu, *Sevincini Bulmak*, 108.

¹¹¹ Kutlu, *Rüzgârlı Pazar*, 125.

- *Küçük Prens¹¹²
*Polyanna¹¹³
*Çehov Hikâyeleri¹¹⁴
*Sait Faik Abasıyanık¹¹⁵/ Son Kuşlar¹¹⁶
*Ziya Osman Saba¹¹⁷
*Kemalettin Tuğcu¹¹⁸
*Beyaz Geceler / Dostoyevski *Cronin /Şahika¹¹⁹
*Ümit Yaşar, Turan Oğuzbaş, Barbara Cartland, Cronin, Dostoyevski, Kafka¹²⁰
*Ahmet Haşim¹²¹
*Dar Kapı / Anna Karenina¹²²
*Gün Olur Asra Bedel¹²³
*Yahya Kemal Beyatlı¹²⁴
*Reşat Nuri / Çalığışu, Kerime Nadir, Esat Mahle, Yeşil Yıllar, Şahika¹²⁵
*Orhan Veli¹²⁶
*Ronald Barthes¹²⁷
*Fuzuli¹²⁸
*Faruk Nafiz / Han Duvarları¹²⁹
*Reşat Nuri, Sait Faik, Orhan Kemal, Tarık Buğra, Balzac, Stendhal, Hügo¹³⁰
*Aşk-ı Memnu¹³¹
*Evliya Çelebi¹³²

¹¹² Kutlu, *Uzun Hikâye*, 62.

¹¹³ Kutlu, *Nur*, 69.

¹¹⁴ Kutlu, *Uzun Hikâye*, 102.

¹¹⁵ Kutlu, *Nur*, 73.

¹¹⁶ Kutlu, *Sır*, 83.

¹¹⁷ Kutlu, *Sevincini Bulmak*, 71.

¹¹⁸ Kutlu, *Sevincini Bulmak*, 83.

¹¹⁹ Kutlu, *Hesap Günü*, 24.

¹²⁰ Kutlu, *Uzun Hikâye*, 91.

¹²¹ Kutlu, *Hesap Günü*, 117.

¹²² Kutlu, *Bu Böyledir*, 62.

¹²³ Kutlu, *Menekşeli Mektup*, 36.

¹²⁴ Kutlu, *Tirende Bir Keman*, 38.

¹²⁵ Kutlu, *Uzun Hikâye*, 92.

¹²⁶ Kutlu, *Chef*, 9.

¹²⁷ Kutlu, *Chef*, 10.

¹²⁸ Kutlu, *İyiler Ölmez*, 100.

¹²⁹ Kutlu, *Tufandan Önce*, 170.

¹³⁰ Kutlu, *Nur*, 73.

¹³¹ Kutlu, *Nur*, 138.

¹³² Kutlu, *Nur*, 16.

Görüldüğü üzere yazar, Reşat Nuri'den Dostoyevski'ye, Küçük Prens'ten Şahika'ya, Ahmet Haşim'den Yahya Kemal'e kadar geniş bir edebi zevke, ilmi birikime sahiptir. Garbın kıymetlilerinden Şarkın klasiklerine kadar uzanan bu birikimin yazarın edebiyatını şekillendirdiği açıktır.

Nur isimli hikâyesinin kahramanını anlatırken “Kıyamet ve Ahiret” isimli bir kitabı okuduğundan, etkilendiğinden bahsettiğini belirtmiştik. Kutlu'nun kendi gençlik yılları ile özdeşleştirdiğini tahmin ettiğimiz kahramanı için şunları söyler:

“Ortaokulda Reşat Nuri, Sait Faik, Orhan Kemal, Tarık Buğra vb. okuyan Nur; liseye geçtikten sonra klasiklere yöneldi. Başta Dostoyevski ve Rus edebiyatı, sonra Balzac, Stendhal, Hügo vb. ama bütün bu okumalar yaraya merhem olmuyordu. Nur zaten bilimkurgudan, gerilim romanlarından filimlerinden, postmodern olan şeylerden hoşlanmıyordu. Onu mistik-metafizik konular daha çok çekiyordu.”¹³³

Çocukluk yıllarından çok iyi bir okur olduğunu bildiğimiz Kutlu, okuduğu yazarlardan elbette etkilenmiştir. Hikâyelerinde okuduğu yazarların, eserlerinin, hatta roman kahramanlarının adını anmaktan da geri durmamıştır.¹³⁴ Ama çoğu zaman bahsi geçen kitabın ya da yazarın hikâye içinde konu itibarıyla bir önemi yoktur. Bazen o kitap bir kitapçının müşterisine tavsiyesi, bazen de kahramanının okul kütüphanesinde okuduğu bir kitaptır.

Bahsettiği edebi şahsiyetler içinde en çok etkilendiği isim Ahmet Hamdi Tanpınar'dır. Tanpınar'ı sadece ismen anmaz, fikirlerinden, bilinmeyen değerinden sık sık bahseder.

Sevincini Bulmak hikâyesinin kahramanı Suna Hoca, Edebiyat Fakültesi'nde öğretim üyesidir. Kutlu'nun Suna Hoca'sı tam bir Tanpınar hayranıdır. Konferanslarda Tanpınar anlatır, derslerde Tanpınar okur. Övgüyle bahsetse de Kutlu, Tanpınar'ı eleştirmekten de geri durmaz:

“Derse girip Tanpınar okuyorum. “Huzur” yazarının huzursuzluğu. Kriz-entelektüel. Öyle mi? Bu hükümleri verecek donanımda değilim. Adam çok şey biliyor. Yaşarken değeri bilinmemiş. Hem doğuyu, hem batıyı, hem resmi, hem müziği, ilaveten mimariyi...” diye övse de şöyle devam ediyor: “Şemsipaşa Camii'nin güzelliğini, estetiğini tam biliyor, anlatıyor. Ama orada kalıyor işte. Yani? Yani sanattan öteye geçemiyor. Oysa geçmeli değil mi? Nasıl geçecek? Girsin camiye iki rekat namaz kılsın. Camiler sırf sanat eseri olsun diye yapılmamış.”¹³⁵

¹³³ Kutlu, *Nur*, 73.

¹³⁴ Not: Mesela Chef hikâyesinde Dostoyevski'nin Suç ve Ceza'sındaki roman kahramanı Raskolnikov'dan bahsetmektedir. Bk. Kutlu, *Chef*, 115 .

¹³⁵ Kutlu, *Sevincini Bulmak*, 108.

İstanbul'u gezmeye Eyüp Sultan'dan başlanır, diyen Kutlu, hikâyesinde "İstanbul'u gezmeye, evliyalara, velilere, tapu senedi gibi duran şehitlere hürmet ile başlamak gerek" diyen Tanpınar'dan İstanbul ile ilgili uzunca bir nakil yapar.¹³⁶

Nur hikâyesinde Üsküdar'daki Şemsi Paşa Camii'nden bahseder. Tanpınar'ın Beş Şehir'inden: "Cedlerimiz inşa etmiyor, ibadet ediyorlardı."¹³⁷ Cümlesini alıntılar. Yine Beş Şehir'den: "Maddeye geçmesini ısrarla istedikleri bir ruh ve imanları vardı."¹³⁸cümlesini alarak; Tanpınar'ın fikrini, felsefesini onayladığını gösterir.

Kutlu, Ahmet Hamdi Tanpınar'ı, devrinde kıymeti bilinmeyen, ülkenin en parlak edebiyat adamı olarak nitelendirir.¹³⁹ Tanpınar'ın modernleşmenin insanımız üzerindeki vahim yansımalarını, trajikomik bir tablo olarak resmettiği 'Saatleri Ayarlama Enstitüsü' ismini verdiği eşsiz eseri Kutlu'nun moderniteye bakışını etkilemiştir. Hayri İrdal karakterinin hayatı ekseninde modernleşen insanın bunalımının çaresi, Tanpınar'da da tasavvuf fikriyatındadır. Çok net söylemese de satır aralarında huzur arayan modern insana tasavvufu işaret eder: "Dostum, sizin bahsettiğiniz sağlam kıymetler ancak bir lokma, bir hırka yaşamağa razı olanlar içindir. Sizin gibi her şeyi ve hepsini birden isteyenler için değil! Bütün ve halis şahsiyet her şeyden evvel kendisiyle yetinmeyi icap ettirir."¹⁴⁰

Şunu kolaylıkla söyleyebiliriz ki; Kutlu'nun eserlerinde en çok bahsettiği, eserlerinden alıntılar yaparak fikirlerini onayladığı en mühim edebî yazar Tanpınar'dır. Diğer edebî yazarları anması onların edebî kişiliğinden etkilendiği anlamına gelmez. Hatta bazen ismini andığı yazarlarla çok farklı bir edebî zeminde olduğunu görürüz.

Onun edebî şahsiyeti, gerçekçilik zemininde ilerler. Hadiseleri izah ederken, daha edebî, daha sarsıcı olsun diye abartmaz, okuru yanıltmaz. Bu tezimizi daha iyi açıklamak için kuş hikâyelerine göz atmamız yeterli olacaktır. Mesela kuşlarla ilgili Yaşar Kemal'in yazdığı "Kuşlar Da Gitti" hikâyesine baktığımız zaman "Azat Buzat" diye satıp para kazanmak için kuşları yakalamaya çalışan çocuklar görürüz. Fakat yazar kuşlara yapılan zulmü, çocukların zalimliğini öyle sarsıcı işler ki hakikatin sınırını aşma noktasına gelir mesele.¹⁴¹ Bir başka kuş hikâyesi Sait Faik'te karşımıza çıkar. Sait Faik daha gerçekçidir.

¹³⁶ Kutlu, *Sevincini Bulmak*, 166.

¹³⁷ Kutlu, *Nur*, 92.

¹³⁸ Kutlu, *Nur*, 157.

¹³⁹ Kutlu, *Huzursuz Bacak*, 56.

¹⁴⁰ Ahmet Hamdi Tanpınar, *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2014), 362.

¹⁴¹ Bkz. Yaşar Kemal, *Kuşlar Da Gitti*, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2016).

Fakat mesele yine tek yönlü, zalim insanın kuşa zulmüdür.¹⁴² Kutlu ne acıtasyon yapar ne de meseleye tepeden bakıp “Benden söylemesi” der. Azapkapı Camii’nin gölgesinde karton kutulara kapattıkları güvercinleri bağıra bağıra satmaya çalışan çocukların, kuşlara yaptıkları zulmü anlatırken bu bilinçsiz çocukların arada bir kutudan çıkardıkları kuşlarını, büyük bir hayranlıkla izleyip, sevip öpüp kutuya tekrar koyduklarından da bahseder. Meseleye daha hakiki, gerçekçi bir paragraf açar.¹⁴³

Kutlu’nun hikâyelerinde bahsettiği diğer bir isim de Dostoyevski’dir. Onun Beyaz Geceler’ ini sevmiş olacak ki Hesap Günü isimli hikâyesinde zikretmektedir. Beyaz Geceler’ de Dostoyevski’nin kahramanı yaşadığı şehirle, mekânla arasında bağ kuran bir hayalperesttir. Öyle ki, yürürken önünden geçtiği evlerle selamlaşan, onlarla konuşan, açık pembe renkte iken tadilat adı altında sarıya boyanan bir ev için hüzünlünen, dertlenen bir kahramandır. Kutlu’da da aynı mekân hassasiyeti karşımıza çıkmaktadır. Der ki: “Ben mekân ve eşya ile bağlantısı derin olan bir kimseyim. Oturduğum şehri, geçtiğim sokakları, binaları, ağaçları, insanları tanımak; onlarla ünsiyet kurmak isterim. Yoksa çekeceğim yabancılık beni boğar.”¹⁴⁴ Kutlu’nun edebi şahsiyetinde ve mekânla kurduğu ünsiyetle Dostoyevski’ninki benzerlik gösterir.

Kutlu’nun edebiyatını etkileyen sadece kitaplar değildir. Şiirler de edebi şahsiyetinin oluşmasında katkı sağlamıştır. Kutlu, hikâyelerinde onu etkileyen, zihninde kalan şiirlerden, türkülerden, şarkılardan hatta tekerlemelerden alıntılar yapmıştır.

Kutlu’nun hikâyelerinde arka fonda çalan, bazen sayfalara karışan türküleri vardır. Tanpınar’a atfen “bizim romanımız türkülerimizdir” der ve bazen uzun uzun nakleder türkü sözlerini.¹⁴⁵ Bazen bir gazonada sahneye çıkan Semiramis eline alır mikrofonu ve “Kalbim yine üzgün seni andım da derinden”, “Adalardan bir yâr gelir bizlere” şarkılarını dinletir okura.¹⁴⁶

Kutlu Divan şiiri ile ilgili der ki: “Bu tıpkı dört fâilâtün ile yazılan şiirleri hep aynı sanmak gibi. Oysa o şiirlerin içine eğilip bakmak lazımdır. O zaman görülür ki, Fuzûlî ile Bâkî; Hayâlî ile Zâtî farklı insanlardır ve farklı şiirler söylemişlerdir.”¹⁴⁷

¹⁴² Bkz. Sait Faik Abasıyanık, *Son Kuşlar*, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2017).

¹⁴³ Kutlu, *Şehir Mektupları*, 68.

¹⁴⁴ Kutlu, *Akasya ve Mandolin*, 72.

¹⁴⁵ Kutlu, *Tirende Bir keman*, 97.

¹⁴⁶ Kutlu, *Tirende Bir keman*, 38.

¹⁴⁷ Kutlu, *Mavi Kuş*, 74.

Kutlu'nun şiir zevkinin edebi şahsiyeti ile ilgili fikir vereceğini düşündüğümüz için onun hikâyelerinde naklettiği şiir, tekerleme, ilahi ve şarkıları derleyip tezin sonunda Ek 1 bölümünde istifadenize sunduk.

2.3.1.Eserlerinde İzlediği Yöntem

Kutlu hikâyeyi romana geçiş olarak görmeyen, hikâyeye müstakil bir değer atfeden yazarlardandır.¹⁴⁸ Kutlu'nun hikâyelerine baktığımız zaman tek bir yöntemden, değişmeyen bir hikâye tarzından bahsetmemiz mümkün değildir. Hikâyeden hikâyeye değişen bir yöntemi vardır. İlk kitaplarından olan Yokuşa Akan Sular kitabını açtığımızda bizi bir “Mukaddime” ile karşılar. Adeta “geleneğe bağlıyım” demek ister.

Yazar, Yoksulluk İçimizde hikâyesini on üç ayrı başlıkta şekillendirmiş, altı ayrı Levha'ya bölmüştür. Bölümleri, dili, muhtevası ve mesajları ile aslında çok rahat bir roman zemininde olan bir konuyu hikâye olarak işlemiştir. Türk hikâyeciliğinde daha önce hiç denenmemiş bir şeyi denemiş, hikâye ile roman arasında bir yerde duran özgün bir form geliştirmiştir.¹⁴⁹ Ya Tahammül Ya Sefer'i de devam kitabı niteliğinde on üç bölümde işlenmiştir. Sır ise sekiz farklı hikâyeden meydana gelen, sekiz bölüme ayırdığı hikâyesidir.

Kutlu bu beş hikâyeden sonra yeni bir dil ve yöntemle karşımıza çıkar. Uzun Hikâye, Mavi Kuş, Rüzgârlı Pazar hikâyelerini ve sonrasını daha bütüncül yazmıştır.

Yazar hikâyelerinde halk hikâyesi tarzı ile modern hikâyeyi sentezlediği bir yöntem kullanır. Onun olayları işleme, insanları tasvir etme tavrı oldukça gerçekçidir. Bu kadarı da fazla, denilebilecek bir bölümü yazdıktan sonra kendisi sayfadan okura seslenir.

Kutlu'nun hikâye yöntemi için ne olay hikâyesi ne de tam olarak durum hikâyesi denilebilir. Tam salt gerçekçi, sadece durumu izah ediyor, dediğiniz noktada, hikâyenin ortasında vaaz verebilir. Nasihat edip, sanat üzerine sizinle sohbet dalebilir.

Onun hikâyelerinin en öne çıkan yöntemi sonsuz oluşudur. Pat, diye bitiriverir hikâyeyi. Eeee!, dedirtir okuyucuya. Bu bilinçli seçim aslında Kutlu'nun dünya hayatının gerçekliğine hiç uymayan “son” anlayışını kabul etmediğini gösterir. Hayat devam ettiği müddetçe ne de salt mutlu ya da kötü son ne de bir son vardır. Kutlu'nun hikâyesi kitapta bitse de okurun zihninde devam eder. Tıpkı hayat gibidir. Mesela bir Süheyla vardır,

¹⁴⁸ Necati Tonga, *Mustafa Kutlu ve Yoksulluk İçimizde*, (Ankara: Akçağ Yayınları, 2016): 18.

¹⁴⁹ Tonga, *a.g.e.*, 33.

Engin ararken sayfalarda hikâyenin sonunda kaybolan.¹⁵⁰ Bir Nezaket vardır bir kasabada, koşturup duran, büyük işler yapan. Sonra son sayfada ezanı duyunca camiye doğru yürüyen, o yürürken hikâyenin sonunu bitiriveren bir yazardır Kutlu.¹⁵¹ Çünkü yazar için mesele Süheyla'nın nereye kaybolduğu değil, kendini nasıl bulduğudur. Ya da diğer hikâyede Nezaket'in kendini nasıl bulacağı değil, Nezaket'e kendini kaybettiren, manevi tarafa yönlendiren süreç önemlidir. Yazar iki hikâyede de bir şey anlatmaya çalışır, bir mühim noktaya dikkat çeker. Lakin yöntem farklıdır.

Kutlu hikâyelerinde bazen geçmiş zamanı ve şimdiki zamanı iç içe kullanmıştır.

Kendine yabancılaşan insanın bir şefin hikâyesini anlattığı kitabına yabancı bir isim vererek “Chef” diyerek ironi yapıyor. Eserlerinde esprili, mizahla eleştiriye birleştirdiği bir kendine has yöntem kullanıyor. Hikâyesini anlatırken, araya girip “Hadi işin cılkını çıkaralım.” Diyebiliyor. Ve hikâyesinin kurgu olduğunu okura sürekli hatırlatıyor.¹⁵²

Mustafa Kutlu, edebiyat yapmak için yazmaya, etkileyici olmak için abartmaya, ilgi çekmek için çaptırmaya, çirkinleşmeye karşı bir edebi şahsiyete sahiptir. Hikâyelerinin orta yerinde araya girip bu fikrini açıklamaktan da geri durmaz. Mesela Uzun Hikâye’ de oğlanla kızın tanışma faslını aktarırken bir anda kitabevinin ortasında, oğlanla kızın arasında, yazar kahramanın silüetinde çıkar karşımıza ve der ki: “Altı üstü bir tanışma faslı. Ama her ilişkinin mayası bu ilk anlarda, ilk saniyelerde gizli değil midir?”. Önce sorar Kutlu, sonra cevaplar:

“Gizli olsa da ilgi çekici bir yönü yok. Bir kitabevinde ilk karşılaşma, hediye edilen rabitalı bir kitap, basmakalıp konuşmalar. Her şey alelâde. Doğrusu anlatacak bir şey yok. Bu sıradan sahneleri biraz parlatabilsem. Meselâ tezgâha bırakılmış kasımpatı demetini kapıp iki kadın önünde dans ederek bir reverans ile Feride’ye yeniden takdim etsem. O sırada guguklu saatin kumrusu bu eşsiz ânı ebedileştirmek üzere yuvasından fırlayıp ötüverse. Kapının önünde beyaz atlı bir araba dursa. Ben kızı öpüp, Sevim’in faltaşı gibi açılmış gözleri karşısında bir prens olsam”

Kahramanına edebiyata dair fikirlerini, edebî şahsiyetini açıklatır. Ve der ki: “Edebiyat bu mu? Evet, “edebiyat yapmak” bir yapaylığı tarif için kullanılıyor.”¹⁵³

Kutlu gerçekçi bir yazardır. Onun hikâyelerinde ayakları yere basmayan romantizme yer yoktur. Zaten hikâyelerinde romantik üslupla dalga geçmeyi, okuru gerçekle buluşturmayı da ihmal etmez.

“Hikâye yağmurlu bir sonbahar günü başladı.”

¹⁵⁰Bk. Kutlu, *Yoksulluk İçimizde*.

¹⁵¹ Bk. Kutlu, *Sıradışı Bir Ödül Töreni*.

¹⁵² Kutlu, *Chef*, 33.

¹⁵³ Kutlu, *Uzun Hikâye*, 93-94.

Şu cümleye bakın, okuyan da bizi romantik bir aşk hikâyesi anlatacak sanacak.

Hayır, hayır!...

Gerçi yağmur yağıyordu ve mevsim sonbahardı ama ortalık çamurdan geçilmiyordu.”¹⁵⁴

Kutlu’ya göre olayları süslemek, abartmak “edebiyat yapmak” yani yapaylıktır. Aslında yazar bu yapaylığı çok rahat yazabileceğini fakat bilinçli bir tercihle bu yapaylığı reddettiğini vurgular.

2.3.2.Hikâyelerinde Genel Temalar

Kutlu’nun hikâyelerindeki temalar pek çok başlık altında toplanabilir. Modernleşme, tekke, kentleşme, göç, köy, din, dindarlık, yoksulluk, kasaba, şehir, kader gibi pek çok konu onun hikâyesinin temasını oluşturur. Kutlu tek bir olayı yazmaz. O hayatın içinden bir kesit sunar. Adeta kamerasını bir kasabaya yerleştirir ve kadrajı fazla oynatmadan o “ân”ı seyrettirir. Bu sebeple hayata dair olan her şey Kutlu’nun hikâyesinin temasını oluşturur. Ama belirgin olarak bütün hikâyelerinde işlediği bazı konular bir adım öne çıkmaktadır. Bu temaların belirgin olanlarına ve tezimizin konusu ile daha fazla alakalı olduğunu düşündüğümüz temalara baktığımızda karşımıza ilk olarak çiçek çıkmaktadır.

2.3.2.1.Doğa ve Çiçek

İnsan fitratı gereği güzel olan şeylere karşı muhabbet duyar. Güzellikle karşılaşan sûfiler, zahirin ardındaki batını görmüş, Allah’ın Cemal yani güzellik sıfatını temaşa etmişlerdir. Dünyadaki güzel varlıkların başında şüphesiz ki çiçekler gelmektedir. Çiçekler Allah’ın Cemal sıfatının tecellisinin en güzel sembolleridir. Bu sebeple tasavvuf kültüründe çiçek önemlidir. Çiçeklerle ilgili pek çok şey söylenmiş, şiirler yazılmıştır. Yunus Emre şiirlerinde çiçeklerle konuşmuş, Eşrefoğlu Rûmî zikrine şahit olduğu çiçekleri koparmamış, Bursalı Emir Sultan haftalar süren “Erguvan Bayramı” geleneğini başlatmış; tasavvuf kültüründe Lale Allah’ı, Gül Hz. Peygamber Efendimizi (s.a.v.) temsil makamına oturmuştur. Dervişler Ümmî Sinân’ın deyişiyle gül alıp gül satan, gülden terazi tutan, gülü gül ile tartan, çarşı pazarı gül olan insanlardır.¹⁵⁵

¹⁵⁴ Kutlu, *Tufandan Önce*, 93.

¹⁵⁵ Tosun, *a.g.e.*, 11-17.

Topçu'ya göre estetik, tabiatla birlikte olma halidir.¹⁵⁶ Bu sebeple Kutlu'nun hikâyelerinin estetik zemini doğa ve temelde çiçek üzerine kuruludur.

Gerçek bir yeşil sever, doğa aşığı olan Kutlu çiçek aşığıdır. Onun hikâyelerini okurken, sayfalarda rengarenk çiçekler açar. Etraf buram buram çiçek kokar. Onun kahramanları camgüzeli sever, saksıdaki fesleğene su verir.¹⁵⁷ Bir başka hikâyede sardunyalı kahkaha atar, ebruli ortancalar oynak türküler söyler.¹⁵⁸ Rüzgârlı bir pazarda satıcı bir adam Adamotu'ndan yapılan merhemi anlatır uzun uzun. Kutlu, hikâyesinin altına dipnot düşer. Meydan Larousse'den aldığı, Adamotu ile ilgili bilgileri nakleder.¹⁵⁹ Kutlu, Salon bitkilerini de sever, lakin çiçek açması şarttır. İmitasyon, plastik, uyduruk sevmez.¹⁶⁰

Kutlu Filiz-Çay'ın kutusuna diktiği küpe çiçeği ile arasında geçenleri, küpe çiçeğinin isteklerini bir bir anlatır. Gözümün önünde ölüyorlar, gel de dayan, diye de ekler.¹⁶¹ Başta küpe var, sonra açelya, Japon gülü, begonya, yılbaşı çiçeği ve tabi buhurumeryem...¹⁶² Görülüyor ki Kutlu'nun çiçekleri edebiyata malzeme olarak kullandığı bir olgu değil. Onun çiçek sevgisi, muhabbeti öyle güçlü ki eserlerine taşıyor.

Çatışmadan yeni çıkmış bir asker siperde nefesini tutmuş bekliyorken, sağ yanından gelen güzel bir kokuyu içine çekiyor. Dönüp bakıyor, bir ot. Bir parça koparıp kokluyor, nane ile kekik arası koku. “Yarabbi dünyada ne güzellikler var.” diyor.¹⁶³ Kutlu'nun hikâyelerinde siperde bile otların kokusu şükre davetiye uzatıyor.

“Tomurcuklarını ansızın patlatıvermiş bu akasya dalı, bu alüminyum çerçeveli geniş pencereden niçin bu kadar gülerek bakmaktadır? Besbelli bir acıip parlayan güneş altında artık iyice ısınıp, liflerini kütürdete kütürdete gerneşip, damarlarında ılık ılık yürüyen suyun akışına bırakmıştır kendini. Yeşil yeşil uç vermiş yaprakçıklar şavkıkmaktadır. Bir de üzerinde yerli yersiz fındırdeşen serçeler. Koca beton binanın abus çehresine, kirli gri, isli duvarlarına neredeyse sürünecek kadar yanaşmış bu incecik, akasya dalı...”¹⁶⁴

Bazen hikâyelerine bir akasya dalını anlatarak başlar, bazen başörtülü-pardösülü bir kızın elindeki bir demet kasımpatı bir delikanlının dikkatini çeker.¹⁶⁵

¹⁵⁶ Topçu, *İsyan Ahlakı*, 115.

¹⁵⁷ Kutlu, *Tahir Sami Bey'in Özel Hayatı*, 89.

¹⁵⁸ Kutlu, *Kapıları Açmak*, 122.

¹⁵⁹ Kutlu, *Rüzgârlı Pazar*, 57.

¹⁶⁰ Kutlu, *Anadolu Yakası*, 157.

¹⁶¹ Kutlu, *Vatan Yahut İnternet*, 217.

¹⁶² Kutlu, *Vatan Yahut İnternet*, 221.

¹⁶³ Kutlu, *Hayat Güzeldir*, 14.

¹⁶⁴ Kutlu, *Yoksulluk İçimizde*, 9.

¹⁶⁵ Kutlu, *Uzun Hikâye*, 91.

Kutlu için çocuk, sadece “çocuk” değildir. Ağacın sadece “ağaç” olmadığı gibi. Sloganların, amblemlerin ötesinde bir hakikati vardır. Oysa Akbank’ın önünde her bahar çiçek açan, meyve veren, meyveleri dibine dökülen bu ağaç bir Armut Ağacıdır. Kutlu der ki, varsın şehir maddeye bağlansın, varsın bankanın kağıt parasından başka bir şey görmesin o tarafa bakınca; Ayva Ağacı, hayatın hakikatini apaçık bir ayet olarak dört mevsim haykırp durmaktadır.¹⁶⁶ Kutlu’ya göre çiçek mühimdir. Çünkü çiçekler insanları, insanlar çiçekleri yetiştirir. Bu iki canlı varlık, Allah’ın kendilerine bahsettiği değerleri birbirlerine aktarırlar.¹⁶⁷

Bir Cevat çıkar, bir garip mescidin küçümen bir toprak parçasına güller, ortancalar, menekşeler, sardunyalar, leylaklar diker. Yetmez bir de iki güzel ıhlamur fidanı diker.¹⁶⁸ Ahşap mescit çiçeklerle ibadete durur. Kutlu’da çiçekle ibadetin bir ilgisi vardır.

Kutlu’ya göre doğa insanı eğitir. Çiçekler sanatı estetiği öğretir. “Çocuk sokakta oynarken komşu bahçe duvarından sarkan hanımellerinin veya leylakların kokusunu duyarsa onunla ruhu terbiye olur, onunla bir estetik haz kazanır.” Evlerin kapı pencerelerinin, renklerinin uyumu, ıhlamur kokusu, erguvan mevsimi, tek tek çocuğun zihninde birikir. Uyum ve ahenk birike birike o ferde tahsil görmese de bir estetik algı kazandırır.¹⁶⁹ Bir çocuk, gördüğü bir cami penceresinden, yere serilmiş bir halıdan, duvardaki bir levhadan bir tablodan gayri ihtiyari ölçü-oran, renk-ışık-gölge, hacim estetiğinden nasiplenir, güzelliğin unsurları gönlünde yer eder.¹⁷⁰

“Çiçek Tefsiri” isimli bir hikâyesi vardır Kutlu’nun. Hikâyesinde bir lale açar, hayat bayram olur. Bir lale açar, hastalıklar şifa bulur. Bir lale açar, dertler sanki hafifler. Bir baba, dükkândan, paradan, ellerin büyüyüp zenginleşmesinden, kendilerinin geri kalmasından, sürekli maddiyattan bahseden oğluna der ki: “Laleler açmış, gördün mü?”¹⁷¹

Bir başka hikâyesinde doğayı kitaba şöyle resmeder:

“Bahar patlamış, her yan yeşil. Başını kaldırıncı şarapolün ortasında bir erik ağacı gördü. Her yanı bembeyaz çiçeğe kesmiş, sanki gelinlik giymiş. İnsan bakmaya doyamıyor. Onun üzerinde mavi gök ve bulutlar. Bir kuş öttü. Aynı kuş bir daha öttü. Tâ aşağılarda akan derenin şırıltısı duyuldu. Yarabbi hayat ne kadar güzel. Ama bizim gözümüz kör, kulağımız sağır. Ancak dara düştüğümüzde, paçamız

¹⁶⁶ Kutlu, *Arkakapak Yazıları*, 20-22.

¹⁶⁷ Kutlu, *Şehir Mektupları*, 212.

¹⁶⁸ Kutlu, *Arkakapak Yazıları*, 44.

¹⁶⁹ Kutlu, *Vitrinde Olmak*, 89.

¹⁷⁰ Kutlu, *Vatan Yahut İnternet*, 160.

¹⁷¹ Kutlu, *Hayat Güzeldir*, 21.

sıkıştığında görüyoruz bu güzellikleri. Bu ne kadar nimet! Bunların hangi birine şükretmeli? Etrafımda olanlara mı, hayatta kaldığıma mı?”¹⁷²

Hayat Güzeldir hikâyede, bir çocuk taşlar arasında ateş gibi parlayan bir sarıçiğdem çiçeğini fark eder. Çocuk vurulur çiğdeme ilk görüşte. İlk gören çocuktan almak için, okunu yayını verir. Daha önce hiç kimsenin çiçek vermediği annesine çiğdemi verince, annesinin gözünden iki damla yaş süzülür. Çiğdem saksıda süzülürken, ninesi çiğdem masalını anlatır: Zamanın birinde bir Hanım Sultan hastalanmış. Kalbinin üzerindeki yara Sultan’ı eritip bitiriyor, kalbine doğru ağır ağır ilerliyormuş. Hiçbir tabip çare bulamamış yaraya. Sevgilisi gözünün önünde eriyip biten Şehzade kahrından ölüyor, ama çaresizlikle kıvrılıyormuş. Derken birileri şehrin uzağında, bir kulübede yalnız yaşayan ihtiyar bir kadından söz etmişler. Yaşlı kadın saraya getirtilmiş, Hanım Sultan’ı muayene etmiş. “Bunun ilacı bir çiçektir ama adı aklıma gelmiyor.” demiş, düşünmüş, düşünmüş çiçeğin adını bir türlü hatırlayamamış. Şehzade’ye demiş ki, git çiçeklerin şahı güle derdini deyin. “Gül bir çiçektir benim dilimden ne anlar demeyin. Siz kalbinizi çiçeğe, böceğe, ağaca, karıncaya ne bileyim kelebeğe açıp diyeceğinizi bütün samimiyetinizle ve Cenab-ı Hakk’a sığınip anlatın, onlar anlar, merak etmeyin.” demiş. Şehzadeye, her gece bir çiçeği yaranın üstüne koymasını, sabaha kadar eşinin başında hatim indirip dua etmesini söylemiş. Gül, dünyanın bütün çiçeklerine haber salmış. Aralarından en güzellerini seçip yollamalarını istemiş. Sonra kuşlar saraya en güzel çiçekleri getirmişler. Saray kuş sesleri ile yankılanmış, çiçek kokusu ile dolup taşmış. Lakin o kadar çok çiçek gelmiş ki çiçeklerin daha az bir kısmı kullanılmış iken Sultan Hanım ağırlaşmış, Şehzade’nin gözyaşları okuduğu Kur’an’ın sayfalarını ıslatmış. Sonra saksılardan bir çiçek seslenmiş Şehzade’ye: “bu gece yarının üzerine beni koyun.” demiş. “Ben dağların kızıyım. Beni bahçe çiçekleri gibi kimse görmez, kimse koklamaz. Meğer ki bir arı, bir kelebek ziyaritime gelsin. Zaten ömrüm kısadır. Baharı müjdelemek için senede bir kez açarım. Ne var ki yüce Mevlâ bana böyle bir şifa vermiş. Lütfen bu gece yaranın üzerine beni koyun.” demiş Çiğdem Güzeli. Sebep Çiğdem’den şifa Allah’tan, Sultan Hanım iyileşmiş. Ali masal bitmeden uyur. Lakin saksıda büyüttüğü çiğdemini unutmaz ömrünce.¹⁷³

Yaranın ilacının bir çiçek olması Dede Korkut Hikâyelerinde de geçmektedir. Destan kahramanlarını iyileştiren şifalı bir ilaç, dağ çiçeğidir. Sadece Dede Korkut değil, pek çok eski Türk destanında da otlar, çiçekler dertlere derman olarak

¹⁷² Kutlu, *Hayat Güzeldir*, 51.

¹⁷³ Kutlu, *Hayat Güzeldir*, 60-69.

bahsedilmektedir.¹⁷⁴ Mustafa Kutlu gelenekteki bu çiçek ve şifa metaforunu kendi üslubu ile yeniden yorumlamış, kendi kaleminden yeni bir şifalı çiçek destanı yazmıştır.

Onun hikâyelerinin kahramanları değişse de çiçek sevgileri değişmiyor. Deli Dursun kucağındaki demet demet kır çiçeklerini sevdiklerine veriyor.¹⁷⁵ Roman bir kadın Bozdoğan Kemerî'ne çıkmış, intiharın eşiğinde sallanıyor. Derken bir 'oracıkta fişkırان sarı çiçeklerin yanına çöküyor, çiçekleri okşarken derdini döküyor.' Kutlu'nun hikâyelerinde çiçekler dert dinliyor.¹⁷⁶

Kutlu'nun bazı hikâyelerinin sonunda bir çiçek açıyor ve hikâye mutlu sonla bitiyor. Kutlu için mutlu son demek, öyle her meselenin çözülmesi, dertlerin bitmesi, aşıkların kavuşması demek değil. Ona göre mutlu son, kahramanın bir çiçeği kokusunu fark ettiği, bir kuşun ötüşünü duyup şükretmesi. Hayat bitmeden hiç bitmeyecek olan derdin, tasanın arasında insanın etrafındaki güzellikleri fark edip, gülümsediği an Kutlu'ya göre en mutlu son. Mesela bir Fatma pencere önündeki camgüzelinin bir sabah sessizce açtığını görüyor. İçi pır ediyor. Ufacık çiçeğin kırmızıya çalan pembesi bütün evi ışığa boğuyor.¹⁷⁷

Kutlu, genel olarak doğaya, özelde çiçeklere mistik bir mâna yükler. Onun âlem tasavvuru sûfilerinki gibidir. Kâinattaki her şeyin canlı olduğu ve Allah'ı andığı, düsturuyla doğaya bakmaktadır. Doğa, yaratılışı itibarıyla Allah'ın varlığının delili, Cemâl'nin, yansımasıdır. Tasavvuf kültürünün doğaya ve çiçeğe verdiği değeri, Kutlu da hikâyelerinde vermiştir.

2.3.2.2.Mekân

Mekân ile insan arasında derin bir bağ vardır. Kutlu için "mekân", hikâyenin temel unsurlarından olan "yer" kavramından çok daha farklı bir anlama sahiptir. Mekân ile insan arasındaki sarsılmaz bağı hikâyelerinde sık sık vurgu yapar. Kutlu'ya göre mekân, bazen kekik kokulu dağları olan bir köy bazen de vatandır. Şehir çocuklarının da sokağı, mahallesi kendi vatanıdır.¹⁷⁸

¹⁷⁴ Ayrıntılı bilgi için bk. Selçuk Kırbaç, "Dede Korkut Kitabı'nda Çiçek ve 'Yaranın İlacı Dağ Çiçeği'", *Çiçek Kitabı*, Haz: Emine Gürsoy Naskali (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2018): 361-379.

¹⁷⁵ Kutlu, *Tarla Kuşunun Sesi*, 173.

¹⁷⁶ Kutlu, *Hayat Güzeldir*, 141.

¹⁷⁷ Kutlu, *Hayat Güzeldir*, 167.

¹⁷⁸ Kutlu, *Anadolu Yakası*, 71.

Kutlu ile kendisi için, mekân ve eşya ile bağlantısı derin olan bir kimseyim, der. Bu sebeple oturduğu şehri, geçtiği sokakları, binaları, ağaçları, insanları tanımak; onlarla ünsiyet kurmak ister. Der ki, yoksa çekeceğim yabancılık beni boğar. Mekânın insana, insanın mekâna katkıları olmalıdır.¹⁷⁹ Mesela İstanbul geçmişte, kendisine dâhil olanları kendi potasında yoğuran, dev bir medrese gibi, insana katkıda bulunan bir mekândır.¹⁸⁰

Kutlu'nun hikâyelerinde topraktan koptuğu için bir daha aşk ile başka bir şeye bağlanamayan,¹⁸¹ bir mekânla aidiyet kuramayan, mülkiyet hissi tadamayan gezgin kahramanları vardır. Mekansızlığın çırpışlarını, bir yere bağlanamamanın her an gurbette bırakan acısını bu kahramanları okurken buram buram hissettiren Kutlu'ya göre mekan ile insan arasındaki bağı bazen bir küpe çiçeği bir saka kuşu bile kurabilir.¹⁸² Ayrıca vatanın, köyün özlenmesi için güzel olması şart mıdır? Değildir Kutlu'ya göre. Asker bir delikanlının hikâyesini nakleder bu konu ile ilgili:

“Elini dizine vurup, ah köyüm, vah köyüm diye sızlanıyormuş. Teğmenin dikkatini çekmiş bu. Ulan bu oğlan çocuğu ne kadar hasret çekiyor, kim bilir bunun köyü ne güzeldir diye yanaşıp sormuş: Oğlum senin köy o kadar güzel mi? Öyledir komutanım demiş. Teğmen: Ulan o zaman sana söz, terhisten sonra haber salıp seni ziyarete geleceğim. Kabul mü? Oğlan teğmenin eline sarılıp öpmüş. Kabul ne demek komutanım, başımın üstünde yerin var, demiş. Neyse bu tezkereyi alıp gitmiş. Bir zaman sonra teğmenin aklına bu çocuk ve onun köyü düşmüş. Macera olsun diye izin alıp, gidip şunu bir göreyim, demiş. “Teğmen uzun bur yolculuktan sonra köye ulaşmış. Bir de bakmış ki boz tepeler, susuz dereler. Epeyce gitmiş, uzaktan bir karaltı görmüş. “Kadın beline mamul bir halat bağlamış. İki eli ile sıkıca sarılmış, halat tepeden aşağı iniyor, aşağısı görünmüyor. Yaklaşıp selam vermişler. Kadın edebinden konuşmuyor. Oğlan gidip durumu anlatmış. Bu arada teğmen meraklanıp aşağı bakmış. Aşağıda bir iki evlek buğday tarlası, altı uçurum. İpin ucu da askerin beline sarılı. Allah göstermesin biraz dengesini kaybetse uçurumdan aşağı. Ha demiş, demek kıldan halat bu işe yarıyor. O yıllarda böyle dağ köylerinde avuç içi kadar düzlük bulan orayı ekerdi. Oğlan aşağı bağırarak, asker duyup yukarı çıkmış, bakmış teğmen karşısında. Dili tutulmuş bir şey diyememiş ama komutanının boynuna sarılmış, gözyaşları sel olup akmış.” Sonra: “Bir kayanın gölgesine sığınıp konuşmuşlar. Teğmen, yahu sen bu çıplak kayalar, kuru dereler için mi ah vah ediyordun, diye sormuş. Asker, “Evet komutanım güzel değil mi” deyince, teğmenin söyleyecek sözü kalmamış. Sonra bir kız çocuğu, anladın sen askerin kızı, bir bakraç ayran, bir güveç bulgur pilavı iki soğan getirmiş. Köyden.

Teğmen diyor ki, ben ömrümde böyle güzel ayran, böyle lezzetli pilav yemedim, içmedim. Kutlu hikâyeye içindeki hikâyesine devamla diyor ki: “Vatan işte böyle bir şey. Teğmen çocuğa, neden öyle ah vah ettiğini şimdi anladım demiş. Bu susuz dereler, bu çorak tepeler, işte şu dökülen ter sayesinde vatan oluyor, özleniyor. Sade bu değil tabii.

¹⁷⁹ Kutlu, *Akasya ve Mandolin*, 72.

¹⁸⁰ Kutlu, *Akasya ve Mandolin*, 87.

¹⁸¹ Kutlu, *Sevincini Bulmak*, 80.

¹⁸² Kutlu, *Uzun Hikâye*, 64.

Âkif'in o meşhur mısraı da geliyor hatırına.” Ve “Şüheda fişkırır toprağı sıksan şüheda.” beytini hatırlatıyor.¹⁸³ Kutlu'ya göre mekânın emekle bir ilgisi var. Bu toprakları vatan yapan şey uğruna akan şehit kanları. Köyü vatan yapan çorak tarları sulayan köylünün alın teri.

Kutlu mekânı önemsedığı için mimariyi de önemser. Ev tasvirleri okuru mekâna götürmek dışında mimari zevklere de ışık tutmaktadır. Mesela taş bir çiftlik evini ayrıntılı tasvir eder. Büyük olmayan ama süslü, pencere pervazları ve kapı alınları oymalı, içi kestane, ıhlamur, çam kullanılan ahşap aksamı sebebiyle buram buram ahşap kokan bir ev... Ahşabın munis sıcaklığı ile taşın sert soğuğunun dengelendiği ev, diyor Kutlu. Ve bu dengeyi çok sevdiğini de ekliyor. Kutlu'ya göre mekân sanatın da mimari ile yansıdığı yer. Kutlu'ya göre, bizim hayat tarzımızı, asaletimizi, sanatımızı bazen 'alt tarafı bir gusülhane' dediğimiz, mermeri muhteşem bir incelikle işlenmiş bir gusülhanede görebiliriz.¹⁸⁴

Yazara göre ev, demek huzur demektir. Her şeyin yerli yerinde olması, eşya ve mekân insanın huzur kaynağıdır.¹⁸⁵ Mekân, iklim, ses, koku kişiyi tefekküre taşır.¹⁸⁶

Kutlu'nun hikâyelerinde en çok kullandığı mekân kasabadır. Küçük ve sıcak, yoksul ve samimi, içedönük ve derin olan taşra ile ilgili olarak Kutlu'nun söyledikleri öyle hoş ki olduğu gibi naklediyoruz:

“Herkes birbirini tanır, birbirini sever, dert dinler, naz çeker, küser, barışır, kavga eder, çekiştirir, eğlenir, üzülür, ibadet eder; doğumda, cenazede, düğünde, bayramda bir araya gelir.

Büyük bir aile gibi yaşar.

Burada sanki fert yok, sadece cemiyet vardır. Oysa bu dış görünüş bir aldanmadan ibarettir. Taşrada fert cemiyete tahakküm edemez; cemiyet de ferdi alabildiğine ezemez. Herkes ve her şey bir ilahî hudut, bir hiyerarşi, asırların oluşturduğu bir âhenk ve düzen içinde kendine bir yer bulur.

Medeniyetimizi oluşturan manevi dinamiklerin dışa dönük zâhiri bir zenginlik ve gösterişi değil; içedönük bir derinlik ve yüceliği hedef aldığını söyleyebiliriz.

Bu bir bakıma zâhire nispetle bâtını kıymetli kılar. İlkeler böyle belirlenince; medeniyet unsurları da bu ilkelerden neşet eden nispetlere, gelişmelere, biçimlere ulaşır.

Mesela evleri ele alalım.

Bu evler sokağa değil, avluya bakar. Sokağa dönük yüzünde, insan boyunu aşan duvarlarında pencere dahi yoktur. Çokluk taştan yapılır ve sağırdır. Sokağa bakan kafesli pencereler bu taş kısmın üzerinde yükselen ikinci katta bulunurlar.

Evet, ev bahçeye, yani içe açılır.

Burası mahrem bir alandır.

¹⁸³ Kutlu, *Anadolu Yakası*, 72-74.

¹⁸⁴ Kutlu, *Huzursuz Bacak*, 161.

¹⁸⁵ Kutlu, *Sevincini Bulmak*, 230.

¹⁸⁶ Kutlu, *Sevincini Bulmak*, 267.

Çiçek, meyve, sebze, havuzda su ile bir bakıma tabiatın devamıdır. Güzel ve ferahtır. Saydığımız unsurlarla tezyin edilmiştir.

Evin dış görünüşü sade ve vakurdur. Tezyinat evin içindedir. Oymalar, ahşap bezemeler, göbekli geçmeli tavan süsleri, yüklük ve çiçeklikler hep bu iç güzelliği hedef alır.¹⁸⁷

Kutlu mekân ve insana dair diyor ki: “İnsan ile mekân, eğer anlaşır sevişir ise ne güzel bir manzara doğuyor.”¹⁸⁸ Ve kadınlar ile mekân arasındaki ilişkiye de değiniyor. Kadınlar mekânı benimser, onu sular, süpürür, yuva kılar; evin direği erkektir derler inanmayın, diyor.¹⁸⁹

Kutlu’ya göre mekân demek, milyonlarca hatırayı barındıran “an”ların yani yaşanmışlıkların oluşturduğu hafıza demek. Bu sebeple olsa gerek Kutlu hikâyelerinde göç eden, mekâna bağlanamayan kahramanların acılarını işliyor. Mekândan kopuş, göç ile ilgi olarak Kutlu diyor ki:

“İnsan "mor" denildiğinde bir çiçek mi düşünür yoksa bir kumaş mı? "Su" kelimesini duyduğunda bir pınar mı hatırlar, deniz veya göle mi takılır aklı, yoksa şişedeki suyu mu hayal eder?

"Berber" bir tabelâ mıdır? Tombul bir gövde veya ablak bir çehre mi? Adam meselâ Selahattin'i hatırlayabilir, onun kuş ve çiçek dolu dükkânını. Kış günleri soba üzerinde cızırdayan ıhlamur demliğini. Sonra omuzuna dökülen karları silkeleyerek Tapu Müdürü Fahrettin Bey girer içeri. Onun ardından Faytoncu Celal, istidacı Emin Efendi. Mes-lastik, yün hırka, palto-kasket kokusu. Tütün tabakası ve zenbilde birkaç portakal.

Bütün bunlar bizi o sokağa çıkarır. Saçak altlarında yürüyen telaşsız, mütebessim insanlar. At arabaları, kasabın önünde kediler, mahalle kahvesi, Foto-Cemil, bodur minareli mescit, dut ağaçlarına tünemiş kargalar, çeşme önünde gelinler, kızlar, köşeyi dönünce görülen iki katlı ahşap ev.

Bu mekânın, grilerle kaplı sema ve karlı ovanın, her tür eşya ve yapının, çizgilerin, eğimlerin, kaldırım ve duvarın, kapıların, pencerelerin, renklerin, seslerin ve kokuların, birbirine eklenmiş milyonla hatıra barındılan "an"ların doluştuğu hafıza.

Bu "ev"dir işte. İçinde güvenlikte bulunduğumuzu fısıldayan "yurt." Onun kelimelerini, vurgularını, aksanını, "leb" dedikten sonra gelecek "leblebi"yi, melodisini anlarız. Bu anlaşmadan duyduğumuz ferahlık bizi dünden yarına bağlar. Zaman yekpare bir an olur; dilimizin sıcaklığı evimizin huzuruna eklenir. Torunlar doğar, ağaçlar budanır, askerden gelen oğula kız aranmaya başlanır.

Oysa "göç" davulu çalındığında her ayrılıktan doğan o "kayıp" hissiyatı yakamıza yapışacaktır. Bizim diye bellediğimiz, içine yerleştiğimiz, farkına varmadan edindiğimiz "kimlik" yaralanmaktadır. Ve ak parmaktan sızan kızıl kan, karla kaplı yola damlaya damlaya koparız yuvamızdan.

Artık konuşma bir "anlaşma" olmaktan; dil ev, ev dil olmaktan çıkar; gündelik ve zorunlu bir "iş" haline dönüşür. İşaret dilinin az üzerinde seyreden bir iletişim. Tedirgin dudaklar kıpırdar, gözler etrafı kolaçan etmekte, parmaklar huzursuzluk geriliminde bükülmektedir.

Artık yeni bir "ev", yeni bir "dil" edinmenin mücadelesi başlayacaktır. Bu yeniden yapılanma için dağarcığımızda, hafızamızda, kimliğimizde ne varsa; onları

¹⁸⁷ Kutlu, *Mavi Kuş*, 72-73.

¹⁸⁸ Kutlu, *Kapıları Açmak*, 122.

¹⁸⁹ Kutlu, *Kapıları Açmak*, 127.

yeni mekân ve insanlarla tokuştururuz. Renk rengi kovalar, ses sese baskın çıkar, alışkanlıklar köküyle birlikte sökülen koca bir ağaç gibi devrilir, yerinde karanlık, tatsız, hiçbir zaman gerçekten dolmayacak bir boşluk kalır.

Artık hayat ancak "kalın çizgiler" ile kaimdir. Duvarların uzun süre sıvasız kalmış olması bir rahatsızlık doğurmaz. Sokak tanıdık bir yüz haline gelinceye kadar ömrün geri kalan kısmı tamamlanır.

Bu bölüm serapâ "gurbet" duygusu ile donanmıştır. Sevgililer arkada kalmıştır. Yeni bir "dil" ve yeni bir "ev" kim bilir kaç kuşağın melezlemesinden sonra oluşacaktır.¹⁹⁰

Kutlu'ya göre mekân insan için öyle mühim ki, mekân kaybolunca "dil" de kaybolur, hafıza da.

Kutlu yapay ve özenti olan kent hayatını beğenmez. Çünkü modern kent hayatı insanın yaradılışına aykırıdır.¹⁹¹ Onun karşı olduğu şehir değil, dinden arındırılmış, değerlerini reddetmiş, ruhla bağı koparılmış mekân yani kenttir. İnsanlar arası mesafenin en aza indiği, yoğun yaşama ortamı dolayısıyla ortaya çıkabilecek tartışmaları önleyecek ahlaki, hukuki ve idari sistemlerin bir bütünlük içerisinde işlemesini sağlayacak bir üst bilgiye ihtiyaç duyar. Şehrin gelişmesi ve şehir hayatının düzenlenmesi için ihtiyaç olan bu üst bilgi, kaynağını ahlakta ve dinde bulur.¹⁹² Din ve ahaktan arındırılmış kentler Kutlu'nun en mühim meselelerindedir. Bu sebeple 19. asrın başına kadar, genç Ortaçağın mükemmel bir metropolü olan, gezip dolaşması kainatta yıldızlar arasında seyahat gibi olan İstanbul'un¹⁹³ bugün geldiği hale üzülmekte, eski İstanbul'u özlemektedir.

Bu bölümde, mekân ekseninde, Kutlu'nun göç, kent, kasaba, köy gibi kavramlara yüklediği anlamları izah etmeye çalıştık. Lakin bu başlıkların her biri için Mustafa Kutlu'nun eserlerinde müstakil bir tez yazılacak kadar malzeme mevcuttur. Biz meseleyi burada sonlandırarak sıkça bahsettiği bir mekân olan tekke kavramı üzerine bir araştırma yapacağız.

2.3.2.3. Tekke

Kutlu'ya göre, bu toprakların başak sarısı, çini mavisi renginde ve muhabbet dolu kokusunda tekkelerin önemi göz ardı edilemez bir gerçektir. Kolonizatör Türk Dervişleri¹⁹⁴'nin Anadolu topraklarına gelerek kurdukları zaviyelerde bölgenin

¹⁹⁰ Kutlu, *Akasya ve Mandolin*, 18-20.

¹⁹¹ Can, *a.g.e.*, 112

¹⁹² Cansever, *a.g.e.*, 104.

¹⁹³ Cansever, *a.g.e.*, 109.

¹⁹⁴ Ayrıntılı bilgi için bk. Ömer Lütfi Barkan, "İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeleri", *Tasavvuf Kitabı*, haz: Cemil Çiftçi, (İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2008).

İslamlaşmasını sağlarken; bir taraftan da tarımla, toprakla meşgul olarak insanı ve toprağı ihya ettiklerinden bahseden yazar, tekkelerin önemine vurgu yapar. Bölgeye gelen Horasan Erenleri'nin getirdiğı renkler, ruh ve maneviyat Anadolu'da toprağı düşer; Anadolu bu renkleri Mevlana, Emir Sultan, Hacı Bayram Veli ile besler, büyütür. Kutlu da bu ruh ve maneviyatın peşindedir.

Mustafa Kutlu hikâyelerinde tekke teması sıkça yer almaktadır. Kutlu hikâyelerinde tam bir Anadolu portresi çizer. Gazinoda sanat musikisinin en güzide eserlerini icra eden büyük yıldız Samiramis¹⁹⁵ de vardır onun hikâyelerinde, bir tarikata intisap etmiş, tekkede zikir çeken, okuduğı Mevlid ile dinleyenlerin ruhunu yıkayan Naime de vardır.¹⁹⁶ Onun Anadolu'sunda Tarikat tespihi çeken Hacı Ninelere yer muhakkak vardır.¹⁹⁷

Kutlu'nun kabasinda kahvehane vardır ama tekke de vardır. Mesela kitabesinde: “Horasan Erenlerinden Garip Ahmet Baba-1410” yazan bir Garip Ahmet Baba Tekkesi vardır.¹⁹⁸ Tekkenin tarih içindeki seyrine baktığımızda görürüz ki tekke sadece zikir, dua ve ibadettin yapıldığı yer değil aynı zamanda gariplerin, kimsesizlerin de yurdu olmuştur. Kutlu'nun hikâyesinde yıkılmak üzere bir harabe binadan ibaret olan tekke hala gariplerin, gönlü kırıkların, yolunu çizemeyenlerin, “Şu tekke de olmasa sığınacak yerim yok”¹⁹⁹ diyenlerin sığınak yeridir.

Sevincini Bulmak hikâyesinde şu cümle çıkar karşımıza: “Kevser'in anası Ayşe Hatun zaten o yanda olan bir tekkenin ihvanından imiş, Kevser dahi tekke terbiyesi almış imiş..”²⁰⁰ Kutlu'ya göre tekke demek, mektep demektir. Manevî eğitim verilen, nefsin terbiye edildiğı yerdir. Onun hikâyelerinde tekke terbiyesi almış olmak, meşhur bir üniversitenin en iyi bölünden diplomalı olmaktan çok daha kıymetlidir.

Anadolu İslam'ının kökleri tasavvuftur. Anadolu Müslümanlığı Yunus'dan, Mevlânâ'dan, Hacı Bektaş-ı Veli'den, Hacı Bayramı Veli'den beslenmiştir. Anadolu insanının tasavvuf ile maneviyat ile bağı kesilirse, İslam salt akıl hücrelerine hapsedilir ve o zaman Anadolu insanı sadece Vahabileşmekle kalmaz, Araplaşır, kendi geleneğinden, kültüründen tarihinden kopar. Tasavvufu reddetmek, maneviyatı öldürmek demek,

¹⁹⁵ Kutlu, *Tirende Bir Keman*, 41.

¹⁹⁶ Kutlu, *Tirende Bir Keman*, 23.

¹⁹⁷ Kutlu, *Yokuşa Akan Sular*, 59.

¹⁹⁸ Kutlu, *Kapıları Açmak*, 96.

¹⁹⁹ Kutlu, *Kapıları Açmak*, 137.

²⁰⁰ Kutlu, *Sevincini Bulmak*, 59.

Anadolu'nun ruhuna kurşun sıkmak, bu toprakları nefessiz bırakmak demektir. Bu sebeple olsa gerek Kutlu eserlerinde tekke motifine sıkça yer vermektedir.

Kutlu hikâyelerinde kahramanlar dönüp dolaşıp bir tekkenin önünde bulur kendini. Terkedilmiş tekkenin en son şeyhinden, şeyh vefat ederken icâzet vermediği için ihvanın ortada kaldığından bahseder.²⁰¹ Kutlu, tasavvuf kültürüne, icazetten el vermeye kadar vakıftır. Bu sebeple hikâyelerinde tekke sadece bir mekân ismi değildir. Yüzyıllardır bu topraklardaki işlevinin önemine dikkat çekerken, bugün modernleşen Tekkelerin haline de vâkıftır.

2.3.2.4.Su

İnsanın hayatı su ile başlayan, su içine serpilen, suyla devam eden, sudan mahrum kalınca sona eren, su etrafında şekillenen bir hayattır. Basitçe kullanılacak ve tüketilecek maddi bir nesne olmanın çok daha ötesinde su; kudrete uzanan, rahmetten gelen yoldur.²⁰²

Su, üstüne düşen varlıkların suretlerini gösteren, varlık âlemini yansıtan bir ayna gibidir. Allah'ın Hayy isminin mazharıdır. Alçak yerlere doğru akışıyla tevazuun sembolüdür.²⁰³

Su, dinginliğin, saflığın ve huzurun mesajıdır. Bu sebeple musiki makamları ile su arasında da bir ilişki söz konusudur. Uşşak, Hüseyinî, Zirefkend ve Segâh makamları su makamıdır. Su tabiatlı bu makamlarda suyun dinginliği ve huzuru hissedilir.²⁰⁴

Topçu'nun düşüncesinde suyun tasavvufi bir yeri olduğu kadar; modernizm karşısında savrulan, değerlerin karşısında duran bir metaforudur.²⁰⁵

Nurettin Topçu'nun seyr ü sülûkunu suyu seyretme iştihakı ile yaptığını, ruhundaki yaraları su ile tedavi ettiğini en iyi gözlemleyen Mustafa Kutlu olmuştur. O Topçu ile beraber tabiat gezileri yapmıştır. Onun Topçu ile olan ilişkisi can sohbetlerine dayalı boyutta, derin bir ilişkidir.²⁰⁶ Bu sebeple Kutlu'nun fikriyatında da suyun ayrı bir önemi vardır.

Kutlu su ile ilgili olarak şu değerlendirmeyi yapar:

²⁰¹ Kutlu, *Huzursuz Bacak*, 138.

²⁰² Huriye Martı, “‘Su’ Gibi Bir Nimet, ‘Peygamber’ Gibi Bir Tercüman...”, *Keşkül Dergisi*, sy. 16(2010): 8.

²⁰³ Hasan Kâmil Yılmaz, “Su Kasîdesi Örneğinde ‘Su’ Mazmunu ile Anlatılan Peygamber Sevgisi”, *Keşkül Dergisi*, sy. 16 (2010): 14-16.

²⁰⁴ Bk. Bahadır Taşçıkan, “Mûsikîden Gönüllere Aktı Su”, *Keşkül Dergisi*, sy. 16 (2010): 54-56.

²⁰⁵ Aydın, *a.g.e.*, 69.

²⁰⁶ Aydın, *a.g.e.*, 67.

Âb sudur ve dest el. Toprakla suyu kavuşturan kudrete binlerce şükran. Ne görkemli buluşmadır o; can kuşu kanat çırpır, her yönden bereket fişkirir. Hayat denilen anlaşılmaz o şey onda beliriverir; tohum çatlar, çocuk doğar, çimenin yeşil ucu toprağı yarıp çıkar.²⁰⁷

Kutlu, topraktan yaratılan insanın su ile buluşmasını; kurumuş toprağın suyla buluşmasına benzetir. Abdest ile insan özüne kavuşur. Kutlu suya tasavvufi bir mana yükler. Bu sebeple abdest suyu insanın susamış gönlünde maneviyat tohumlarını yeşertir.

Kutlu için su mühimdir. Hikâyelerinde çeşmelerden gürül gürül akan sulardan bahsederken, suyu övmeden geçmez. “Gözünü sevdiğim su. İnsanoğlunun ve de âlemin özü.”²⁰⁸ Sözüyle suyun yaratılıştaki rolüne işaret eder.

Kutlu’nun bir hikâyesinde; insanın az, suyun bol olduğu zamanlarda; bir hayır sahibi “hayrat” niyetine bir çeşme yaptırır. Kutlu, basit bir çeşmenin suyunun hiç de basit olmadığına, işaret eder. Çeşmeden börtü-böcek, kurt-kuş, gelip geçen su içer. Akıp giderken, etraftaki ağaçları besler, otları sular. Suyun duası geceler boyu sürer, fecirde bülbüller bu duaya eşlik eser.²⁰⁹ Su ihsandır. Aynı zamanda maneviyatın, hikmetin sembolüdür. Kutlu’ya göre suyun sesi de ilâhidir.²¹⁰

Su kokusu olmaz demeyin. Akpınar’ın suyunu içmeyen ne bilsin. Kaynağından yeraltına ininceye kadar üzerine eğilen, dökülen ne kadar yarpuz, kekik, çiçek kokusu varsa hepsini yüklenmiş gelmiş. Klor kokmuyor, naylon kokmuyor, mis gibi su kokuyor, pınar kokuyor, biraz da canımın içi toprak kokuyor.²¹¹

Kutlu İstanbul’a ilk kez geldiğinde su ile ilgili olarak gönlünü yaralayan, şaşkınlığı yıllarca süren şu anıyı aktarır:

Rahmetli dayım beni lokantaya götürdü. İstanbul’da bir lokantada ilk kez yemek yiyeceğim. Mermer yemek masası gözümün önündedir. Üzerinde bir sıra şişe duruyor, ağızları beyaz alüminyum kapaklı. Bir şeye benzetemedim ve sordum: “Dayı, bu şişeler nedir?” Rahmetli güldü: “Sudur yeğenim, parayla satılır.

Gerçek bir kuş, ürkek bir dağ keçisi, bir sarıçığdem gibi konuşuverdim: “Allah’ın suyu bu, neden sürahi ile önümüze koymuyorlar? Hayret su şişeye girmiş, hem de parayla satılıyor.”²¹²

Kutlu suda mülkiyeti hala kabullenememiştir. Dört ana unsurdan birisi olan su maneviyatın sembolüdür. Temizliği, saflığı simgeler. Kutlu hikâyesinde her şeye rağmen akmaya çabalayan su, Anadolu irfanının sembolü gibidir.

²⁰⁷ Mustafa Kutlu, “Abdest”, *Keşkül Dergisi*, sy. 16 (2010): 34.

²⁰⁸ Kutlu, *Mavi Kuş*, 11.

²⁰⁹ Kutlu, *Hüzün ve Tesadüf*, 18.

²¹⁰ Kutlu, *Tarla Kuşunun Sesi*, 51.

²¹¹ Kutlu, *Vatan Yahut İnternet*, 227.

²¹² Kutlu, *Kalbin Sesi*, 84.

2.3.2.5.Ezan

Ezan İslâm'ın sembolü, bütün dünya Müslümanlarının ortak sesidir. Ezanın okunduğu yerde İslâm'ın nuru yayılmaktadır. Bu sebeple olsa gerek, Kutlu hikâyelerinde sürekli ezan okunur. Günlük hayatı tasvir ederken, iki kişi muhabbet ederken, dünyalık meşgaleler insanı kuşatmışken, şenlikler gösteriler yapıyorken Kutlu hikâyesini durdurur “Ezan okunuyor” der. Ezan hayatın olduğu gibi Kutlu'nun hikâyesinin de bir parçasıdır.

Kutlu der ki: “Ezan bir feryattır, bir çığlık.” Ezan merhametin, rahmetin haykırışıdır. Ezan sesi zikrin zirvesidir, diyor Kutlu. Dağın, taşın, ormanın-ağacın kurdun-kuşun, börtü-böceğin ilahisine insanoğlunun iştirakidir.

Ezan, yeni doğan çocuğun ruhuna ebedi bir kıvılcım bırakmak için kulağına okunur. İlk ezan bebeğin minik kalbinde bir yerlere ulaşıp orada kalıverir.²¹³

Kutlu'ya göre ezan bir uyarı. Dünyaya sımsıkı sarılmış, hırslarının, heveslerinin kölesi olmuşlara bir uyarı. O'na teslimiyetle, kullukla hür olmanın çağrısı, bir diriliş müjdesidir. Necip Fazıl'ın işaret ettiği gibi, imandan sonraki aşama: Aksiyon'un alametidir.²¹⁴

Kutlu'nun hikâyelerinde, arka fonda muhakkak bir ezan sesi vardır. Toz ve dumandan gözün gözü görmediği, her nefeste boğazı yakan is ve pasın acı tadının hissedildiği, adeta dişlerini insana geçirecekmişçesine korkunç gürültülerle çalışan, üreten ürettikçe insanı işçinin bedenini tüketen “trrrrum, trrrrum, trak tiki tak!!!” “trrrrum, trrrrum, trak tiki tak!” sesleriyle ruhu delen makinaların arasında bir ezan sesi imanlı bir yüreğe ulaşır.²¹⁵ Makinaların ve demirin arasında, maddenin dünyasında maneviyatın ruhuna dokunur.

Kutlu'nun hikâyesinde bir ezan okunur, bir pavyon kızı ağlar. Ezan okunur, o ağlar. Ezan okundukça o ağlar. Ezan kalbini ruhunu, bütün vücudunu, geçmişini, yıkar. Pavyon kızı tevbe ede ede yeniden doğar.²¹⁶

Kutlu hikâyesinde kahraman, harap edilmiş, unutulmuş tarihi mekânları görünce acı içinde kıvranırken birden ezanlar patlıyor. Dört bir yanı ezanlar kaplıyor. “Şükür Rabbime, şükür. Ezan sesi semalara yükseldikçe elbette bir hayatımız vardır.”²¹⁷

²¹³ Kutlu, *Nur*, 62.

²¹⁴ Kutlu, *İlmihal Yahut Arzuhal*, 42-43.

²¹⁵ Kutlu, *Yokuşa Akan Sular*, 28.

²¹⁶ Kutlu, *Kapıları Açmak*, 10.

²¹⁷ Kutlu, *Huzursuz Bacak*, 124.

Bir öğretmen, ikinci namazı aklında okuldan çıkmaktadır. İnip binmekte, kalabalıkları yarmakta ama ikinci namazı aklındadır. Trafik sıkışmakta ama ikinci namazı aklındadır. Yolda bir tanış tanışla muhabbete dalmada ama ikinci namazı aklındadır. Şahit yazıldığı bir olay yüzünden karakolda ama ikinci namazı aklındadır. Son günü gelmiş fatura için uzunca bir fatura kuyruğunda ama ikinci namazını aklındadır. Derken, akşam ezanı okumaktadır.²¹⁸

Kutlu'nun hikâyesinde zaman, ezan ile paralel akmakta, ezan zamanı bölmekte, düzenlemektedir. Hayatın akışı içinde insana insanlığını, varlık sebebini, varlığın sahibini hatırlatmakta. Ezan, Kutlu'nun hikâyelerinde hep okunmaktadır.

2.3.3.Hikâyelerinin Üslubu

Kutlu, ışık oyunları, dublör, ses efektleri kullanmadan salt gerçeği yansıtır. Bu sebeple Kutlu'nun dili süsten, zorlama edebi tasvirlerden uzak, yalın bir dildir. Mustafa Kutlu'nun üslubu söz konusu olduğunda tek bir üsluptan bahsetmemiz pek mümkün görünmemektedir. Kutlu'nun zamanla değişen bir dili olduğu görülmektedir. Hikâyelerinden yola çıkarak Kutlu'nun üslubundaki seyri izlemek bize yardımcı olacaktır.

O modern mikrofondan geleneksel kıssaları tekrar yorumlayan bir hikâyecidir.

Kutlu'nun üslubu hayata bakış tarzını yansıtır. Tıpkı hayata bakışında olduğu gibi üslubu da gerçekçidir. İnce ironiler ve tenkidi içinde barındıran bir dile sahiptir.²¹⁹ Özellikle ilk hikâyelerinden yola çıkacak olursak mesela Gönül İş kitabından “Eşik” hikâyesini tahlil eden Mehmet Kaplan'a göre, hikâyesinde ihale görülecek bir resmi dairenin bahçesini uzun uzun tasvirlerle çöplük gibi anlatan yazar, aslında ihaleye katılan insanların iç yüzlerinin çirkinliklerini, karışıklıklarını sembolize eder. Bahçe için “gözyaşı ve balgamın örttüğü” ifadesini kullanan yazar, Kaplan'a göre, gözyaşı ve balgamı birlikte kullanarak sembolik anlamlar yüklemiştir.²²⁰

Kutlu'nun ilk eserlerindeki üslubunu anlamak için Gönül İş kitabından “Oy Dağlar” hikâyesine bakalım:

“Koyu lâcivert Opel yaratıldığından bu yana üstünden sadece insanların ve hayvanların geçtiği yola sarılır. Yol, direnir, araba direnir. Yol, üstündeki bu yabancı yaratığa şaşar. Ağırlığına, kokusuna, tekerleklerinin bağrında açtığı yaraya

²¹⁸ Kutlu, *Yokuşa Akan Sular*, 45-51.

²¹⁹ Kaplan, *a.g.e.*, 440.

²²⁰ Kaplan, *a.g.e.*, 437.

dayanamaz, neticede bırakır kendini. Araba egzozundan can veren bir hasta gibi hırıltılarla kalın koyu dumanlar savurur. Yokuşu binbir meşakkatle çıkar. Leş gibi yığılır. Lâcivert rengi boza döner.”²²¹

Kutlu madde ile mana arasında sıkışan, modernleşmenin sancılarını kıvrıla kıvrıla çeken insanı, yolla sembolize ediyor. Yol, tıpkı çağ insanı gibi üzerinden ezilip geçen o maddeye, arabaya direniyor, lakin sonunda kendini bırakıyor. Bırakıyor ama maddenin egzozunda can veriyor. Tıpkı kendini modernizmin kollarına bırakan insanın ruhunun can çekişmesi gibi. Kutlu'nun temaları ilk hikâyesinde de son hikâyesinde de aynı, fakat dil farklı. İlk hikâyelerinin üslubu daha sembolik, biraz daha karışık, daha tasvirlidir.

Gönül İşi ve Ortadaki Adam'da Mustafa Kutlu'nun dilinde Sait Faik ve Sebahattin Ali'nin üslubunun etkisi hissedir. Bu iki kitap kendini arayan bir yazarın ilk denemeleridir. Yazar üslubunun özgün olmadığını düşünüyor olacak ki bu iki kitabın tekrar yayınlamasını istemez.²²² Aslında konu ve temalar açısından Mustafa Kutlu izini tamamen hissetsek de anlaşılın Kutlu üslubu da önemsemektedir.

Yokuşa Akan Sular hikâyesinde sembol olarak suyu kullanıyor. Diyor ki:

“ Sen bir musluğa eğiliyorsun. Topraktan kopmuş suya. Klor kokuyor elin ayağın. O cânım fayanslardan döşüyorsun. Sonra pırıl pırıl “sıhhî tesisat armatürleri”. Yollar, tarlalar, dağlar aşılıyor içine insan sığın borular. Dozerler çalışıyor. Türü kanallar açıyor. Sonra yeni buluşlar, filtreler. Lağım sularından, deniz suyundan yahut içinde o it leşleri yüzen, beton labirentlerin çöplüklerinden süzülüp gelen su birikintilerinin toplandığı gölcüklerden. Ağır, yağlı, üzerinde iri sineklerin uçtuğu mülevves gölcüklerden pompalarla basılıp zorla itilen, bir türlü akmayı beceremeyen, “git ak musluklardan” diye kırbaçlanan o mayiyi.”

Kutlu, modernleşmenin etkisini ‘su’ metaforu ile işliyor. Cafcaflı fayansların arasından akıp gelen suyla, şaşalı hayatın içimize akıttığı kirliliğe, pisliğe işaret ediyor. Betonun vatan olduğu çağda, üç öğün naylon yiyen insanın halini sarsıcı bir üslupla, kısacık bir paragrafta resmediyor.²²³ Aslında romanın kıyısında duran bu hikâyesi ile Kutlu sözü en aza indirerek, hikmetli ifadenin peşine düşüyor ve kendi üslubunu buluyor.²²⁴ Üslup sade, cümleler basit ama muhteva öyle derin. Kelimeleri öyle seçiyor ki klorun kokusunu duyuyor, betonun soğuşunda titriyorsunuz.

Kutlu'nun dili değişse de belki ilk iki kitabındaki hikâyeleri hariç, Kutlu'ya has bir üslup olduğu kesin. Yazara ait olduğu bilinmeden bir kitabı okunacak olsa, Kutlu'yu tanıyan bir okur rahatlıkla “bu Kutlu'nun kitabı ya da onun tarzı” diyebilir. Bugün Kutlu tarzı, diyebileceğimiz bir üslup anlayışından bahsetmek mümkün.

²²¹ Kutlu, *Gönül İşi*, 62.

²²² Tonga, *a.g.e.*, 21.

²²³ Kutlu, *Yokuşa Akan Sular*, 7-8.

²²⁴ Tonga, *a.g.e.*, 22.

Kutlu'nun ilk hikâyelerinde Yoksulluk İçimizde hikâyesine baktığımızda daha fulü bir dil görürüz. Süheyla şimdiki zamanın içinde bir sohbetten iken geçmişe ait olaylar akar hikâyeye. Ya Tahammül Ya Sefer hikâyesinde aynı üsluba devam ediyor. İlhan'ın bunalımları gelgitleri, gelgitli bir üslupla sunuluyor. Dil edebi ve daha gizemli.

Sır kitabındaki hikâyelerde yavaş yavaş sadeleşen bir üslup fark edilmekte; teşbihli, tecahül-i arifli dilden yavaş yavaş uzaklaşmaktadır. Bu Böyledir yazarın aynı üslupla yazdığı son hikâyesidir. Süleyman'ın dünyası ekseninde toplumsal değişimin sancılarını yazarken yazar bol bol sembollerden faydalanmıştır. Kılıcı adam gibi kılıcı kahkahalar patlatmak isteyen Süleyman,²²⁵ lunaparkta oyuncak bir tavşanı vurmaya çalışır.²²⁶ Yazar 'köşeyi dönme' deyimini tavşan figüründe sembolleştirmiştir. Süleyman'ın lisede sürekli kaldığı felsefe dersi, onu takık olan daimi sarhoş felsefe hocası²²⁷ sekülerleşen, maddileşen dünyayı temsil eder. Ve Süleyman değerleri ile maddi değerler arasında kaybolur. Maneviyatı temsil eden yorgancı, moderniteyi, sekülerizmi, maddiyatı temsil eden, günah gibi elini yakan fırın, bir türlü içinden çıkamadığı lunapark dünya hayatını temsil eder. Bu Böyledir, yazarın sembolleri en yoğun kullandığı hikâyesidir. Doksan sayfalık, basit, kısa fakat en derin hikâyesi olma özelliğini hala korumaktadır. Yazarın bu üslupla yazdığı son eseri Sır'dır. Sır da yine sembolik ifadelerle hakikate ışık tutmaya çalışan yazar, ruhun karmaşık gerilimlerini ustaca bir dille okura açıyor.

Bahsettiğimiz bu beş hikâyesinden sonra yazarın üslubu biraz değişiyor. Tasvirler, semboller, edebi izahlar git gide azalıyor. Kutlu yalın, sade bir dil oluşturuyor. Uzun Hikâye ile yeni bir dönem başlıyor. Kemmiyeti kısa keyfiyeti uzun bu hikâyede kahramanlar olaydan olaya mekândan mekâna koşuyor. Yazarın çocukluk yıllarına dair pek çok izler taşıyan bu hikâyesinin dili oldukça sadedir. Yazar bu hikâyesinde yavaş yavaş hikâyenin perdesini aralayarak görünmeye başlar. Uzun Hikâye' de kahramanın diliyle edebiyat üzerine değerlendirme yapan Kutlu,²²⁸ hikâyesinin bizzat içinde yazdığı hikâyesi için: "Sanki bir çizgi-roman. Sanki bir çocuk resmi. Bir masal minyatürü."²²⁹ dediği Mavi Kuş'ta bizzat kendisi, yazar sıfatıyla selamlar okuru ve der ki:

Bütün dükkânları saymayalım şimdi, adını verip geçelim. Zaten gayemiz ey sevgili okur, nasıl bir macera nakledeceğimizi anlatmadan önce nerede

²²⁵ Kutlu, *Bu Böyledir*, 12.

²²⁶ Kutlu, *Bu Böyledir*, 17.

²²⁷ Kutlu, *Bu Böyledir*, 30.

²²⁸ Bk. Kutlu, *Uzun Hikâye*, 93-94.

²²⁹ Kutlu, *Mavi Kuş*, 86.

durduğumuzu, hangi insanlarla muhatap olduğumuzu göstermektir. Böylece kitabın hissiyatına ortak olursunuz belki.

Sonra aradan çekilir ve kaldığı yerden hikâyesine devam eder.²³⁰ Başka bir sayfada uzun uzun kasaba ve mekân üzerine bir değerlendirmede bulunur. Sonunda da: “Bu yazar-çizer takımı böyledir. Ağzının söylediğini kulağı işitmez. Her sahada bilirbilmez ahkâm kesmeye kalkar. Vay be!... Çizmeyi aştık galiba. En iyisi biz hikâyemize dönelim. Nerede kalmıştık...” deyip hikâyesine döner.²³¹ Okura “sevgili okur!” diye hitap ederek, hikâyesinin bir kurgu olduğu gerçeğine vurgu yapsa da öyle gerçekçi kurgular ki yazar araya girse bile okurun hikâye ile bağı hiç kopmaz.

Rüzgârlı Pazar’da okuru dolaştırırken sokakta, birden yanı başında belirir: “Şimdi ey aziz okuyucu, biz burada neciyiz, neyiz?” diye sorar. “Biz bir hikâyeciyiz, üstümüze ne lazım deyip geçmeyelim.” diyerek manevi duyuş, gönülden gönüle kurulan bağ, sessiz iletişim üzerine bir izahata girişir. Yıllar sonra belki, bu meseleyi ilk Mustafa Kutlu diye bir yazar eserinde bahsetmişti, derler, kim bilir, diye de ekler. Sonra da bu uzunca parantezi kapatıp pazarda dolaşmaya devam eder.²³²

Kutlu: “Güz günleri. Şurup gibi günler.” diye başladığı bir bölümün girizgâhından sonra, şurup dedim de aklıma geldi, deyip şuruptan, o haysiyetli meşrubattan kolaya değinen bir sohbete başlıyor. Sonra da “Nereden daldık bu şurup bahsine.” deyip hikâyeye dönebiliyor.²³³ Sohbet eder, kitaplarında muhabbetin belini kırar. Çok rahat, hiç kasmayan, samimi bir üslupla yazar.

Kutlu, Menekşeli Mektup hikâyesinde İncilâ Hanım’a menekşeli mektuplar gönderdiği halde onu hiç aramayan Remzi Bey’den bahseder. Sonra da der ki: “Niçin aramdı? Onu ben de bilmiyorum. Bir de derler ki, yazarlar yazdıkları kitapta yer alan kişilerin her halinden haberdar olur. Hadi canım sen de.”²³⁴

Tahir Sami Bey’in Özel Hayatı, ismini verdiği hikâyesini ilk görenler Tahir Sami Bey’i araştırırsalar da Kutlu için; hayatı anlatılmaya değer olanlar sadece meşhur insanlar değildir. Bizim hiç tanımadığımız, yanımızdan geçip giden nice önemli insanlar vardır. işte Kutlu bu kıymeti bilinmemiş, tanınmamış insanların hayatlarına da mercek tutuyor. bu hikayesinin kurgusunu farklı oluşturuyor. Kutlu, bizzat yazar Mustafa Kutlu olarak

²³⁰ Kutlu, *Mavi Kuş*, 8.

²³¹ Kutlu, *Mavi Kuş*, 72-75.

²³² Kutlu, *Rüzgârlı Pazar*, 69-71.

²³³ Kutlu, *Rüzgârlı Pazar*, 128.

²³⁴ Kutlu, *Menekşeli Mektup*, 46.

Tahir Sami Bey ile muhabbet ediyor. Hayatını yazmak için izin istiyor.²³⁵ Onun anlattıklarını yazarken arada bir yazdıklarını Tahir Sami Bey'e gönderip, onay alıyor; bazen de Tahir Sami Bey'in gönderdiği tekzip niteliğindeki notu aynen naklediyor.²³⁶ Sonra yayınladığı bu nottan da pişman oluyor. Yazar kurgusunun içinde kurgu yapıyor.

“Olmaz böyle şey. Zaten yazarla kahramanın metin içinde atışmaları, sürtüşmeleri alışılmadık bir durum. Modern anlatım teknikleri bu gibi uygulamaları kabul ediyor, hatta biçimsel yenilik diye alkış tutuyor ama; bence edebiyatla fazla oynamamak lazım, sonra oyuncak haline gelir.”²³⁷

Kutlu, *İyiler Ölmez* hikâyesinin Ressam Sıtkı karakteri üzerinden harcanıp giden kabiliyetlere dikkat çekmek ister. Lakin muradını tam olarak izah edemediği için sıkıntı çeker. Bu zorlandığı noktada okura “yazar kıvranıyor” diyebilen bir üsluba sahiptir.

“Harcanmış kabiliyet.

Zor bir şey mi bunu anlatmak?

Evet zor. Yazar kıvranıyor, bu esaslı meselenin kıyısından köşesinden geçiyor ama merkeze gidecek yolu bulamıyor.

Harcanmış kabiliyetin bir dramı var. Ama yazar yazamıyor bu dramı. Biz de hikâye içinde hikâye için ahkâm kesmeyi bırakalım.

Bakalım şu kabiliyet yoksulu yazar Sıtkı'yı nereye götürecektir.”²³⁸

Tarla Kuşunun Sesi hikâyesini bir kahvehaneye oturttuğu iki ihtiyara anlattırıyor.

Biraz destan, biraz hikâye tadında yazdığı eserinde yine araya girip okurla muhabbet ediyor:

-Yahu Mustafa Kutlu!

-Evet.

-Ne diye ikide bir kahveye adam sokup destanı kesiyorsun.

-Bir kere o destan değil hikâye.

-Neyse ne!

-Hikâye anlatan arada bir nefeslenecek. Kahveye giren olmaz ise bu nefes nasıl alınacak? Fazla nağme yapma, kır dizini dinle. Adamın bir derdi var ki Kahveci Şeref'e yanaştı.²³⁹

Kutlu son çıkan hikâyesi *Sevincini Bulmak*'ta, Aziz okuyucu, diyerek araya giriyor. Yazar ile kahraman arasındaki ilişki üzerine sorular sorup, cevaplar veriyor. Genç yazarlara kahramanlarıyla cenk etmemelerini öğütleyip, ip elinizde sanmayın, diyor. Yazarın “İp elinde olsa, kahramanlar kukla, yazar kuklacı olur, akli başında okur bunu yemez.” diye de ekliyor. Ve kahramanı Ali'ye, diğer hikâye kahramanı Suna İstanbul'u anlatırken tıkanınca, Kutlu hikâyesine parantez açıyor ve diyor ki: “(Bu sebeple ben

²³⁵ Kutlu, *Tahir Sami Bey'in Özel Hayatı*, 33.

²³⁶ Kutlu, *Tahir Sami Bey'in Özel Hayatı*, 71.

²³⁷ Kutlu, *Tahir Sami Bey'in Özel Hayatı*, 80.

²³⁸ Kutlu, *İyiler Ölmez*, 42.

²³⁹ Kutlu, *Tarla Kuşunun Sesi*, 61.

yanımda getirdiğim “İstanbul’u dolaşmaya nereden, nasıl başlanır” başlıklı yazıyı çaktırmadan Suna’ya veriyorum. Kahramanımıza bir koltuk çıkalım.)”²⁴⁰

Mustafa Kutlu’nun hikâyelerindeki üslubu ayrı bir tez konusudur. Onun hikâyeden hikâyeye, hatta bazen aynı hikâyenin sayfaları, paragrafları arasında değişen, tamamen kendine özel üslubunu izah etmemiz açısından bu kadarının yeterli olacağı kanaatindeyiz.

²⁴⁰ Kutlu, *Sevincini Bulmak*, 165.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MUSTAFA KUTLU'NUN HİKÂYELERİNDE TASAVVUFÎ UNSURLAR

3.1.TASAVVUF VE MUSTAFA KUTLU

Mustafa Kutlu'nun tasavvufa bakışını anlamamız için; öncelikle Kutlu'nun beslendiği fikir dünyasını bilmemiz gerekir. İlk olarak hikâyelerinde ismini andığı fikir adamlarına ve fikrî eserlere bakmak yerinde olacaktır.

*Necip Fazıl Kısakürek / Abdülhakim Arvasi²⁴¹

*Sezai Karakoç²⁴²

*Ahmediyye / Muhammediyye²⁴³

*Ebu Nuaym / Hilye²⁴⁴

*İbn Haldun/ Mukaddime²⁴⁵

*Kınalızâde / Ahlâk-ı Alâî²⁴⁶

*Mehmet Akif²⁴⁷

*Cemil Meriç²⁴⁸

*Freud, Marx, Adler, Jung²⁴⁹

*Heidegger, Kierkegaard, Kant, Bergson, Hint Felsefesi, Upanişat, Veda²⁵⁰

* İnsanı Tanıma Sanatı / Adler²⁵¹

Freud'u hikâyesinde anıp, eleştiren; Kant'tan Marx'a, Hint Felsefesinden İbn Haldun'a kadar geniş bir yelpazede fikrî okumalar yapan Kutlu için zikrettiği bazı isimler ayrı bir öneme sahiptir.

²⁴¹ Kutlu, *Sevincini Bulmak*, 176.

²⁴² Kutlu, *Sevincini Bulmak*, 293.

²⁴³ Kutlu, *Beyhude Ömrüm*, 43.

²⁴⁴ Kutlu, *Yoksulluk İçimizde*, 104.

²⁴⁵ Kutlu, *Hesap Günü*, 80.

²⁴⁶ Kutlu, *Hesap Günü*, 80.

²⁴⁷ Kutlu, *Rüzgârlı Pazar*, 18.

²⁴⁸ Kutlu, *Chef*, 22.

²⁴⁹ Kutlu, *Tufandan Önce*, 5.

²⁵⁰ Kutlu, *Nur*, 77.

²⁵¹ Kutlu, *Sevincini Bulmak*, 196.

Kutlu'nun, Mehmet Âkif'in "Gece" şiirini okuyan kahramanları cezbeyle gelir. Sezai Karakoç, Necip Fazıl ve Cemil Meriç'ten uzun uzun bahsetmese de isimlerini anarak onların fikirlerini önemseyişinin sinyalini verir.

Bir ilçe ekseninde siyaset, yönetim, adalet gibi kavramlarını işlediği Tufandan Önce hikâyesinde, İbn Haldun'un Mukaddime'sinden ve Kınalızâde'nin Ahlâk-ı Alâî'sinden alıntılar yapar. Sonra da bu Adalet Daire'sini uzun uzun izah eder. Aslında kendi köşe yazısı olan bu metni sanki ilçenin yerel gazetesindeki "Fikri Süzer" yazmış gibi hikâyesinin içine yerleştirir.²⁵² İbn Haldun'un fikirleri onun devlet, siyaset, yönetim anlayışını şekillendirmiştir.

Kutlu'yu en fazla etkileyen isim şüphesiz ki Nurettin Topçu'dur.

II. Meşruiyet'in ikinci yarısında dünyaya gelen, ilk eğitimini Osmanlı'nın son yıllarında, lise eğitimini Cumhuriyet devrinde, üniversite eğitimini ve felsefe doktorasını Paris'te tamamlayan Nurettin Topçu,²⁵³ Türk İslam düşüncesini derinden etkileyen önemli bir mütefekkidir. Onun fikirleri pek çok düşünürü etkilemiş, Mustafa Kutlu'da hikâyeleşmiştir.

Nurettin Topçu'nun İslam tefekkürünü izah edecek olursak, eserlerinden hareketle şunları söyleye biliriz: Topçu'ya göre; inançta akıl dışı hiçbir şey yoktur. İnanç, aklın en yüksek hareketidir. İmana varan inanç ise mistik bir karakter kazanır. Mistik bilgi; hem insanlığın kendi hakkındaki bilgisidir, hem de varlıkların çokluğu içerisinde bile amaçlanan "zorunlu biricik" in bilgisidir.²⁵⁴

İslam mistikliği ise Kur'an'dan doğmuştur. Anadolu insanını içine düştüğü girdaptan kurtarabilecek tek çare Topçu'ya göre, kalpte ve memlekette ilan edilecek olan cihaddır. Bu kurtuluş çaresi ise, Hz. Muhammed'den başlayıp Hallâc'a kadar uzanan, üç asırlık geleneğin yeniden başlatıp canlandıracağı "mistiklik dini" olacaktır. Ancak böylelikle derin buhranlarla sarsılmış olan bu medeniyetin istikbâli kurtulacaktır.²⁵⁵

Kutlu, Huzursuz Bacak hikâyesinde sanki Topçu'nun bahsettiği; kendi mistik geleneğine yeniden sarılarak, kutsal cihad ilan edecek olan Anadolu çocuklarından²⁵⁶ birisini yazar.

²⁵² Kutlu, *Tufandan Önce*, 108-112.

²⁵³ İsmail Kara, *Din ile Modernleşme Arasında* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2018), 240.

²⁵⁴ Topçu, *İsyân Ahlâkı*, 145.

²⁵⁵ Topçu, *İsyân Ahlâkı*, 169- 172.

²⁵⁶ Topçu, *İsyân Ahlâkı*, 213.

Yine Huzursuz Bacak' ta Topçu'nun ismini anmasa da "Sınıfa bir mabede girer gibi gireceksiniz." Cümlesini naklederek; onun Osmanlı döneminden kalma ciddi bir hoca olduğunu söyler.²⁵⁷ Başka bir sayfada insanımızın hareket eksikliğinden bahseder. İş yapmanın mesuliyet gerektirdiğinden, mesuliyetin ise bir isyan ahlâkı istediğinden bahseder. Hatta "İsyan Ahlâkı"nı parantez içine alarak, bu meselenin uzun olduğunu söyler.²⁵⁸

Topçu'nun mistiklik dini izahına Kutlu şunu da ekler:

Anadolu'nun Kurtuluş Savaşı ruh cephesinde henüz yapılmadı... Henüz yerlerde sürünen Türk-İslam ruhunu tutup kaldıracak olan irade... -Acaba böyle miydi?- İlim ve ahlak, hak ve adalet uğruna girişeceğimiz bu cihad... Millî hayat mazinin derinliklerinden gelerek istikbale doğru akan bir nehir gibidir...

Yeni neslin velisi olacak zihniyet, gençliğine bir ruh aşılacak ahlak kahramanlarını yaratabildi mi? Yüksek kürsülerden güzel şeyler söyleyen mürşitlerin gençlikte doğmasını istedikleri imanın mahiyetine dair bu güne kadar bir kelime öğrenilemedi. Neslimizin nasipsizliği, aradığının ne olduğunu tanıtacak bir mürşide rastlamayışı olmuştur... Memleket gençliğinin hangi ellerin hatası yüzünden asırlardan beri nasıl çorak ve akıbeti meçhul yollarda, ne gibi gafletlere... Duygu ve ideal safhasında sahipsiz bırakılmış Anadolu çocuklarını, Anadolu'nun yanık bağrında bir bayrak altında toplanmaya çağırıyoruz.²⁵⁹

Topçu'ya göre isyan, hem uysallığa hem de anarşizme karşı olmak demektir. O, her türlü sosyolojizm'e yani toplum gerçeğinin her şey olduğu anlayışına karşı olduğu kadar, bencil ve katı ferdiyetçiliğe de karşıdır.²⁶⁰ İşte bu görüş Kutlu'nun Mavi Kuş hikâyesinde taşra ile ilgi bir bölümde karşımıza şöyle çıkar:

" Herkes birbirini tanır, birbirini sever, dert dinler, naz çeker, küser, barışır, kavga eder, çekiştirir, eğlenir, üzülür, ibadet eder; doğumda, cenazede, düğünde, bayramda bir araya gelir. Büyük bir aile gibi yaşar. Burada sanki fert yok, sadece cemiyet vardır. Oysa bu dış görünüş bir aldanmadan ibarettir. Taşrada fert cemiyete tahakküm edemez; cemiyet de ferdi alabildiğine ezemez. Herkes ve her şey bir ilahî hudut, bir hiyerarşi, asırların oluşturduğu bir âhenk ve düzen içinde kendine bir yer bulur. Medeniyetimizi oluşturan manevi dinamiklerin dışa dönük zâhiri bir zenginlik ve gösteriş değil; içedönük bir derinlik ve yüceliği hedef aldığını söyleyebiliriz. Bu bir bakıma zâhire nispetle bâtını kıymetli kılar."²⁶¹

Topçu modernleşme ile ilgili olarak: "İnsan artık başkasının kölesi olmuyor, lâkin insanlık makinenin kölesi olmak için çılgın bir yarışmadadır. Eskinin şiir yazma meraklısı gençlerin yerinde otomobil kullanma hevesleri hüküm sürüyor."²⁶² diyor ve karşı olduğu şeyin hakikatini şu cümle ile izah ediyor: "Biz ilme değil, teknik ihtirasının ilmi, pençesi

²⁵⁷ Kutlu, *Huzursuz Bacak*, 18.

²⁵⁸ Kutlu, *Huzursuz Bacak*, 108.

²⁵⁹ Kutlu, *Ya Tahammül Ya Sefer*, 83.

²⁶⁰ Topçu, *İsyan Ahlâkı*, 210.

²⁶¹ Kutlu, *Mavi Kuş*, 72.

²⁶² Topçu, *Türkiye'nin Maarif Dâvası* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2016), 35.

altında yaşatmasına karşıyız.”²⁶³ Kutlu’nun modernite karşısında durduğu yer de tam olarak burasıdır. Kutlu Hududullah’ı aşan her eylemin karşısındadır.²⁶⁴

Topçu’ya göre Mevlâna, Yunus Emre, Ahmed Yesevî gibi Anadolu mutasavvıfları, tamamıyla mistik olan faaliyetlerinde bu mistik hayata yardım eden bir estetik hayat yaşamışlardır.²⁶⁵ Topçu’ya göre Anadolu İrfânının ön gördüğü tasavvuf anlayışı estetik algısının hayata, ahlaka tezahürünü sunmaktadır. Kutlu, geleneğin neredeyse bütün değerlerini hikâyelerinde işlemeyi başarmıştır. Bu değerlerin dinden kaynaklandığının da altını çizerek, özelde İslami referansları kuvvetli bir şekilde işlemiştir.²⁶⁶ Kutlu hikâyelerinde dinin şekillendirdiği o ahenkli yaşantıya, geçmişe özlem vardır.²⁶⁷ Bu Anadolu İrfânı’nın sağladığı estetik hayat Kutlu’nun hemen hemen bütün hikâyelerinde hissedilen büyük özlemi olarak karşımıza çıkar.

Kutlu’nun tasavvuf anlayışını etkileyen, besleyen; hikâyelerinde alıntılarda ve atıflarda bulunduğu isimleri şöyle sıralayabiliriz;

*Yunus Emre²⁶⁸

*İmam Gazâlî / İhya²⁶⁹

*Ataullah İskenderî / Hikem-i Ataiye²⁷⁰

*Kuşeyrî / Risale²⁷¹

*Erzurumlu İbrahim Hakkı²⁷²

*Ahmed Avni Konuk/Mesnevi Şerhi²⁷³

Yunus Emre’nin şiirleri Kutlu hikâyelerinin ayrılmaz bir parçası gibidir. Erzurumlu İbrahim Hakkı’nın ismini andığı gibi sık sık şiirlerine atıfta bulunur. Özellikle “Görelim Mevla neyler, neylerse güzel eyler.” şiiri adeta Kutlu’nun hayat felsefesi gibidir. Hikâyelerinde olayların sonu Erzurumlu İbrahim Hakkı’nın bu mısraı ile biter. “İbrahim Hakkı Hazretlerinin ilm-i kıyafet bahsinde söyledikleri ne kadar doğru.”²⁷⁴ dediğine göre Marifetnâme’yi de okumuştur.

²⁶³ Topçu, *Türkiye’nin Maarif Dâvası*, 153.

²⁶⁴ Kutlu, *Kalbin Sesi*, 11-18.

²⁶⁵ Topçu, *İsyan Ahlâkı*, 157.

²⁶⁶ Hamdullah Koşan, “Doğu-Batı Medeniyetleri Arasında Mustafa Kutlu’nun Öykücülüğü”, (Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi, 2013), 13.

²⁶⁷ Koşan, *a.g.e.*, 16.

²⁶⁸ Kutlu, *Hesap Günü*, 86.

²⁶⁹ Kutlu, *Sevincini Bulmak*, 283. / *Tarla Kuşunun Sesi*, 181.

²⁷⁰ Kutlu, *Yoksulluk İçimizde*, 18.

²⁷¹ Kutlu, *Nur*, 165.

²⁷² Kutlu, *Sevincini Bulmak*, 296.

²⁷³ Kutlu, *Nur*, 77.

²⁷⁴ Kutlu, *Ya Tahammül Ya Sefer*, 115.

Yiyeceklerden içeceklere, çocukların oyunlarından büyüklerin mesleklerine kadar her şey; onun için daha yüce bir şeyin sembolü olan; bu dünyadaki her şeyin ona Allah'ı hatırlattığı; Fussilet Suresi 53. Ayette belirtilen: “ Biz ona hem ufuklarda ve hem de kendi nefislerinde ayetlerimizi göstereceğiz.” vaade mazhar olan kişi Hz. Mevlânâ, hikâyelerinde okuyanlara yüce şeyleri hatırlatmak amacındadır.²⁷⁵ Mesnevî adeta bir tasavvuf ansiklopedisi gibidir.²⁷⁶ Mustafa Kutlu da Mevlânâ'nın zatında ve Mevnevî' den etkilenmiştir. Mesnevî'nin en muteber şerhinin Ahmed Avni Konuk'a ait olduğunu hikâyelerinde söyler, Mevlevî tarikatının son şeyhinden, tarikatın bugünkü durumundan söz eder. Hatta Mevleviliğin gösteri malzemesi olmasına üzüldüğünü de belirtir.²⁷⁷

Kutlu'nun fikir dünyasında daha da önemlisi tasavvuf anlayışında etkili olan isimlerden biri de hikâyelerinde alıntılar yaptığı İmam Gazâlî'dir.²⁷⁸ İmam Gazâlî'yi, mizaç ile ilgili görüşlerini hikâyesinin içine uzun uzun yerleştirecek kadar önemser.²⁷⁹

Başka bir hikâyesinde kahramanına Gazâlî'den bahsettirir:

Kalbi temizlemek lazım. Tasavvuf bunun eğitimini verir. Nefis terbiyesi ihlas, amel, ibadet, ahlak ile gerçekleşir. Ancak kalp aklın karşıtı değildir. Bir yere kadar akılla iç içedir. Akletme kalbin bir işlevidir (Buralar muğlak işte. Bir kâmil kişi bulup sormak lazım). Gazali kalp, ruh, akıl ve nefsin farklı anlamları olduğunu aynı zamanda bunların Rabbani latife denilen kavrama delalet ettiğini, insan hakikatinin de bundan ibaret olduğunu söylüyor. İnsanı diğer canlılardan ayıran, sorumlu kılan budur. Kalbin gayb âlemine bakan gözü (Kalp gözü) açılınca bu gözle edinilen bilgilere marifet, irfan, ilham, ledünnî ilim denir. Sufiler kalbin mertebeleri olduğunu söylüyor.²⁸⁰

Gazâlî için Sezai Karakoç: “İmâm-ı Gazalî, İslâm Medeniyetinin, Yunan düşüncesiyle karşılaştığı anda doğan bunalımı atlatması için, İslâm Âlemine bağışlanmış bir ilâhî lütuf, bir düşünce fişkırışıydı.”²⁸¹ der. Gazali tasavvufu sadece bir kesimin yaşam tarzı olmaktan çıkarmış, sosyal hayatın içine çekmiştir. Bu büyük aydınla birlikte tasavvuf sokağa taşmıştır. Kutlu'da hikâyeleriyle tasavvufu modern dünyaya indirmektedir.

Akakapak Yazıları isimli kitabında “Yolcunun Kitabı” isimli yazısının sonuna parantez içinde not düşer: “Ataullah İskanderî'nin Hikem-i Atâiyye'sinden ilham ile”²⁸² Kutlu'nun sık sık söz ettiğiinden, alıntılar yaptığından hareketle Hikem-i Âtaiyye'nin,

²⁷⁵ Annemarie Schimmel, *Tasavvuf Notları*, çev Dilara Yabul (İstanbul: Sufi Kitap, 2018), 66.

²⁷⁶ Şefik Can, *Mevlânâ ile Bir Ömür* (İstanbul: Sufi Kitap, 2009), 100.

²⁷⁷ Kutlu, *Nur*, 172.

²⁷⁸ Kutlu, *Tarla Kuşunun Sesi*, 181.

²⁷⁹ Kutlu, *Tufandan Önce*, 20.

²⁸⁰ Kutlu, *Nur*, 165.

²⁸¹ Sezai Karakoç, *Mevlâna* (İstanbul: Diriliş Yayınları, 2015), 26.

²⁸² Kutlu, *Arkapak Yazıları*, 61.

tasavvuf düşüncesini beslediği bir başucu kitabı olduğunu söyleyebiliriz. Kutlu Yoksulluk İçimizde hikâyesini de Atâullah İskenderî’nden etkilenerek yazmış olacak ki, kitap “Levha” lardan oluşur. Özellikle “Ahlâk Dersi” adını verdiği Levha’sına Hikem-i Ataiyye’den ilhamla yazdığını parantez içinde söyler.²⁸³ Yoksulluk İçimizde hikâyesi başlı başına tasavvufî meselelerle dolu; fakr kavramının hikâyeleştigi bir eserdir.

Diğer başucu kitabı Kuşeyrî’nin Risalesi’dir. Hikâyelerinde eserden bahsedip, uzun alıntılar yapar, kahramanlarına notlar çıkartır.²⁸⁴

Kutlu’nun İslâm anlayışının sınırlarını, tasavvuf düşüncesinin onun din tasavvurundaki yerini hikâyelerinden yola çıkarak tespit edebiliriz. Sevincini Bulmak hikâyesinde İslâm ile ilgili şunları söyler:

“Sıkıntı şurada: İslamiyet diğer dinler gibi değil. Mensuplarının bütün hayatlarını tanzim ediyor ve bir “hayat tarzı” nı mecbur kılıyor. Sofra âdabından tuvalet âdabına kadar. Çeşitli kavimlerde, coğrafyalarda farklı uygulamaları olsa da akaid değişmiyor. Mesela Endonezya, Arabistan, Afrika, İran, Türkistan, Balkanlar’da kadınlar örfe-iklime göre giyinseler de “tesettür” esas alınıyor. Faiz yasağı belli bir iktisadı emrediyor. Haram ile helal hayatın sınırlarını çiziyor. Hukuk-ahlâk Kur’an-ı Kerim esas alınarak belirleniyor. Kısacası bir kişi Müslümanlığa bağlanırsa, Allah’a inanıp peygamberi benimser ise imanın şartları ile İslâm’ın şartlarını kabul ve tasdik sonucu hayatını bu ilkeler çerçevesinde yaşaması şarttır.”²⁸⁵

Kutlu için: “İsbat akıl işidir. İman teslimiyettir.”²⁸⁶ Onun imanı kalbe sıkışmış, sıkıştığı yere dahi faydası olmayan bir olgudan öte; hayatın her anını dizayn eden, ahlaka, düşünceye, davranışa yön veren bir “Yaşam Tarzı” dır.

Bu Böyledir hikâyesinde manifaturacı Rafet Efendi vardır. Dükkâna bir sepet armut gelir. Tam yiyecek biri geliyor, iş çıkıyor. Bir armuttur bahsi sayfalarca sürer. Sonra Rafet Efendi tam fırsatını bulmuşken eline sulu bir armudu alır. Isırır ki kaptı bir ağrı. Geçer, der lakin Kutlu, geçmedi, der sadece. Ve akşam dükkâna girenler yerde yarım bir armut görürler.²⁸⁷ Kutlu dünya hayatının gelip geçiciliğini işler. Bırakın heva ve hevesleri, elimizde tutduğumuz bir armut dahi nasip değilse boğazdan inmez. Kutlu kader anlayışını, nasip kavramını bir yarım armutla izah eder.

Bu dünyada ne tesadüf ne tevaful vardır. Olacak olur, adına kader denir. Şu hikâyeyi yazan adamın yazması, kitap diye basılması, birinin onu alıp okuması, yahu neler oluyor şu dünyada diye olup-bitenlere boş yere akıl erdirmeye çalışması, sonra o kitabı bir başkasına vermesi, kitabın elden ele dolaşması, neticede o da, yani kitap

²⁸³ Kutlu, *Yoksulluk İçimizde*, 18.

²⁸⁴ Kutlu, *Nur*, 165-168.

²⁸⁵ Kutlu, *Sevincini Bulmak*, 231.

²⁸⁶ Kutlu, *Sevincini Bulmak*, 199.

²⁸⁷ Kutlu, *Bu Böyledir*, 57.

da bizim bir kardeşimizdir ve elbette ki fanidir, yok olup gitmesi nedir? Fazla üzerine gitmeyin, zira bu terazi bu sikleti çekmez. Kılın beşi, kurtarın başı.”²⁸⁸

Onun kader inancı bütün hayata yansır. Kitaplarının yazılmasından okunmasına her şey Allah’ın takdiri ile olmaktadır.

Yine Bu Böyledir hikâyesinde, Ehl-i tarik hafız bir yorgancının²⁸⁹ dükkânında bankacı Süleyman önce kırmızı karanfillerle muhabbete dalar sonra ezan okumak için minareye çıkar.

Görüldü ki; çokkatlı binaların, bankaların ve mağazaların, tıkış tıkış arabaların arasında Hafız Yaşar’ın yorgancı dükkânı büzülüp kalıvermiş.

Ama öyle bir yerde kalmış ki...

O mahut ve meşhur yolu tıkayıvermiş.

Eski usûl döşenmiş yosunlu kiremitlerine, ahşap gövdesine aldırmadan, planlara, plancılara, istimplâke, fırlayan emlâk fiyatlarına aldırmadan; orada, görenlerin “Yahu şuncacık dükkânı temizleyip de koca yolu geçiremediniz mi buradan?” dedirtecek şekilde varlığını korumuş. Orada, yola karşı, çiçeklerini açmış durmuş.”²⁹⁰

Tasavvuf ehli bir yorgancının dükkânı; dini, geleneği, kültürü, maneviyatı temsil etmektedir. Her şeyi kuşatan, boğan, ruhunu öldüren modernite ise bütün bir şehri kuşatmış, insanlarına kravat adlı tasmalar takmıştır. Lakin modernite sadece yorgancı dükkânına dokunamamıştır. Yıkamamış, bozamamış, çiçeklerini solduramamıştır. Çünkü yorgancı maddeyi terk ederek bütün esaretlerden kurtulmuştur. Kutlu bu hikâyesinde, modern insana, karnı tıka basa dolu ama kalbi huzura aç, muhabbete muhtaç çağımızın esir insanlarına kurtuluş reçetesini yorgancı eliyle sunuyor.

Kutlu’nun yazılarına baktığımızda, Tasavvufa dair geniş bir okuma yaptığını, derin bir bilgi birikimine sahip olduğu görmekteyiz. O, Yunus Emre menkıbesinden İbn Arabi sözlüğüne; Tasavvuf Terimleri sözlüğünden²⁹¹ İslam Ansiklopedisindeki tasavvufla alakalı maddelere kadar,²⁹²hatta Kolonizatör Türk Dervişlerinden²⁹³ bahsedecek düzeyde bir birikime sahiptir. Kutlu’nun tasavvufa bakışı dışarıdan değildir. O tasavvufu ve kavramlarını çok iyi bilen ve yerli yerinde kullanan içeriden bir bakışa sahiptir.²⁹⁴

²⁸⁸ Kutlu, *Sevincini Bulmak*, 34.

²⁸⁹ Kutlu, *Bu Böyledir*, 16.

²⁹⁰ Kutlu, *Bu Böyledir*, 46.

²⁹¹ Kutlu, *Vitrinde Olmak*, 24-25.

²⁹² Kutlu, *Dem Bu Demdir*, 81.

²⁹³ Kutlu, *Dem Bu Demdir*, 120.

²⁹⁴ Ali Yıldız, “Mustafa Kutlu’nun Hikâyelerinde Tasavvuf” (80 Sonrası Türk Hikâyesi Sempozyumu) 83-101.

Siyaset meydanında “Halvet der-encümen” olamaz mıyız?²⁹⁵ diyen Kutlu, Nakşibendiliğin esasını siyasetin merkezine oturtmak istemektedir. Halk içinde Hakk ile beraber olmayı ifade eden bu sözü kullanarak, tasavvufu siyaset sahnesine dahi taşımaktadır.

Sevincini Bulmak hikâyesinde, İstanbul gezisine çıkan kahramanları Merkez Efendi’yi de ziyaret eder. Kutlu hikâyesinde Merkez Efendi ile ilgili ayrıntılı bilgiler verir:

“Halvetiliğin Sümbülî koluna mensup Şeyh Musa Muhlihiddin Efendi. “Sümbül Efendi” dedikleri Şeyh Yusuf Sinan Efendi’den el almış. Yusuf Sinan sarığına sümbül takarmış. Zerafete bak. 151’te bu tekkeyi yaptırmış. O sırada buralarda yerleşim yok. Efendi inzivaya çekilmiş yani. Yavuz Selim’in eşi Hafsa Sultan onu Manisa’ya davet ediyor kendisi aynı zamanda tabip. Orada hem şeyh hem tabip olarak görev yapıyor, ünlü Mesir macununu orada icat etmiş. Sonra yeniden İstanbul’a dönmüş. Rivayete göre tekke binasını dervişleri ile birlikte çalışarak kendisi yapmış.”²⁹⁶

Kutlu, gelecek için projeler, planlar yapmak istemem, der. “Benim tavrım mutasavvıfların “dem bu demdir” sözüne uyar. Şimdi’yi önemserim. Şu an ne yapıyorum, aslolan budur.”²⁹⁷ Tasavvuf onun için ilgilendiği bir alan olmanın ötesinde hayat felsefesidir.

“Mesele şurada; yaşamak, evet, yemek, içmek, gülmek, eğlenmek, ağlamak, çocuk büyütme, sınavdan geçmek, uçağı kaçırmak, yemeğin altını yakmak, sevişmek, özlemek, iki satır bir şey yazmak, güzel bir filmde yağmurlu bir geceye çıkmak, dua etmek, hastalanmak. Yeter artık sayma, sonu yok bunun. Netice şu: Hayatın bir mânası olacak, maddi-manevi.”²⁹⁸

Onun hikâyelerinin kahramanları manevî bir arayış içindedir. Okurlarını da bu arayışın içine çekmek, hayatın manasını sorgulatarak, tasavvufun giriş kapısı olan “Arayış”a yöneltir. Tasavvuf kültürünün “Aramakla bulunmaz ama bulanlar ancak arayanlardır” sözünü hikâyelerine kahramanlarına sık sık tekrar ettirir.²⁹⁹

Nur karakteri üzerinden, irade meselesi üzerine uzunca bir değerlendirme nakleder. Ehl-i sünnetten Nurettin Topçu’nun fikirlerine kadar derin derin mevzuyu işleyip şuraya bağlar: “Lakin tasavvufun görüşü bana daha yakın. Teslimiyet. İslâm zaten teslim olmak demek.” Sonrasında mesele hep “Bir Mürşid-i Kâmil’in eteğini tutmak.” fikrine, arzusuna gelir.³⁰⁰ Hikâye boyunca şehir şehir köy köy gezip bağlanacağı Mürşid’ini arayan Nur karakteri bazen, Bursa’ya gidip bağlanmak istediği Seyyid Şerif

²⁹⁵ Kutlu, *Ya Tahammül Ya Sefer*, 86.

²⁹⁶ Kutlu, *Sevincini Bulmak*, 194.

²⁹⁷ Kutlu, *Vitrinde Olmak*, 16.

²⁹⁸ Kutlu, *Sevincini Bulmak*, 13.

²⁹⁹ Kutlu, *Sıradışı Bir Ödül Töreni*, 82.

³⁰⁰ Kutlu, *Nur*, 131.

Dergahı'ndan şeyhin “Senin nasibin bizde değil kızım”³⁰¹ cevabını alır. Bazen gittiği yerde şeyhin vefat ettiğini öğrenir, ama arar. Arayışı bir şeyhin halkasına girdiğinde dahi devam eder.

Kutlu'nun hikâyelerinde tarikat ehli övgüyle bahsettiği kahramanları vardır: “Anası, babasının tam tersine elinden teşbih düşmez, bir tarikata mensup, mümin-müslim tertemiz bir kadındı.”³⁰² Tekkede musiki öğrenmiş, Yunus İlahileri okuyan Naime,³⁰³ Yahya Efendi Dergâhına intisap eden Doktor Atalay'ın annesi Saliha Hanım³⁰⁴ gibi...

Her ne kadar onun hikâyelerinde: “Yenikapı Mevlevihanesi ile Merkez Efendi şehre doğru âyinler, ilahiler üfürüyor.”³⁰⁵ İdiyse de; Tarla Kuşunun Sesi hikâyesinde tarikat meselesi yüzünden ikiye ayrılan cemaatten de bahseder. Şeyhlerini uçuran müritlerden, tarikat-tasavvuf meselesini tam idrak edememiş, tarikat yoluyla Hakk'a bağlanmayı sadece tarikata bağlanmak olarak algılayan müritlere de değinmiştir.³⁰⁶ Çünkü tasavvufa yaklaşımı gözü kapalı bir hayranlıktan ziyade, gerçekçi bir muhabbettir. Tarikatların bugünkü problemlerinin, sorunlarının farkında hatta derdindedir. Sır isimli hikâyesini tarikatların dünyevileşmesi, modernitenin tasavvufa bulaşması üzerine yazmıştır.

Kutlu, Anadolu insanının kaybettiği, özlediği, arzuladığı manevî değerlerini hikâyelerinde tek tek işler. Kutlu'nun Tasavvuf anlayışı bağırmayan, kulağa fisıldanan mistik bir fısıltı gibidir. Onun Tasavvufu bazen bir meyve bahçesinde bir köylüde sabır olarak karşınıza çıkar, bazen de bir üzerinde mavi bir kuşun resmi olan bir otobüste tanışsınız yolcu kılıklı bir dervişle. Kimi zaman çıkışı olmayan bir lunaparkta, günah gibi, bir fırını taşıırken bulursunuz kendinizi.

Bugün tasavvuf ve hikâye denince Mustafa Kutlu ismi karşımıza çıkmaktadır. İmam Gazâlî'den Atâullah İskenderî'ye, Yunus Emre'den Şeyh Galib'e, Aziz Mahmud Hüdayî'den Eşrefoğlu Rûmî'ye kadar pek çok mutasavvıftan bahseden, nakiller yapan, alıntılar aktaran Kutlu geniş ve derin bir tasavvuf bilgisine sahiptir. Sadece bilmez, tasavvufu hayata aktararak, hikâyelerinin içine, karakterlerinin sözlerine yansıtır.

³⁰¹ Kutlu, *Nur*, 158.

³⁰² Kutlu, *Tirende Bir Keman*, 6.

³⁰³ Kutlu, *Tirende Bir Keman*, 31.

³⁰⁴ Kutlu, *İyiler Ölmez*, 107.

³⁰⁵ Kutlu, *Huzursuz Bacak*, 122.

³⁰⁶ Kutlu, *Tarla Kuşunun Sesi*, 149.

Mustafa Kutlu sadece Türk hikâyesine farklı bir soluk kazandırmamış aynı zamanda tasavvufun yeniden hikâyesini yazmıştır. Onun hikâyeleri ve hikâyeciliği pek çok araştırmaya konu olmuş, tezler makaleler yazılmıştır. Fakat onun hikâyesinin tasavvufî yönü üzerine tez düzeyinde bir araştırma yapılmamıştır. Kutlu'nun hikâyelerindeki temaları oluştururken, karakterlerini çizerken beslendiği tasavvufî alt yapının görmezden gelinmesi büyük bir eksiklikler. Biz de bu çalışmamızla bu eksikliğı gidermeyi amaçlamaktayız.

Sûfîlerin nihai olarak ulaşmak istedikleri hedef, aklî bilgi değil; şahsî, tecrübî bilgidir. Bu sebeple mutasavvıflar tarafından yazılan sayısız kitap vardır. lakin kitapların asıl mesajı yazılanlar değil, satır arasında saklananlar, yani sözlerin batınî yönüdür.³⁰⁷ Mustafa Kutlu da hikâyelerinin satır aralarına tasavvufu saklamıştır. Tezimizin amacı bu satır arasındaki batını açığa çıkarabilmektir.

Satır aralarında sakladığı batını ortaya çıkarmak adına çalışmamıza Mustafa Kutlu hikâyelerinde Tasavvufî temaları inceleyerek devam edeceğiz. Kutlu'nun hikâyelerinde çizdiği kişilik portrelerinin, olayların sûfî gelenekteki kavramsal karşılığını göstermeye çalışacağız.

³⁰⁷ Schimmel, *a.g.e.*, 10.

3.2.MUSTAFA KUTLU’NUN HİKÂYELERİNDE TASAVVUFÎ TERİMLER

3.2.1.İbâdet

İbâdet, boyun eğmek, kulluk etmek ve itaat etmek anlamında Arapça bir kelimedir.³⁰⁸

Allah Teâlâ Kur’an’da: “*Ben insanları ve cinleri beni tanıyıp ibadet etsinler diye yarattım.*” diye buyurmaktadır.³⁰⁹

Hz. Peygamber’ (s.a.v.) de ibadetle ilgili olarak: “*Kulların bana farz ibadetlerle yakın olmaya çalıştığı kadar, başka bir ibadetle yakın olamaz. Ancak kul bana nâfile ibadetlerle yaklaştırmaya devam ettiği müddetçe, onu severim. Sevdiğim zaman da onun işiten kulağı, gören gözü, konuşan dili, tutan eli ve yürüyen ayağı olurum.*” buyurmuştur.³¹⁰

Tasavvuf şehrine girmek için ibâdet kapısından geçmek şarttır. Bu sebeptendir ki sûfiler, ibâdete büyük önem vermişlerdir. Şeriata aykırı davranan, ibadetlerine hassasiyet göstermeyen birinin havada oturduğu dahi görülse itibar edilmemesi gerektiğini söylemişlerdir.

Muhâsibî, “Allah Hakkına Uymak” başlığı ile başladığı eserinde, emredileni yerine getirmenin dünya ve ahirette her hayrın anahtarı olduğunu söylemiştir.³¹¹

Ebû Tâlib Mekkî, eseri “Kûtu’l-Kulûb” de ibâdete geniş yer ayırmış, İslam’ın beş şartını ayrı ayrı ayrıntılı anlatmıştır. Önce ibadetlerin fikhî yönüne değinen Mekkî, sonra faziletlerine değinmiştir. Meselâ orucun farzlarını saydıktan sonra orucun, gözü, kulağı, dili, kalbi, eli ve ayağı haramdan korumakla gerçekleştirilebileceğini belirtmiştir. Kim bu altı organını korumazsa onun kaybettiğinin kazandığından çok olacağını söylemiştir.³¹²

İslâmî ilimlerdeki otoritesini hala koruyan Hüccetü’l İslam, Zeynü’d-Din, İmam Gazâlî için ibâdet, müstakil bir eser kaleme alacak kadar önemlidir. “Minhâcü’l Âbidîn” ismini verdiği eserinde Gazâlî, zor ve çetin geçitleri, şiddetli meşakkatleri, çok manisi, uzun mesafesi ve düşmanları çok olan, tâbi olanı ise az olan bu yolda; ibâdet ehlinin

³⁰⁸ Cebecioğlu, a.g.e.,293.

³⁰⁹ Ez-Zâriyât, 51/56.

³¹⁰ Buhârî, *Rikâk*, 38.

³¹¹ El-Muhâsibî, *er-Riâye li Hukûkillah*, haz. Abdülhakim Yüce, (İzmir: Işık Yayınları, 2012), 44.

³¹² Ebû Tâlib el-Mekkî, *Kûtu’l-Kulûb*, Ter: Dilaver Selvi, c.3, (İstanbul: Semerkand Yayınları, 2011), 479.

yapması gerekenleri uzun uzun anlatmıştır. Çünkü der Gazâlî, ibâdet cennetin yoludur. Kul zayıf, meşguliyet çok, ömür kısa, ecel yakın, amel ise noksandır. Cennete giden yolun zaruri azığı ibadettir. Bu yolda giderken dikkat edilecek hususları da altı başlıkta, tek tek açıklamıştır.³¹³

Gazâlî’ye göre ilmin esası, ibâdet ve taatin ne demek olduğunu bilmektir. Taat ve ibâdet ise: “Söz ve işlerinde Allah’ın ve Peygamberinin (s.a.v.) koyduğu emir ve yasaklara uymaktır. Mamafih söyleyeceğin, söylemeyeceğin, yapacağın veya yapmayacağın her şeyde şeriata uymak demektir.”³¹⁴

Gazâlî, ibâdet kavramına yeni bir anlam yüklemiş, farklı bir boyut kazandırmıştır. Daha çok ahlakî boyutta ele alınan sabır, şükür, rızâ gibi kavramları da ibâdet kapsamında ele almış ve ibâdetin ancak bunlarla tamama ereceğini söylemiştir. Ona göre ibâdet uykudan uyanma ile başlar. Yani Allah rızası gözetilerek yapılan her davranış ibâdetttir. Hidayetin başlangıcı takvâ, takvânın başı ise ibadettir.³¹⁵

Gazâlî, İhyâ’ında ibadetler bölümde, namaz, oruç diye başlık atmak yerine “Esrârü’s-Salât”, “Esrârü’s-Savm” şeklinde bab başlıklarını tercih etmiştir. Çünkü amacı namazın, orucun farzını, sünnetini naklederek sadece zâhirini açıklamak değildir. Nitekim “namazı yüzlerine çarpılacak olanların” namazlarının kabul olmamasının sebebi farzını sünnetini doğru eda etmemeleri değil, riya’dır.³¹⁶ Bu sebeple der ki: “Her ibâdetin, zâhiri ve bâtını, kabuğu ve özü vardır. İstersen kabukta kal, istersen öze dalarak basiret sahipleri arsına karış.”³¹⁷

Tam da bu noktada Mustafa Kutlu’ya kulak verelim:

Âb sudur, dest el.
Su ile elin birleşmesinde ne var?
Bir sevda, bir hasret, bir kavuşma arzusu.

...
Abdest alan mümin suya kavuşmuş toprak gibidir.

...
Abdestin suyu günaha bakan gözleri, günahla kızaran yüzü de arındırır.
Ağızı abdest suyu ile çalkaladığımız zaman, bizi günaha sokan kelimeler, bu kelimeleri oluşturan dil ve dişler pîr ü pak olur.³¹⁸

³¹³ Ayrıntılı bilgi için bk: Gazâlî, *Minhâcü’l-Âbidîn*, ter: Ali Bayram-M.Sadi Çöğenli, (İstanbul: Çelik Yayınevi, 2011).

³¹⁴ Gazzâlî, *Eyyühe’l-Veled*, Ter: C. Bilginer, (İstanbul: Bedir Yayınevi, 2011), 59.

³¹⁵ Gazzâlî, *Bidâyetü’l-Hidâye*, Ter: Abdullah Demiray, (İstanbul: Semerkand Yayınları, 2012), 20-21.

³¹⁶ Mâûn, 107/4-5.

³¹⁷ Gazzâlî, *İhyâ*, c. 1, 659-668.

³¹⁸ Kutlu, *İlmihal Yahut Arzuhal*, 20-21.

Görüldüğü üzere Mustafa Kutlu için abdest sadece farz ve sünnetlerden oluşan, maddi temizlik öngören bir fiili olmasının ötesinde manevi bir temizlenme, arınma, huzura varmaya hazırlanmadır.

Oruç için ise şunları söylüyor Kutlu:

Açlık bizi doyuruyor.

...

Sabır bizi coşturuyor.

...

İçimizde kurulan kürsü bizi hesaba çekiyor.

...

Derken ben.

Benlikten sıyrılıyor.

...

Ve ağızları misk gibi kokanlar, ve o gün insanlara gülden ağır bir söz söylememiş olanlar ve o gün almayı değil hep vermeyi düşünenler, ve o gün “sabredenlere hesapsız ecirler verilecektir” müjdesi ile müjdelenmiş olanlar meleklerle birlikte iftar sofrasına oturuyorlar.”³¹⁹

Ramazan ayını ‘aç kalmak’ olarak gören, tek meselesi “Sakız orucu bozar mı?”, “Hangi yiyecekler daha çok tok tutar da daha az acıkırız?” olan, öfke ve siniri oruçlu olmakla meşrulaştıran çağımıza, tasavvuf penceresinden bir sesleniş Kutlu’nunki. Orucu, namazı, zekatı, hapsettiğimiz ilmihal kitaplarının dışına çıkarıp, Allah’ın arzu ettiği seviyeye taşıyabilme çağrısı...

Kutlu oruç ile ilgili olarak şunları da söyler: “İnsanlar birbirlerine sevgiyle bakıyorlar. Zenginler zenginliklerinden soyunuyor, yoksulların yoksulluğu kayboluyor. Kalbimizin paslı kilidi açılıyor.”³²⁰

Sevincini Bulmak hikâyesinin kahramanı öğretim üyesi Suna Hoca, namaza başlayıp başlayıp bırakan, namaza sahip çıkamayınca tesettürü düşünemeyen bir karakter. Suna Hoca diyor ki: “Huzursuz biri olup çıktım. Meal okudum, tefsir okudum, iyi kötü din bilgisi edindim. Ne fayda. Benimki ameli eksik iman. Dua ediyorum, bir sebep istiyorum, bütün bunlar mazeret, sen tabansızın tekisin diyorum. Akıl işe yaramıyor. Bilmek başka yapmak başka.”³²¹

Kutlu’nun hikâyelerinde ibadet vurgusunun çok net olduğunu görürüz. Onun İslâm anlayışının bir parçası olan ibadet, ihmal edilemez, önemsiz görülemez. Bu sebeple “Kıl beşi, kurtar başı” sözünü sık sık tekrar ederek; namazın kurtuluş reçetesi olduğuna işaret eder.

³¹⁹ Kutlu, *İlmihal Yahut Arzuhal*, 27-28.

³²⁰ Kutlu, *Arkakapak Yazıları*, 41.

³²¹ Kutlu, *Sevincini Bulmak*, 109.

Ha! Nefis! İşte o mühim. İmtihanın esası o. Nefisle cihadı kazanan Hakk'ın rızasını da kazanıyor.

Peki senin böyle bir cihadın var mı?

Yok! Varsa da ehemmiyeti yok.

Sabah namazına kalkıyor musun?

Bazen.

Ee, o zaman bunu beceremeyen birinin dini konularda ahkâm kesmesi yakışık alır mı?³²²

Din üzerine her kesin her şeyi konuştuğu, dini değerlerin değerinin tartışıldığı, dini yaşamaktan ziyade konuşmanın maharet sayıldığı, dinin Kur'an'daki net hükümlerini ihlal edenlerin hadisler ve tasavvufi meselelerle ilgili ahkam kestigi bu çağa Kutlu'nun sorusu çok basit, basit olduğu kadar kıymetli: Sabah namazına kalkıyor musun?

İş dediğimiz şey bizi ibadetten, şefkatten, merhametten, Allah yolundan ayırmamalı. Şunu unutmamalı en önemli iş bağlantısı için atılacak imza, bizi bir sabah namazını vaktinde kılmaktan alıkoymamalı. Dünya işinin Allah rızası karşısındaki değeri budur.³²³

Kutlu, dünya ile mümin bağıını ibadetle sınırlandırır. İbadete engel olan iş, dünyadır. Tasavvuf kültüründe zem edilen dünyayı ifade eder. İbadetin müminin hayatındaki yerini kolay, anlaşılır bir biçimde izah eder. Kişiyi ibadetten alıkoyan hey şey, helal dairesinde dahi olsa, Allah'ın rızası dışındadır.

Yokuşa Akan Sular hikâyesinin kahramanlarından Seydali, bir fabrikanda işe başlar. İkinci namazını kılmak ister lakin molaya kadar işi bırakmak yasaktır. Arkadaşından yardımcı olmasını rica eder ve aralarında şu konuşma geçer:

-Kılmayıver canım. Akşama kaza edersin. İş üstündeyiz, bir şey olmaz. Kurban olduğum Allah vaziyeti yukarıdan görmez mi?

-Görür amenna... Lakin kazaya bırakmanın şartını ne yapmalı? Şart zorlu yağız gardaş, amana gelmişem.³²⁴

Fabrika kapitalizmin, sanayinin, modernizmin, maddenin sembolüdür. Allah'a kul olan insanın artık "işçi" olduğu zamana; namazla gününü vakitlere bölen insanın kulağını ezandan fabrikanın "paydos zili" ne çevirdiği bu çağa Seydali'nin isyanı var. Seydali ibadetini fabrikanın dişlileri arasında kaybetmek niyetinde değil. Onun işçi haklarının başında ibadet etme hakkı var.

Kutlu'nun okul mescidinde, bir disiplin işi, dediği namazdan³²⁵ sonra tanışıp dost olan,³²⁶ "Ya Rabbi beni namazla terbiye et. Beni ibadetten ayırma. Bana hakikatın kapısını aç."³²⁷ diye uzun uzun dua eden kahramanları vardır.

³²² Kutlu, *Hesap Günü*, 86.

³²³ Kutlu, *Hesap Günü*, 104.

³²⁴ Kutlu, *Yokuşa Akan Sular*, 27.

³²⁵ Kutlu, *Nur*, 75.

³²⁶ Kutlu, *İyiler Ölmez*, 115.

³²⁷ Kutlu, *Nur*, 32.

Kutlu, ibadet kavramını hikâyelerinde samimiyetle, ince ince işlemiş; İmam Gazali gibi ibadete tasavvuf penceresinden bakmıştır. Namazın dünya hayatındaki yerini belirlemiş, orucun sırlarından, abdestin hikmetlerinden bahsetmiştir. Hikâyeleriyle okurlarını namaza çağırılmış, ibadet sofrasında ziyafete davet etmiştir.

3.2.2.Seyr ü Sülûk

Arapça 'da gitmek ve girmek demek olan seyr ü sülûk, bir şeyhin nezaretinde Allah'a kavuşmak için çıkılan manevi yolculuktur.³²⁸ Seyr, cehaletten ilme, kötülükten güzelliğe doğru hareket etmek; sülûk ise kişiyi vuslata hazırlayan manevi eğitimin ismidir. Nasıl ki namaz için abdest gerekli ise seyir için de sülûk lazımdır.³²⁹ Tasavvuf yoluna girmek, yani sülûk yapmak isteyen kişiye de "Tâlîp" denir.³³⁰

İlk dönem tasavvuf klasiklerinde seyr ü sülûk'ün insanı Hakk'a ulaştıran bütün fiilleri kapsayan geniş bir kullanıma sahip olduğu görülmektedir.³³¹

Bütün tanımlamalara baktığımızda ise şöyle bir sonuca ulaşılabilir: seyr ü sülûk yolda olmak. Hakikate doğru yol almaktır.

Kutlu'nun hikâyelerinde hep bir yolculuk vardır. İçine doğru yürüyen, bazen arayışta bazen buluşta olan kahramanlar ekseninde, yazar bizi seyr ü sülûka davet etmektedir. Sır kitabında bir âlim zat, bir şeyhe intisap etmek, Seyr ü sülûk'ta yol almak ister ama şeyh der ki: "önce kitaplarınızı suya atın, sonra buraya gelin."³³² Kutlu, bu yolda kibirle, ben'le yürünmeyeceğine işaret eder.

Kutlu, hikâyelerinde zâhir ile bâtın vurgusunu pek çok yerde yapar. Mavi Kuş hikâyesinde der ki: "O sebeple zâhire değil, bâtına bakmak lazımdır. Bu da elbette özel bir terbiye ister. Ruh terbiyesi."³³³ Ruh terbiyesi ile kastı seyr ü sülûktur.

"Ölmeden önce ölünüz" demiş büyükler. Ne mânâyâ geliyor bu? İçinizdeki canavarı, yani nefsi boğazlayın diyor."³³⁴ diyen Kutlu, Huzursuz Bacak hikâyesinde de hayatın göz açıp kapayana kadar bittiğini hatırlatır. İnsanın ölümü hatırlaması gerektiğine

³²⁸ Cebecioğlu, *a.g.e.*, 565.

³²⁹ Hasan Kamil Yılmaz, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2010): 183.

³³⁰ Süleyman Uludağ, "Sülûk", *TDVİA*, c. 38, (İstanbul: 2010): 127-128.

³³¹ Reşat Öngören, "VI/XII. Yüzyıl Öncesi ile Sonrası Arasındaki Farklılıklar", *Tasavvuf El Kitabı*, 220.

³³² Kutlu, *Sır*, 44.

³³³ Kutlu, *Mavi Kuş*, 74.

³³⁴ Kutlu, *Tarla Kuşunun Sesi*, 56.

vurgu yaparken “Sûfiler haklı.” der. Ölümü sürekli aklında tutabilmenin; ölmeden önce ölenlere, velilere mahsus olduğunun da altını çizer.³³⁵

Hesap Günü’nde iki arkadaş arasında şu konuşma geçer:

-Seni bizim tekkeye götürürüm aklın kalbin razı gelirse efendiye mürid olursun.

-Sonrası?

-Sonrası tüm masivayı terkedersin.

-Masiva?

-Allah’tan gayrı her şey.³³⁶

Kutlu’ya göre masivayı terk yoluna girmek için adres tekkedir. Sülûk’a niyet eden kişiyi, bir mürşidin rehberliğinde seyr eder.

Kutlu’nun Sıradışı Bir Ödül Töreni hikâyesinde, dokuma tezgâhında iki ihtiyarın dokuduğu kumaşın sırrı sorulunca ihtiyarlar der ki: “Yanımızda kalacan. Beş sene çıraklık yapacan. İşin ek yerlerini belleyecen. Eğer seni beğenirsek, bu işin ehli olur dersek beline tarikat kuşağını bağlar bulamacın sırrını derik.”³³⁷ Kutlu’ya göre bütün yola girenleri bir rehber ihtiyacı vardır. bu bir kumaşın sırrı için dahi ustanın gözetiminde seyr etmek gerekir. Seyr ü sulûkta tek başına yürünmez.

Hesap Günü hikâyesinde nefis terbiyesi ile ilgili şunları söyler:

Fert güçlenip cemaata baskı yamamalı cemaat ferdi ezmemeli! Sonunda ortaya bilgili, iradeli, özgüven sahibi şahsiyet çıkar. Şahsiyeti oluşturamazsan kişilikli topluma kavuşamazsın. Nefis terbiye edilmeden böyle bir toplum oluşmaz. Doğru. İşte şimdi işin püf noktasına geldik Hz. Peygamber’in “büyük cihat” dediği nefis terbiyesi. Ecdadımız o yolda adımlar atmış. Tarikatları, tekkeleri mahalle hayatına sokmuş, vakıf müesseselerini geliştirmiş.³³⁸

Kutlu’nun hayat tasavvurunda tarikatların, tekkelerin önemli bir yeri vardır. Çünkü tekkeler manevi eğitim kurumlarıdır. Nefsini terbiye eden kişi ideal bireydir. Nefsini terbiye eden insanların oluşturduğu bir cemaat, toplum Kutlu’ya göre ideal toplumdur.

Arkakapak Yazıları kitabındaki “Yolcunun Kitabı” isimli bölümde Kutlu, yolculukla seyr ü sülûk’u kasteder. Hikem-i Atâiyye’den ilhamla yazdığını belirttiği yazısına şöyle başlar:

Ona doğru yol alanlar ancak teveccüh nurları ile yollarını bulabilir. Madem sen bir kulsun, kulluğunla zıtlaşan bütün insani vasıflardan çık. Çık ki, Hakk’ın çağrısına icabet etmiş ve O’nun huzuruna yaklaşmış olasın. Şunu bil ki; her türlü günah ve şehvetin temeli ve kaynağı nefisten razı olmaktır. Her türlü itaat, yakaza ve iffetin kaynağı ise ondan razı olmamaktır.³³⁹

³³⁵ Kutlu, *Huzursuz Bacak*, 50.

³³⁶ Kutlu, *Hesap Günü*, 64.

³³⁷ Kutlu, *Sıradışı Bir Ödül Töreni*, 27-28.

³³⁸ Kutlu, *Hesap Günü*, 84.

³³⁹ Kutlu, *Arkakapak Yazıları*, 59.

“Geçen günler, çekilen acılar, yaşanan tecrübeler insanı pişiriyor. Pişen insan öyle her olur olmaz hadiseye, söze tepki vermiyor.”³⁴⁰ Sülûkte yol aldıkça tecrübe kazanan insan, hayata yeni yeni pencerelerden bakmaya başlar. Mühim zannettiği meseleler değersizleşir.

Yokuşa Akan Sular hikâyesinde nefis ile iliği olarak der ki: “Nefs-i emmare ki yedi canlıdır, öldü der bırakırsın, yattığı yerden sana bakar da kas kas güler.”³⁴¹

Kutlu hikâyelerinde seyr ü sülûk bazen yalnızlıktır bazen de evlilik. Sülûkunu tek başına tamamlayamamış bir Derviş bazen evliliğin yarım kalan yolculuğunu tamamlamasına yardımcı olacağını da düşünür.³⁴²

Kutlu, Mimar Sinan’ın eserlerini tasvir ederken şu izahı yapıyor: “Bu sadeliğe ulaşmak için bir sanatkârın bütün yüklerinden arınması, neredeyse bir mutasavvıfın sülûkunu tamamlaması gibi bir süreçten geçmesi bekleniyor.”³⁴³

3.2.3.Şeyh-Mürşid

Arapça, önder, kabile reisi, yaşlı adam anlamlarında kullanılan ‘şeyh’ tabiri zamanla tasavvuf okulu liderleri için de kullanılır olmuştur. Kulu Allah’a, Allah’ı da kula sevdirmek isteyen kişidir şeyh.³⁴⁴

Mürşid ise, Arapça’da doğru yolu gösteren, uyarıcı, irşad eden kişi demektir. İlk ve asıl mürşid Hz. Muhammed (s.a.v.)’dir. Diğer mürşidler o’nun mirasını elde edebilenlerdir. Tasavvuf ıstılahında ise mürşid, tarikat lideri demektir.³⁴⁵

Fonksiyonu itibarıyla farklılık arz etse de şeyh ve mürşid medresedeki müderrise benzer. Farkları şudur ki; müderrisin dersi kavli iken, mürşidinki amelî ve tatbiki’dir. Şeyh, müridlerinin yaratılış farklılıklarını ve kabiliyetlerini göz önünde bulundurarak herkese ayrı ayrı yol gösterir.³⁴⁶ Müride düşen ise şeyhine koşulsuz bey’at ve intisab etmektir.³⁴⁷

³⁴⁰ Kutlu, *Kapıları Açmak*, 155.

³⁴¹ Kutlu, *Yokuşa Akan Sular*, 84.

³⁴² Kutlu, *Beyhude Ömrüm*, 159.

³⁴³ Kutlu, *Şehir Mektupları*, 108.

³⁴⁴ Cebecioğlu, *a.g.e.*, 609.

³⁴⁵ Cebecioğlu, *a.g.e.*, 55.

³⁴⁶ Ramazan Muslu, “*Şeyr-i Sülûk Terimleri*”, Tasavvuf El Kitabı, 334.

³⁴⁷ Bey’at müridin mürşidine verdiği söz, intisab ise yine söz vermek, el almak gibi anlamlara gelmektedir. Tasavvuf’ta bey’at ve intisab kavramlarının hadislerdeki dayanağı ile ilgili geniş bilgi için bk. Ahmet Yıldırım, *Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Dayanakları*, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2013): 222.

Mürşid, mütevazı, lütuf ve merhamet sahibi, hal ve istikamet ehli olan, dili konuşmada, kalbi anlayıştaki rehberdir. Müridlerinden gelecek hiçbir menfaat ya da hizmete tenezzül etmez. Ayrıca mürşid için mühim olan müridlerin kemmiyeti değil, keyfiyetidir.³⁴⁸

Mürşid-Şeyh kavramlarının Kur'an'î temeli ilgili olarak Kuşeyrî der ki: “Allah Teâlâ, Musa'nın Hızır(a.s.)'la olan kıssasında: ‘Sana öğretilen rüşdü bana talim etmek şartı ile sana tabi olayım mı?’(Kehf, 18/66) buyurmuştur.”

Musa (a.s.) Hızır'la arkadaş olmayı arzu edince edebin şartına riayet etti ve onun için evvela arkadaş olmak için izin istedi. Sonra Hızır ona hiçbir hususta karşı gelmemesini ve herhangi bir hükmünde itirazda bulunmamasını Hz. Musa'ya şart koştu. Musa (a.s.) Hızır'a muhalefet edince, birincisinde ve ikincisinde Hızır onu müsamaha ile karşıladı, fakat üçüncüsünde ondan ayrılmak istedi ve: ‘İşte bu benimle senin ayrılacağımız noktadır.’ (Kehf, 18/78) dedi. Zira üç sayısı killetin (çoğul olmayan sayıların) son haddi, kesretin ise ilk haddidir. (Arapça 'da bire müfret, ikiye tesniye, üçe ve üçten fazlasına cem denilir).³⁴⁹

Tanımlardan anlaşılacağı üzere şeyh-mürşid kavramları, seyr ü sülûk yolundan daha önce geçen yolcunun, yola yeni girene, yolda rehberlik etmesidir. Alalâde bir gezide bile, gezi rehberi bütün katılımcılardan, gezi süresince itaat ister. Bir mağaraya girildi ise mesela, tehlikeli bölgelere girmeyi yasaklar. Zaman kısıtlı ise şayet, süre verir, süreye uymayanı uyarır. Yiyecekler rehberin dediği yerde yenir, vs. Bir eğitim koçu ile sınav yoluna çıkan öğrenci, koçun dediği saatte kalkar, onun dediği kadar uyur, dediği kadar soru çözer. Bir spor dalında ilerlemek isteyen sporcu, hocasının her dediğini tatbik ile ancak başarıya ulaşabilir. Tıpkı bunun gibi, tasavvuf yoluna düşmek isteyen mürid de şeyhinin dediğini yapmak, yasakladığından kaçınmak durumundadır. Nitekim mürşidin müridinden istediği şeyler de bunlardan farklı değildir. Görüldüğü üzere tasavvuf ekolündeki mürşide tabi olmak, emrini yapmak hususunda akli herhangi bir problem görülmemektedir.

Mustafa Kutlu eserlerine baktığımız zaman, onun mürşid kavramının meşruiyeti ile ilgili herhangi bir soru işaretinin olmadığı açıkça görülmektedir. Bu makama yüklediği anlam Kuşeyrî'ninkinden farklı değildir. Mesela “Sır” isimli hikâyesinde, yüzünün nuru ile geceyi aydınlatan bir mürşidi tasvir eder. Ve nur yüzlü bu mürşid, bir köye varıp, ayakları çamurlu bir çiftçi müridini kendinden sonra posta vekil kılar ve diğer müritlerden

³⁴⁸ Ö.Faruk Altıparmak, “Tarikat Geleneğinde Mürid-Mürşit İlişkisi”, *Harran Ün. İlahiyat Fak. Dergisi*, sy: 14, (2010): 48-50.

³⁴⁹ Abdülkerim Kuşeyrî, *Tasavvuf İlmine Dair Kuşeyrî Risalesi*, haz. S.Uludağ (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2012),418.

biat ister.³⁵⁰ Neticede tasavvufta mürşid için aranan şartlara sahipse mürid, elinin nasırı ayağının çamuru engel değildir. Nitekim Hacı Bayâm-ı Velî de Ankara’da burçak ekerek, yani çiftçilik yaparak hayatını idame ettirmiştir.³⁵¹ Bahâeddin Nakşibend, babasının da mesleği olan nakışçılık yapan bir nakkaş olması sebebi ile “Nakşibend” ismini almıştır.³⁵² Görüldüğü üzere mürşitlik tasavvuf geleneğinde dünyalık menfaatler sağlayan bir meslek değildir. İşte bu noktada Kutlu, mürşid kavramının bugün geldiği noktayı bizim ayağı çamurlu yeni mürşidin dili ile şöyle özetliyor: “Bizim posta oturmuş olduktan kelli hâlâ çift ve çubuk, mal ile davar peşinde koşmamız; bel belleyip ağaç budamamız, iki buçuk tarlayı ekip biçmemiz göze tahta kıymığı gibi batır oldu. Hele ki kimseden bir kaşık yağ, bir tutam ot, bir kuruş akçe hediyedir diye kabul etmememiz dillere destan oldu. Tekkemin adı fukaraya çıktı.” Sonunda bizim mürşid, müridlerinin baskısı ile şehirdeki “Yahu siz bu kadar parayı helalinden nasıl ve ne yoldan kazandınız da bu tekke binasının duvarına döşemesine sıvadınız?” diye hayret ettiği yeni yapılan tekke binasına yerleşiyor. Ve hikâye tekkenin, müridlerin dünya malına tamah, kibir ve israf gibi hastalıklarının tedavi edildiği bir mekan olmaktan çıkıp; gösteriş, ihtişam ve çıkar kavgası kokan bir mekan haline gelmesiyle devam ediyor. Mürşid müridlerini değil, müridler arzu ve isteklerine göre mürşidi yönlendirmeye başlıyor. Aslî amacı nefis terbiyesi olan tarikat, nefsi arzuları beslemeye başlıyor. Ve bizim eli nasırlı mürşid bir gün cübbesini çıkarıyor, sarığını yavaşça yere koyuyor ve tekkeden çıkıyor. Önce, Efendi ‘sır’ oldu, diyorlar, sonra: El kimde? Ve bir tekkeden birkaç tekke daha doğuyor.³⁵³

Yola düştü mürit, diyor Kutlu. Bir gece rüyasında görünce efendisini, ona sorunca Akpınar’ın suyunu, alıyor bir testi suyu, düşüyor şehrin yoluna mürşit. Şehre varınca, asık suratlı, çatık kaşlı, tanımadığı bir kalabalıkla karşılaşılıyor. Kalabalığı yarıp çıkıyor çıkmasına da tekkeye varınca bakıyor ki yarıp geçtiği kalabalık meğer tekkenin etrafını da sarmış.

Bir elinde testi, bir elinde çıkın kalakalıyor mürid. Bekle, diyorlar. Efendi’nin çok önemli misafirleri var. Sonra açılınca kapılar, Efendisini uzaktan görüyor. Bakışıyorlar, lakin anlıyor ki, aşır geldiği engeller Efendisi ile arasında uzanıp gitmekte. Arada parlak kumaştan elbiseleri ile diz kırıp oturmayı beceremeyen siyaset adamları, bankacılar,

³⁵⁰ Kutlu, *Sır*, 7-10.

³⁵¹ Haşim Şahin, “Bayramiyye”, *Türkiye’de Tarikatlar Tarih ve Kültür*, Editör: Semih Ceylan, (İstanbul: İsam Yayınları, 2015): 789.

³⁵² Necdet Tosun, “Nakşibendiyye”, *Türkiye’de Tarikatlar Tarih ve Kültür*, der. S. Ceylan (İstanbul: İsam Yayınları, 2015), 613.

³⁵³ Kutlu, *Sır*, 14-22.

sanayiciler, artistler, müdürler, şefler diye uzayıp giden bir engel listesi var. Yanıyor mürid. Testisini bırakıp tekkeden çıkıyor mürid. Ve Kutlu'nun son cümlesi bir tokat gibi iniyor bugünün müşhidine. "Bundan geri Efendisi için de dua etti mürit."³⁵⁴

Tasavvuf geleneğinde, tekke her canı isteyen girip çıktığı bir kurum değildir. Şeriat kapısından geçmeyen kimse tasavvuf kapısından içeri giremez. Şeriat kapısını geçse dahi kibir elbisesini çıkarması gerekir. Mevlevî dergâhında, dergaha gelen derviş ya asitânede ya da mutfakta terbiye edilmiştir.³⁵⁵ Ayrıca Mevlevî dergahları, yüzyıllar boyu Anadolu'da musikiden edebiyata hatta astronomiye kadar pek çok alanda faaliyet gösteren bir akademi gibi pek çok kıymetli kişinin yetişmesine vesile olmuşlardır.³⁵⁶

Tekke, müşhidin bütün müridlerine ortak müfredat uyguladığı bir kurum değildir. Müşhid müridi ile birebir ilgilenerken, onun ihtiyacına binaen bir şey ü sülûk uygular. Dergâh kibri olanın tuvalet temizlediği, dünyaya bağlı olanın halvete girdiği, çok/boş konuşanın susma orucu tuttuğu, nefsine yenik düşenin nefsinin terbiye edildiği yerdir. Lakin müşhidler sokağa çıkıp mürid arayalı, işin keyfiyeti unutulup, kemiyetine bakılır oldu. Lüks ve israf içindeki tekkelerde, haram mı helal mi olduğu sorulmayan paralarla yeni lüks dergâhlar için hayır toplanır oldu. Müridler müşhidlerinin fotoğrafına bakarak seyr-i sülûk yapmaya kalktı. Tekkeye girenin kapıda kadılık cübbesini çıkarması gerekirken, tekkede rütbe dağıtılır oldu.

Mustafa Kutlu, müşhidin bu yeni acınası halini, kısacık hikâyeleriyle gün yüzüne çıkarmış. Müşhidin müşhidliğini unuttuğu çağa tatlı, objektif bir eleştiri getirmiş. Aslında Kutlu'nunki eleştiriden ziyade, hüzünlü bir serzeniş.

En büyük sanatçılar, peygamberler ve velilerdir. Çünkü insanoğlunu değiştirebilmek en büyük simyacılıktır. İnsanı dönüştürmek, kendini bilmek, kendini dönüştürmek en büyük sanattır.³⁵⁷ Bu sebeple Kutlu'nun hikâyelerinde bir pîr-i fani Şeyh Efendi'nin dizinin dibine oturup, tövbe eden, yaramaz adamlar vardır.³⁵⁸

Kutlu, şeyh-müşhid kavramlarına hikâyelerinde büyük bir önem atfeder. Pek çok müşhidten şeyhden ismen saygıyla bahseder. Onun anlayışında nefis terbiyesi, seyr ü sülûk hayatın en önemli gayelerindendir. Bu yolda kişiye rehberlik yapacak kâmil müşhid ise şarttır. Tasavvuf tarihindeki takkelerin şeyhler öncülüğündeki ahlak eğitiminden

³⁵⁴ Kutlu, *Sır*, 69-76.

³⁵⁵ Hâmid Zübeyr Koşay, "Mevlevilik'te Matbah Terbiyesi", *Tasavvuf Kitabı*, haz. C. Çiftçi (İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2008), 381.

³⁵⁶ Ali Haydar Bayat, "Hüsni Hat Sanatında Mevlevilik ve Mevleviler", *Tasavvuf Kitabı*, 549.

³⁵⁷ Mahmud Erol Kılıç, *Sûfi ve Sanat* (İstanbul: Sufi Kitap, 2015), 36.

³⁵⁸ Kutlu, *Tufandan Önce*, 22.

övgüyle bahseder. Lakin tekkelerin bugün geldiği noktaya gözlerini kapamaz. Samimi, basit ama bir o kadar da çarpıcı tenkitlerde bulunur. Kutlu'nun tasavvuf ve tarikata yaklaşımını önemsiyoruz.

3.2.4.Zikir

Zikir, unutmamanın zıddı olan hatırlamayı ifade eder. Âşıkların şarabı olan zikir üç çeşittir:

- a) Lisanın Zikri: Zâkirin O'nun adını sürekli tekrardan zevk alır, O'nun adını işitmekten hoşlanır.
- b) Kalbin Zikri: Havassın zikridir. Sevilenin hakikatinin kalpte tasavvurudur.
- c) Sırrın Zikri: Havâssu'l-havassın, vuslata erenlerin zikridir.

Kur'an-ı Kerim'de: "*Beni zikredin ki, Ben de sizi zikredeyim....*"³⁵⁹ Ayetinde ifade edildiği gibi Allah Teâla kulun zikrine mukabelede bulunacağını belirtirken, Ahzâb ve Âl-i İmrân Surelerinde zikir, günlük hayatın her safhasına yayılmış, yatarak, ayakta, oturarak Allah'ı zikir tavsiye edilmiştir.³⁶⁰

Hz. Peygamber (s.a.v.) zikirle ilgili olarak: "*Bir topluluk oturup Allah'ı zikrederse, melekler onları kuşatır, rahmet onları kaplar...*"³⁶¹ buyurmuştur.

Kuşeyrî'ye göre zikir, Hakk Tealâ'ya giden yolda temel şarttır. Zikir iki nevidir: dilin zikri, kalbin zikri. Kalp daimi zikir mertebesine ancak lisan zikri ile ulaşabilir. Kul hem kalbî hem lisanî zikir haline ererse sülûkte kemâle ulaşmış olur. Zikrin iki özelliği vardır. İlki onun belli bir vaktinin olmamasıdır. Kul her an zikre çağrılmıştır. İkincisi ise Allah zikre zikirle mukabele edeceğini vadetmesidir.³⁶²

Herevî'ye göre gafletten kurtuluş olan zikrin üç derecesi vardır. Birincisi, övgü ve duadan ibaret olan zahirî zikirdir. İkincisi gizli zikirdir. Hakk'ın huzurunda bulunmanın bilincinde olma halidir. Üçüncüsü ise hakiki zikirdir. Hakk'ın seni zikrettiğinin şuhûduna varmaktır.³⁶³

Gazâlî'ye göre faydalı olan zikir, devamlı ve kalp huzuru ile yapılandır. Zikrin evveli ve ahiri vardır. Evveli üns (yakınlık) ve muhabbeti gerektirir. Sonu ise yine üns ve muhabbeti meydana getirir. Nasıl ki bir adama, tanımadığı birisi güzel vasıflarıyla anlatıla

³⁵⁹ Bakara, 2/152.

³⁶⁰ Cebecioğlu, a.g.e., 728.

³⁶¹ Müslim, *Zikir*, 8.

³⁶² Kuşeyrî, a.g.e., 301.

³⁶³ Herevî, Hâce Abdullah el-Ensârî, *Menâzilü's-Sâirin*, (Bursa: Emin Yayınları, 2008), 109.

anlatıla o adamın gönlünde bu yabancıya karşı muhabbet uyanır, üns meydana gelir de onu anmadan duramazsa; Allah'ı her daim anan kimsenin de kalbinde ünsiyet peyda olur ve zikrettiği kimseye muhabbet uyanır. Çünkü bir şeyi çok anan sonunda onu sever ve bir şeyi seven onu anmadan duramaz.³⁶⁴

Zikir, diğer varlıklarla ilgili duygu ve düşüncelerden sıyrılarak Allah'ı anmaktır. Bu hâle ulaşmak için zikre her daim devam etmek gerekir. Bu sebeple sûfilerce virdler tespit edilmiştir.

Vird, belli zamanlarda okunması adet haline getirilen dualar ve zikirlerdir. Evrâd ise virdin çoğuludur. Virdler ayet, hadis, Allah'ın isimleri ve vasıflarından derlenir.³⁶⁵

Ebû Tâlib Mekkî'ye göre, kulun her gece ve gündüz için belirlediği bir virdi olmalıdır. Mekkî, eserinde kişinin uykudan uyandığında, uyurken, ezan okunurken, evden çıkarken, yapacağı zikri tek tek anlatmış, zikri günün her anına serpiştirmiştir.³⁶⁶

Zikri, Kuşeyrî Hakk'a giden yolda kuvvetli bir esas, Herevî gafletten kurtulma olarak açıklarken; Mekkî kulun günlük virdlerini sıralamıştır. Gazâlî ise Allah'a muhabbet için araç olarak gördüğü zikri tavsiye ederken meseleyi, bütün meseleleri açıklarken yaptığı gibi derinlemesine izah etmiştir. Zikri tavsiye ettiği insanı önce psikolojik açıdan ele almış; çabuk sıkılan, tembel ve dünyaya meyilli olan insanın zikirde sebatının zorluğunu tayin etmiş, sonra da çözüm önerilerini sıralamıştır. Gazâlî'ye göre âbidin, âlimin, talebenin, sanatkârın, zanaatkârın zikri, virdi aynı olamaz. Bu sebeple toplumun her bir ferdinin zikrinin farklı olması gerektiğinden bahseder.³⁶⁷ Gazâlî zikri, yalnızca sûfilerin meselesi olmaktan çıkarmış, çalışan, meşgalesi olan, halka indirmiştir.

Allah'ı zikir, ruha gıdası, gönül yaralarına merhem olur. İnsanın bütün uzuvları Allah'ı zikretmelidir. Elin zikri, yükünü taşımakta zorlanan bir kimsenin sıkıntısını hafifletmektir. Ayaklar, akrabayı, eşi dostu, hastayı ziyaret ederek; göz, O'nun korkusu ile yaş dökerek veya Allah'ın yarattıklarındaki kudreti temaşa ederek; kulak ise, Kur'an'ı dinleyerek O'nu anar, zikreder.³⁶⁸

Tarikatların yayılması ile zikir, tekke ve dergâhlarda toplu olarak icra edilemeye başlanmıştır. Her tarikatın kendine özgü zikir uygulaması oluşmuş, farklı isimler almıştır. Hz. Ebû Bekr kanalıyla devam eden Sıddikî meşrepli tarikatlarda "Hafî" gizli zikir

³⁶⁴ Gazali, *İhya*, c. 1, 869.

³⁶⁵ İskender Pala, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü* (İstanbul: Kapı Yayınları, 2009), 143.

³⁶⁶ Mekkî, *a.g.e.*, c. 1, 203-216.

³⁶⁷ Gazâlî, *İhya*, c. 1, 965-1014.

³⁶⁸ Ferîdüddîn Attâr, *Pendnâme*, çev. C. Aydın (İstanbul: Sufi Kitap, 2019), 48.

benimsenirken; Hz Ali kanalıyla devam eden Haydarî meşrepli tarikatlarda “Cehrî” açık zikir benimsenmiştir. Nakşibendî tarikatı hafî zikri benimserken, diğer tarikatlar cehrî zikri benimsemişlerdir. Tasavvuf kültüründe zikrin yapılış şekline göre farklı isimler de verilmiştir. Mesela oturarak yapılan zikre “Kuud Zikri” denilirken, ayakta yapılan “Kıyam Zikri”, halka halinde yapılan “Devran Zikri” denilmiştir.³⁶⁹

Kutlu’nun kahramanları “Her nefeste Allah demek lazım.”³⁷⁰ diye iç geçirirler. Bir Saliha kadın, kucağında kedisi tekir başlarlar zikre. İkisinin zikri birbirine karışır.³⁷¹ Sadece kedi değildir zikreden. Çiçeklerle düşe kalka nur yüzlü bir çiçek olmuş bir Hacı, Allah’a ağlayarak şükrederken bir gül, bir karanfil koklar. Derken kalbi kabarır, çiçekler arasında ağlaya ağlaya semaya başlar. Yani bütün kâinat ile birlikte duaya durur. Kutlu şöyle devam eder:

Yandıkça alevlendi, alev aldıkça dönmesi hızlandı. Siz çiçekleri ne sandınız. Onlar böyle bir ateşin yalazını görürler de dayanabilirler mi? Bu defa âlem-i mânaya dalmış Hacı’nın etrafını sardılar, bir halka oluşturdular. Döndükçe yanıyor, yandıkça dönüyorlardı.³⁷²

Tarla Kuşunun Sesi hikâyesinde, tarlada tırpan biçen, yedi tırpancı, besmele ile biçmeye başlarlar. “Yedi tırpan aynı anda ota dalar, aynı anda devirir. Bu ritim ile aşka gelen tırpancılar zikre başlar tırpanı atarken: “Allah” Çekerken: “Hû” Allah, Hû! Allah, Hû! Allah, Hû! Dağ taş inliyor. Kurt kuş bu zikre iştirak ediyor.”³⁷³ Tırpan biçmek dünyevi bir mesele gibi görünse de; içine Allah rızası, aşkı-muhabbeti karışan her iş dini statüsündedir. Kutlu, tırpancı “Allah” diyerek işe başlarsa tarla dergâh, tırpancı sûfi iş zikir oluverir. Tasavvufu, ihsânı bütün hayatlarına yansıtan Anadolu insanının irfanına dikkat çeker.

Kutlu’nun kahramanları arasında tarikat tesbihini çeken Hacı Hanım,³⁷⁴ sokaklarda dolaşırken kulağına çekiç seslerini Mevlevî ayînine benzeten Engin,³⁷⁵ vardır. Kutlu tarikat zikrini de, doğanın zikrini de yazar. Çekiç zikreder, çiçekler, kuşlar, böcekler zikreder, en az insan zikreder.

³⁶⁹ Halil Bedi Yönetken, “Kıyamî Zikirler ve Türk Dinî Raksları”, *Tasavvuf Kitabı*, 235.

³⁷⁰ Kutlu, *Hayat Güzeldir*, 18.

³⁷¹ Kutlu, *Hayat Güzeldir*, 76.

³⁷² Kutlu, *Hayat Güzeldir*, 127.

³⁷³ Kutlu, *Tarla Kuşunun Sesi*, 76.

³⁷⁴ Kutlu, *Yokuşa Akan Sular*, 59.

³⁷⁵ Kutlu, *Yoksulluk İçimizde*, 91.

Kutlu'ya göre zikir temizlenmek, kalbi arındırmaktır. Der ki: “Gönül aynasını temizlemek, cilalamak gece gündüz Allah'ı zikir ile gerçekleştir. Böyle parlak gönüllere aşk dolar. Aşkla dolu gönül her an diridir.”³⁷⁶

Kutlu, zikir kavramını öyle samimiyetle işler ki, bazen onun kitabının sayfalarının, kelimelerinin zikri duyulur. Zikir için zaman, mekân, sebep aranmaz. Bazen bir tarlada bazen bir seccadede gönlün samimiyetle Allah demesidir zikir.

3.2.5.Sefer

Arapça'da yolculuk demek olan sefer tasavvuf kültüründe iki farklı anlamda kullanılmıştır. Sûfilerin çile çekmek, farklı şeyhlerle görüşüp feyiz almak, Allah'ın yeryüzündeki ayetlerini nazar etmek için çıktıkları uzun yolculuklara sefer denildiği gibi; sûfinin kötü huylarından iyi huylara, maddi âlemden mana âlemine yani iç dünyasında Allah'a doğru yolculuk yapmasına da sefer denilmiştir.³⁷⁷

Ebû Nasr Serrâc Lûma'sında “Sefer Âdâbı” başlığı altında sûfilerin sefer esnasında dikkat etmeleri gereken hususları izah etmiş ve sûfinin seferinin dolaşmak, yeni yerler görmek, rızık aramak için yapılmasının adaba aykırı olacağını belirtmiştir. Serrâc'a göre sefer, hac, cihat, şeyhlerle görüşmek, haksızlığı önlemek, ilim tahsil etmek, mübarek yerleri ziyaret etmek gibi amaçlarla yapılmalıdır.³⁷⁸

Sûfilerin çoğu saferi ikamete tercih ettiği için Kuşeyrî “Sefer Ahkâmı” başlığı altında seferle ilgili rivayetleri nakletmektedir. Kuşeyrî de kalbî ve bedenî olmak üzere iki tür seferden bahsetmekte, bedenî sefer yapan binlerce insan varken, kalbî sefere talip olanlar oldukça az olduğuna dikkat çekmektedir.³⁷⁹

Sözlükte, kapalı bir şeyi açığa çıkarmak, anlamına gelen sefer kelimesi; insanların huyları yolculukta açığa çıktığı ve belli olduğu için ‘yolculuk’ yerine kullanılmaktadır. Sefer, yolculuk, zordur insanın hakikati zor zamanda belli olur. Bu sebeple sûfiler nefislerindeki kötü huyları ortaya çıkarmak için sefere çıkarlar. Seferden murad, edep erkan öğrenmek, nefisini terbiye etmek, aydınlanmak, erdemli bir mümin olmaktır.³⁸⁰

Mustafa Kutlu hikâyelerinin bazıları tamamen yolda geçmektedir. Tirende Bir Keman hikâyesinin kahramanı, tirenle diyar diyar gezmekte; içindeki hüznü tedavi

³⁷⁶ Kutlu, *Vatan Yahut İnternet*, 193.

³⁷⁷ Cebecioğlu, *a.g.e.*, 549.

³⁷⁸ Serrâc, *a.g.e.*, 216.

³⁷⁹ Kuşeyrî, *a.g.e.*, 376.

³⁸⁰ Süleyman Uludağ, *Tasavvuf ve Tenkit* (İstanbul Dergâh Yayınları, 2014), 98-99.

edecek bir derman aramaktadır. Uzun Hikâye kitabında da oğluyla beraber dolaşıp duran bir babanın hikâyesini okuruz. Mavi Kuş, kasabadan istasyona giden bir kasaba minibüsünde geçmektedir. Nur hikâyesinin kahramanı Nur da sürekli sefer halindedir. Fakat Nur'un seferi başkadır. İyilik yapmak için dolaşır, köy köy gezip ihsanda bulunur. Nur aynı zamanda hakikati, seyr ü sülûk ederken rehberlik edecek kâmil mürşidini aramaktadır. İyiler Ölmez hikâyesinin kahramanı Ressam Sıtkı ise, önce bir sevdaya sonra da “Alnımıza ya tahammül ya sefer yazılmış. Bize sefer düştü”³⁸¹ deyip yollara düşer. Sefer onu önce Hacı Kadir'in kahvesine, oradan da nice iyiliğe güzelliğe götürür.

Kapıları Açmak hikâyesinin kahramanı pavyon kızı Zehra, önce günahattan tövbeye kalbinde seyahat ediyor. Sonra da İstanbul'dan, pavyonlardan, kasabasına sefere çıkıyor. Kutlu, bazen önce kalbi sefer sonra bedeni sefer gerekir, diyor. Tövbeden sonra günaha sevk eden beldeyi terk, sûfilerin manevi seferine dâhildir. Kalbi sefer bazen badenle yapılan sefer ile tamama erer. Bazen de bedenle sefer kalple sefere kapı açar. Hac hikâyesinin, hac niyeti ile karayoluyla Kâbe'ye doğru seferi gibi. Yol meşakkattir. Kutlu, Hac yolunda çileden çileye koşan bir otobüs şoförünün bedeni Kâbe'yi tavaf ederken kalbiyle seferini sade bir dille yazar.³⁸²

-Seninle harama batmamış bir beldeye hicret edelim, demişti Süheylâ.
Harama batmamış bir belde.
Hicret.³⁸³

Yoksulluk İçimizde hikâyesinde arayış içindeki Engin, nereye hicret etmeli, diye sorar. Harama batmamış beldeyi arar ama bulamaz. Sonra anlar ki hicret önce içinde gerek. Maddeden manaya, şikâyetten sabra, riyadan samimiyete, kibirden tevazûya, şirkten imana hicret etmek gerek. Engin'in içindeki hicret bitince anlıyor ki, zaten gitmek istediği yerde. Mekân onunla birlikte değişmiş, ya da değişmemiş de üstündeki kara perde kalkmış. Kutlu'nun tasavvufi bir zeminde kurguladığı bu hikâyesinde sefer iki anlamıyla da kullanılmıştır. Engin önce gerçekten sefer eder. Onun bu bedeni seferi kalbi seferi için ilk adımdır.

Ya Tahammül Ya Sefer hikâyesinde sefere niyetlenenlere diyor ki:

Sabahı beklemeyiniz dostum, geceden yola çıkınız. Olur ki uyuyakalırsınız. Sırtınızdaki çıkında ebedî gayenin dürülmüş azıkları varsa ne mutlu size. Gece serindir, yapraklardan süzülen yel gözlerinizdeki yaşları kuruturken ruhunuzda kâinatın derin sessizliğini taşıyarak sabaha doğru yürüyüp fecri başlatınız.

Cemiyetin vahşi, zehirli bitkilerle dolu, her dalında uğursuz baykuşların mânasız telkinler yaptığı sık ağaçlı ormanlarında çetin yolculukların başlangıcı için

³⁸¹ Kutlu, *İyiler Ölmez*, 43.

³⁸²Bk. Kutlu, *Menekşeli Mektup*, *Hac Hikâyesi*.

³⁸³ Kutlu, *Yoksulluk İçimizde*, 92.

sabahı beklemeyiniz. Sabahı beklemek öğleni, öğleni beklemek akşamı beklemek gibi bir ruh gevşekliğini doğurur.

Beynimizi tırmalayan zaruretleri mi hatırlatıyorsunuz. Evet hayatın zaruretleri ayaklarımıza dolanmış zincirlerdir ve ıstıraplarımıza çeşni katarlar. Fakat bu vahşi sahayı geçmek için hiçbir zaruret kâfi bir mazeret değildir. Ruhumuzu aldatmayalım, ebedî gayeye ihanet etmiş oluyoruz.

Durduğumuz noktada inançlarımızın eskidiğini, yabancılaştığını hiç tecrübe etmediniz mi? En acı kayıp budur: Gerilemiş ruhların mütemadiyen tavizler vererek hayatla, zaruretle uyuşmaları...

Filozofun öğüdü bütün hayatımızda takip edeceğimiz en esaslı metottur:

“Uzun yolu seçiniz...”³⁸⁴

Kutlu'nun bu hikâyesinde “sefer” den kastı, kötülükten iyiliğe, maddeden manaya, dünyadan ukbaya doğru ebedî gayeye doğru bir seferdir. Yolu uzun olan bu sefere niyet eden müminlere der ki: sabahı dahi beklemeyiz! Yazar bu hikâyesinde kalbi seferi bırakıp dünya nimetleri arasında seyahat edip duran, maddeden maddeye koşan insanların bedbaht hallerini, acması hayatlarını, sahte ilişkilerini yazıyor. Tahammül ile kaçış arasında sıkışan kahramanına, ne tahammül ne sefer, diyor. Sefer de içimde, tahammül de.³⁸⁵ Anlıyor ki, kalbinde sefere çıkması gerek.

Kutlu, sefer kavramını hikâyelerinde hem bedeni yolculuk hem de kalbî yolculuk anlamıyla kullanmıştır. O, okurlarını hikâyeleriyle arayışa sevk etmiş sefere davet etmiştir. Duran ruhların gerileyerek, tavizler vererek, kaybettiğini söylemiş; sefere, dirilişe davet etmiştir.

3.2.6.İhsan

İhsan kelimesi hüs/güzellik kökünden türetilmiştir. İhsan ehline “iyiliksever”, “hayırsever”, ve “kerem ehli” gibi isimler verilir. İhsanın yani iyilik etmenin yolları sonsuz denecek kadar çoktur. Bazen malla, parayla yapılır, lakin dille, bedenle, akılla, bilgiyle de iyilik yapılabilir.³⁸⁶

İhsan, kişinin başta anne-babası olmak üzere diğer insanlar karşısındaki sevgi temelli tutumunu ifade eder. Kur'an-ı Kerim'de ihsan kavramının içine giren şu erdemlere işaret edilmiştir: Öfkeye hakim olma, affetme, hoşgörü, sabır (Âl-i İmrân 3/134-135; el-Mâide 5/13; Hûd 11/115; Yûsuf 12/90), işlerde aşırılıklardan sakınma, kararlılık ve cesaret (Âl-i İmrân 3/147-148), tokgözlülük ve cömertlik (el-Bakara 2/236; Âl-i İmrân 3/134).³⁸⁷

³⁸⁴ Kutlu, *Ya Tahammül Ya Sefer*, 50-51.

³⁸⁵ Kutlu, *Ya Tahammül Ya Sefer*, 121.

³⁸⁶ Süleyman Uludağ, “İhsân”, *Keşkül Dergisi*, sy. 31, (2014): 8-9.

³⁸⁷ Mustafa Çağrı, “İhsan”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 21 (İstanbul: TDVİY), 544-546.

Tasavvuf ehli; kalbi kırılrsa bile kimsenin kalbini kırmaz, hakkı yense de o kimsenin hakkını yemez, kendine yapılan zulme tahammül eder ama başkalarının uğradığı zulme sessiz kalmaz. Elinde varsa verir, yoksa bu onun hizmetine ve cömertliğine mani değildir. Kalbinde güzel niyet, dilinde hayır duası, yüzünde tebessümü ve sevgisi vardır.³⁸⁸

“Hizmet ehli bir kul, âsi ve günahkâr bile olsa, yüz pinti sofudan daha evlâdır.” der Attâr. Allah onlara cennet mutluluğu bahşeder, şehitlere vaadedilen mükafatlarla mükafatlandırılırlar.³⁸⁹

Şu gökkubbenin altından geçip giderken, hayır hanesine yazılacak bir işi işlemekten bizi kim men edebilir? Engeller her devirde olmuştur, fark etmez. Kazanmak ve kaybetmek, fark etmez.

Hesap günü başımız öne eğilmesin yeter ki.
Yeter ki bir iyilik yap, at suya...³⁹⁰

“Kurtulmak için kurtarmak lazım.”³⁹¹ diyen Kutlu’ya göre müminini ihsanda bulunmaktan hiçbir şey alıkoymamalı. Sadece Allah rızası gözetilerek, insanlardan bir beklenti içinde olmadan yapılan ihsan hesap günü bizim kurtuluş vizemiz olacaktır. Günahlarımızdan kurtulmak istiyorsak, el uzatmamız kurtarmamız lazımdır.

Kutlu’nun hikâyelerinde hapishanede bir Derviş çıkar karşımıza, bütün mahkûmların işini gören, temizlik yapan, yemek pişiren; sebebi sorulunca: “İnsana hizmet vazifemizdir.”³⁹² Diyen. Kutlu, dervişlerin hizmete yükledikleri anlamı hikâyesinde mevzu yapar. Nitekim nefis terbiyesinde insanlara hizmet önemlidir. Bu sebeple dergâha yıllarca odun taşıyan, tekkenin temizliğini yapan, mutfağında yemek pişire, dağıtan dervişler sülûkta ilerleme imkanı bulabilirler.

Mavi Kuş’un, bu eski kasaba otobüsünün sahibi Kenan, istikâmet üzerinde olmasa da ihsan sahibidir. Kar kalkana kadar yola çıkamayan otobüsü, kışın kasabanın delisinin, meczubunun oteli olur. Kenan’ın orta koltuklardan birini söküp kurduğu sobanın sıcağında uyur, hatta üzerinde mısır patlatırlar. Kar kalkana kadar otobüs olur otel. Çünkü o yıllarda taşra öyledir. Küçük, sıcak, samimi, içedönük ve derin. Herkesin birbirini tanıyıp sevdiği, yardım ettiği yerdir.³⁹³ Kutlu, o yıllar ile Anadolu’nun manevi ruhunun kaybolmadığı zamanları kast etmektedir.

³⁸⁸ Dilaver Selvi, “Selâm Olan ve Sevgi Yayan Gönüller”, *Keşkül Dergisi*, sy. 24 (2012), 71-72.

³⁸⁹ Attâr, *Pendnâme*, 83.

³⁹⁰ Kutlu, *Yoksulluk Kitabı*, 15.

³⁹¹ Kutlu, *Nur*, 198.

³⁹² Kutlu, *Nur*, 107.

³⁹³ Kutlu, *Mavi Kuş*, 72.

Bir başka hikâyesinde, bir ihtiyar Tahir Sami Bey'e iyilik yapınca Sami Bey arkasından bakar. İhtiyar sanki ağırlığından kurtulmuş da havada yüzüyor gibi, bir melek gibi gider. İhsanda bulunan insan melekleşir. Hafifler. Ama Kutlu: “Bu adamların kökü kesiliyor. Ne yazık.” Diye de ekler.³⁹⁴ İyilik insanı günahlarından, kötülüklerinden arındırır. Kutlu, ihsanda bulunan insana verilen mükâfatları, tek tek sayıp açıklamak yerine, ihsanda bulunmuş bir ihtiyarı tasvir eder. Sayfalarca izah edilemeyecek bir mesele iki cümle ile aşikâr olur. Kutlu, hikâyenin gücünü çok iyi kullanan bir yazadır. Kutlu'nun hikâyelerinde iyilik sarar her yanı. İyilik tüy gibi hafifletir, insanı yeryüzünden gökyüzüne doğru götür.³⁹⁵

Zafer Yahut Hiç hikâyesinde; bütün ömürleri ailelerine, yakınlarına hatta komşularına hizmetle geçen; kendilerini ihmal eden, başkasının mutluluğu ile mutlu olan kadınlardan bahseder.³⁹⁶

İyilik, kalplerde çırpınan kuşu sakinleştirir.³⁹⁷ Gençliğinde yoldan çıkmış sonra bir mürşide bağlanıp yola girmiş bir Hacı'ya bir gün bir telefon gelir. Yardıma ihtiyacı olan üç çocukla bir anneden bahseder. Hacı, ev, eşya, iş hepsini ayarlar telefondan. Sonra da ağlayarak der ki: “ Ya Rabbi onca kulun arasından beni seçtin.”³⁹⁸ Kutlu'ya göre iyilikte bulunan kişi kendini nimetten saymamalıdır. İhsan etmek de nasip, kader meselesidir. İnsan önüne gelen iyilik fırsatlarını, ona gönderilen ihsan nasibini tepebilir. Lakin kişiye ihsan nasip olmamışsa o hayrı istese de yapamaz. Bu sebeple iyilik eden kişi o fırsatı tanıdığı için Allah'a şükretmelidir. Zaten her şeyin asıl sahibi de O'dur.

Rüzgârlı Pazar hikâyesinde Duran'ın mahallesinden bahseder Kutlu ve ihsana davet eder okurlarını. Onun hikâyeleri iyilik çağrısı niteliğindedir.

Yoksulun evi uzaktadır, kimseler görmez. Yoksulun sesi kısılmıştır kimseler duymaz. Yoksulun yüzü soğuktur kimseler bakmaz; bakan olsa da başını çevirip gider.

Duymayanlar duysun, görmeyenler görsün diye iki tanesini anlatayım.

Varın kalbinizle baş başa kalın. Vicdanı olan vicdanını dinlesin; kiminin lokması boğazında kalsın, kiminin gözyaşı aksın. Kimi de “ulan biz daha adamlıktan çıkmadık” diyerek yekini ayağa kalsın; azdan az, çoktan çok bir hayır işlesin.³⁹⁹

Tirende Bir Keman hikâyesinde hem içki içen hem iyilik seven bir Gani Bey vardır; mezarlıkta Yasin okur. Kutlu araya girip meseleyi öyle izah eder: “Bu memleketin

³⁹⁴ Kutlu, *Tahir Sami Bey' in Özel Hayatı*, 86.

³⁹⁵ Kutlu, *Hayat Güzeldir*, 163.

³⁹⁶ Kutlu, *Zafer Yahut Hiç*, 71.

³⁹⁷ Kutlu, *Hayat Güzeldir*, 79.

³⁹⁸ Kutlu, *Hayat Güzeldir*, 127.

³⁹⁹ Kutlu, *Rüzgârlı Pazar*, 41.

sarhoşu bile Yasin’i ezberden okur. Ne sandınız ya. Adam içiyor diye adamlıktan çıkmadı ya. Allah affetsin. Kötü bir alışkanlık. Haram. Ama tövbe kapısı açık. Cenab-ı Hak Gani Bey’e de tövbeyi nasip eder, böyle merhametli adam.”⁴⁰⁰

Kutlu hikâyelerinde sarhoşluk dahi iyiliğe engel değildir. Kutlu’ya göre kesinlikle haramdır, günahtır lakin bunu içen kişi ahlaksız kötü adam olmak zorunda değildir. Nitekim tasavvuf menkıbelerinde de sarhoş olup tövbe eden Allah dostlarından bahsedilir. Kutlu’nun hikâyelerindeki sarhoşlar ise tövbeye mazhar olamasalar bile ihsanda bulunan kimselerdir.

Rüzgârlı Pazar’da bir Battal vardır. Gönül adamı, fakir babası, garibanın dostu, hakkın ve adaletin yılmaz savunucusu.⁴⁰¹Rüzgârlı Pazar’da doktor ya da lakabı doktor vardır sokaklarda yatan bir sarhoş olsa da hiçbir iyilik fırsatını kaçırmaz. Hatta yeni evlenmiş iki âmâ gencin evini barkını, işini kurup ortaldan kaybolur. Kutlu kitabın sonunda “Hazret-i Doktor” der.

Kimdi, neydi, zaten bilinmiyordu.
Hakkında söylenenler birbirini tutmuyordu.
Hele bu hadiseden sonra kırklara karıştı sanki.
Ardında dallı-budaklı bir menakıp bıraktı, çekti gitti.⁴⁰²

Kutlu’nun İyiler Ölmez hikâyesi adından da anlaşılacağı üzere iyilik, ihsan kitabı gibidir. Dört başkarakterin dostluğu bir iyilik çetesidir adeta. Cuma günleri bedava muayene eden “Cuma günün doktoru”⁴⁰³ hikâyenin kahramanlarından biridir. Bu iyilik kitabında Kutlu, parası olmayan hasta yakınlarının mahrumiyetine, zorluğuna üzülmüş olmalıdır ki, bu dört iyi insan “Hastalar ve hasta yakınları için misafirhane” yaparlar.⁴⁰⁴ Kutlu kendi iyilik arzularını kahramanları üzerinde gerçekleştirir.

Kutlu kahramanları için iyilik etmek, ihsanda bulunmak çok kolaydır. Sahil yolunda arabanızın önüne çıkan, batan kaçak göçmen teknesinden sağ kurtulmuş Somalili bir çocuğu arabanıza alıp, evinize götürmek, yedirmek giydirmek, bağrınıza basmak çok kolaydır.⁴⁰⁵ İyilik yapılacağı zaman üzerinde uzun uzun düşünüp kurgulamak doğru değildir. O an ne yapılması gerekiyorsa o yapılmalıdır. Gerisi Allah’ın yardımı ile hallolur.

⁴⁰⁰ Kutlu, *Tirende Bir Keman*, 111.

⁴⁰¹ Kutlu, *Rüzgârlı Pazar*, 71.

⁴⁰² Kutlu, *Rüzgârlı Pazar*, 181.

⁴⁰³ Kutlu, *İyiler Ölmez*, 97.

⁴⁰⁴ Kutlu, *İyiler Ölmez*, 99.

⁴⁰⁵ Kutlu, *Nur*, 24-32.

Onun kahramanları hayatın ta içinden, geçim derdi, sağlık problemi, türlü türlü sıkıntıları; gelecek planları, hayalleri, umutları olan kişilerdir. Lakin ihsan, bu karakterlerin hayatının bir parçasıdır. İyilik başka bir mesele değildir. Hayalin, hayatın bir parçası. Arkadaşlarıyla klinik açma hayali olan bir doktor için, haftanın bir gününü “Yetimler Günü” belirlemek; yetim çocukların, yaşlıların, fakirlerin tedavisi için ayırmak, ücret almamak, gelecek hayalinin bir parçasıdır.⁴⁰⁶

Nur karakteri, ihsanda bulunmak, insanlara iyilik yapmak için şehir şehir dolaşır. Muhtaçların ablası, karanlıkları aydınlatan ışık olur.⁴⁰⁷ Çiçek’e böbreğini verecek kadar⁴⁰⁸ iyilikle dolup taşmıştır.

Daha önce Deniz Feneri yardım programının öncülerinden olduğunu belirttiğimiz yazar; Yoksulluk Kitabı ile yoksul mahallelerin içine girer, köşe yazılarında ihtiyaç sahiplerinin kısılan sesi olur, o da yetmez hikâyelerinde ihsanı işler, okurlarını iyiliğe çağırır. Yoksulluk onun hikâyelerinin konusu değildir; yazarın derdidir. Bu sebeple derdine çare olan ihsana sarılmakta, iyilik anonsları yapmaktadır.

3.2.7.Kanaat

Arapça, ikna olmak, yetinmek anlamlarına gelen kanaat, zaruri ihtiyaçlar dışında kalan bütün nefsi arzu ve isteklerden uzak durmaktır.⁴⁰⁹

Kuşeyrî’ ye göre kanaat, alışılan ve ülfet edilen şeylerin bulunmaması halinde huzur içinde olmaktır.⁴¹⁰ Yani yokluğa üzülmemektir.

Gazalî’ye göre dünyaya tama’ın ve hırsın ilacı kanaattir. Kanaat ile tedavi ise ilim, sabır ve amel ile mümkündür. Kulun kanaat etmekteki şerefi, hırs ve tama’daki zilleti bilmesi gerekir. Kul, Allah’ın: “Yeryüzünde yaşayan bütün canlıların rızkını vermek Allah’a mahsustur.” (Hûd, 11, 6) ayetindeki vaadine güvenle bakmalı, sabırla beklemelidir. Mümkün mertebe masraflarını azaltmalı, zaruret ile yetinmelidir.⁴¹¹

Şeyh Sâdi, sınırları çağları, beldeleri aşan Bostan isimli eşsiz eserinde, kanaatkâr insanın vasıflarını anlattığı bölüme şu uyarı ile başlar: “Hırs ile dünyayı dolaşana haber ver ve de ki: insanı kanaat zengin eder. Ey bir yerde durmayan, sebat etmeyen, rızık için

⁴⁰⁶ Kutlu, *Nur*, 40.

⁴⁰⁷ Kutlu, *Nur*, 134.

⁴⁰⁸ Kutlu, *Nur*, 206.

⁴⁰⁹ Cebecioğlu, *a.g.e.*, 347.

⁴¹⁰ Kuşeyrî, *a.g.e.*, 246.

⁴¹¹ Gazalî, *İhya*, c. 3, 534-539.

didinip duran, koşan kimse! Sakin ol! Yuvarlanan taş üzerinde ot bitmez.” Şeyh Sâdi devamında, kanatlarına taş bağlanan bir kuş nasıl ki göklere uçamazsa, kanatlarına hırs ve tamah taşları bağlanan insan seyr ü sülûkta nasıl yol alabilir, vuslata erebilir, sorusunu sorar.⁴¹²

Sadî'nin kanaat bölümündeki bir hikâyesinde, bir bebek ilk dişini çıkarınca babasını bir düşüncedir alır. Ben buna ekmeği nereden bulacak, karnını nasıl doyuracağım, diye karalar bağlar. Karısı ise ona şu cevabı verir: “Dişi veren Allah aşî da verir.”⁴¹³ Sâdi kanaatin kulun Allah'a güvenmesi, teslim olması ile gerçekleşebileceğinin altını çizer.

Tasavvuf penceresinden gördüğü hikmetleri hikâye sanatıyla aktaran Şeyh Sâdi, Kanaat ile ilgili şu hikâyeyi nakleder:

Bir adam, bir istekte bulunmak için bir gün oğlu ile beraber padişahın huzuruna çıkar. Huzura kabul edilince baba, önce rükuya eğilir gibi eğilerek selam verir sonra secde eder gibi yerlere kapaklanarak isteğini dile getirir. Şaşkınlıkla babasını izleyen oğlu çıkınca der ki, sen demiştin ki kible Hicaz tarafındadır. Peki bugün neden namazını padişaha doğru kıydın?

Bu hikâyeyi nakleden Şeyh Sâdi devamında şu hikmeti saçar: “Şehvetperest nefse uyma. Onun her saat ayrı bir kiblesi vardır.” Şeyh Sâdi'ye göre kanaat bilmeyen insan, hırs ve tamah yolunda haysiyetinin kırılmasına, şerefiyle oynanmasına razı olmaktadır.⁴¹⁴ Hikem-i Atâiyye'nin 62. levhasında Atâullah el-İskenderî de der ki: “Sen ümit kestiğin şeye karşı özgür; tamah ettiğin şeyin ise tutsak ve kölesisin.”⁴¹⁵ Kanaat, tasavvuf anlayışında insanı dünya esaretinden kurtaran makamlardan birisidir. Kanaat, kulu özgürleştirir, endişeden, kurtarır.

Abdülkadir Geylânî'ye göre, şirk dediğimiz şey sadece putlara kulluk değildir. Şirk, insanın hevasına, yani istek ve arzularına tabi olmasıdır.⁴¹⁶ Geylânî, kanaat bilmeyen, sürekli isteyen, talep eden insanın şirke düşeceğini söyler.

Attâr der ki, kanaat etmeyi bilmeyen insana dünyaları verseler onu yine de zengin ve mutlu edemezler.⁴¹⁷

Kutlu'ya göre : “Helal paranın bereketi çok olur, aza kanaat edeni Cenab-ı Hak dara düşürmez.”⁴¹⁸

⁴¹² Şeyh Sâdi-i Şirâzî, *Botan ve Gülîstan*, ter. R. Serin (İstanbul: Bedir Yayınevi, 2004), 337.

⁴¹³ Şirâzî, *Bostan*, 342.

⁴¹⁴ Şirâzî, *Bostan*, 339.

⁴¹⁵ Atâullah el-İskenderî, *Hikem-i Atâiyye*, ter. ve şerh A. Hatip (İstanbul: Nesil Yayınları, 2011), 101.

⁴¹⁶ Abdülkadir Geylânî, *Fütûhu'l-Gayb*, çev. M. Bilal Yamak (İstanbul: Sufi Kitap, 2019), 29.

⁴¹⁷ Attâr, *a.g.e.*, 67.

⁴¹⁸ Kutlu, *Sevincini Bulmak*, 34.

“Müslüman önce kanaat sahibi olmalı; israftan, lüksten uzak durmalı. Sermaye bazı fertlerin elinde aşırı birikip bir müstakil güç haline gelmemeli. Kula kulluk asla söz konusu olmamalı. Zengin ile fakir arasında bir uçurum açılmamalı.”⁴¹⁹Kutlu, kanaati adil gelir dağılımı için bir başlangıç olarak görür. Kanaat sahibi olmayan kişi elindekileri yetersiz gördüğü için hep daha fazlasını ister. Bu bencilce istek sermayenin bir yerde birikmesine sonuç olarak da gelir dağılımında uçurumlara sebep olur.

Kutlu, köyden kente göç üzerine şunları söyler:

Efendim oraların üretimi nüfusu beslemiyormuş. Eskiden nasıl besliyordu? Nüfus azdı da ondan. Hayır, kanaat, şükür ve sabır vardı. Kimse ayağını yorganından bir metre dışarı salmıyordu. Nohut oda-bakla sofada yaşıyor, ikiyüz metre karelik daire istemiyordu.

Zenginlik gönül zenginliği idi.

Bu sebeple bizim burjuvamız yoktur.

Aristokrasimiz de yoktur. Ahlâk sahibi olanlar asaletli sayılırdı. Ahlâkı düşük olan isterse han-hamam sahibi olsun makbul sayılmazdı.

Değişen budur.⁴²⁰

Kutlu Anadolu irfanını, ahlak ve maneviyat temelli yaşantıyı özlemekte, bugünün sosyal problemlerine çözüm olarak tekrar maneviyata dönmeyi sunmaktadır.

Dünya için reçete şudur: Tüketim ekonomisine karşı kanaat ekonomisi.

Kanaat hakim olursa insanoğlu ne doğal kaynakları böyle vahşice tüketir, ne de kendini harap eder. Kalkınma-ilerleme-zenginlik-refah denilen seraptan kurtulur.

Ne olacak yani; beş kap yeme, karnını şişirip ilaca-doktora gitme. Böyle söyleyince, ilaç sanayii ne olacak, diyorlar. Ben iktisatçı değilim. Ama bir yolu bulunur diyorum. Yeter ki uzmanlar yeni enerji kaynakları bulma yolundaki çalışmalarını tüketimi kısma yolunda harcassınlar.” Diyor ve ekliyor: “Az ye, az uyu, az konuş.”⁴²¹

Kanaat ahlaki bir meziyet olmasından daha mühim bir öneme sahiptir Kutlu da; kanaat sadece bireysel bir erdem değil, toplumun dertlerine deva olacak bir felsefedir.

Kutlu'nun Huzursuz Bacak hikâyesinin kahramanı, mastırını yurt dışında tamamlayıp, hizmet için ülkesine dönen idealist bir gençtir. İş bulmak için siyasilerle, iş adamlarıyla, arkadaşlarıyla görüşmeler yapar. Fakat ülkenin her yerine her kurumuna hakim olan kapitalizmin görüntüleri ile karşılaşır. Gördüğü bütün insanları esir almış hırs, makam arzusu; paraya bağlandıkça ilahi bağı kopmuş kişilerin hazin maddeye kula kullukları kahramanı öyle huzursuz eder ki, bacağı tepkime geliştirir. Ahlaki ölçülerin hesaplanmadığı bu düzen karşı Kutlu kahramanı aracılığıyla şunu önerir:

İnsanlık kapitalizm karşısında teslim bayrağını çekti, tarihin sonu geldi. Böyle diyorlar, haklı görünüyorlar. Biz buna razı olamayız. Mutlaka bir çıkış yolu

⁴¹⁹ Kutlu, *Hesap Günü*, 83.

⁴²⁰ Kutlu, *Vatan Yahut İnternet*, 23.

⁴²¹ Kutlu, *Vitrinde Olmak*, 49.

bulmalıyız. Mutlaka... Onların vardığı netice “Tüketim Ekonomisi” ise; benim teklifim “Kanaat Ekonomisi” dir.⁴²²

Tüketici olan çağ insanını “kul” olmaya; tüketim kültürü yerine kanaat kültürünü yerleştirmeye çağıran Kutlu; hikâyelerinde sadece toplumsal meseleleri işlemez. Bütün insanlığın ortak problemlerine tasavvuf havuzundan hikmetler sunar. İnsanlığın bugün en büyük problemlerinden olan doğal kaynakların tükenmesine reçete olarak kanaat ekonomisi öneriyor. Hem de bunu hikâyeleriyle yapıyor.

“İnsanlık fabrika ayarlarına tâbi olup Allah’ın kulu olmaktan çıkıp “tüketici” yapılmıştır.”⁴²³ Diye serzenişte bulunan yazar; fabrika ayarlarından kurtulup; ahlaki ayarlara dönmenin önemini bütün eserlerinde vurguluyor.

Kutlu, üretmeyelim, demiyor. Doğayı tahrif etmeden, hırstan arınarak, ihtiyacımız kadar üretelim, diyor. Âlete değil, âyete inanın⁴²⁴, diyor. Kanaati, mal ve dünya tutkusunun kalpten silinmesi ile kazanılan ahlâkî erdem, olarak tanımlıyor.⁴²⁵ Nefisini terbiye edenlerin, fakra erenlerin kanaat makamına oturacağını belirtiyor. Kanaati fakrdan daha üst bir makam olarak tanımlıyor.

3.2.8. Hüzün

Sözlükte, keder, üzüntü anlamında kullanılan hüzün, ahlak terimi olarak, insanın maddi veya manevi kayıplarından ya da eksikliklerinden dolayı duyduğu üzüntü anlamında kullanılsa da; sûfler hüznü, ahiret kaygısı veya hayırlı bir işi başaramamaktan duyulan üzüntü için olumlu anlamda kullanmışlardır.⁴²⁶

Hüzün, sûflerin vasıflarından birisidir. Hüzün bulunduğu kalbi inceltir. Kulun senelerce alamadığı yol, hüzün ile bir ayda alınabilir.⁴²⁷

Sûfler nezdinde yüksek bir makam ve fazilet sayılan hüzün, kulun ilahi arayışının bir ifadesidir. Bu sebeple kalbinde hüzün duymayan, yani ilahi bir arayışı olmaya, dünyevî bağlar yüzünden Rabbine yakınlaşamayan kul, hüzün duymadığı için hüzünlenmelidir. Hüzünlenmediği için hüzünlenmeli, ağlayamadığı için ağlamalıdır. Hüzün yapıcı bir şuur hali, nefsi yermenin bir aracıdır.⁴²⁸

⁴²² Kutlu, *Huzursuz Bacak*, 163.

⁴²³ Kutlu, *Kalbin Sesi*, 88.

⁴²⁴ Kutlu, *Kalbin Sesi*, 131.

⁴²⁵ Kutlu, *Kalbin Sesi*, 103.

⁴²⁶ Mehmet Canbulat, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, (Ankara: DİB Yayınları, 2010), “Hüzün”, 277-278.

⁴²⁷ Cebecioğlu, *a.g.e.*, 290.

⁴²⁸ Mustafa Çağrı, “Hüzün” *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 19(İstanbul: TDVİAY, 1999), 73-76.

Kuşeyrî'ye göre: “Hüzün; kalbi sıkarak gaflet vadilerine dalmasına ve dağılmasına engel olan bir hâldir ve sülûk ehli olanların vasıflarındandır.” Hatta içinde hüznün olmayan kalp ona göre haraptır.⁴²⁹

Attâr'a göre hüznün, endişe ve keder kulun besinidir. Hüznün, hakiki mutluluğun peşinden koşanların yoldaşdır.⁴³⁰

Kutlu'nun hikâyelerinde baskın bir melankoli, derin trajedi, ağır dram yoktur. Ama arka fonda hüznün sesi işitilir. Onun hüznü sûfilerin hüznüne benzer. Onun kahramanları, musluğu çalınıyor diye, lülesine çakılan bir kazıkla suyu kesilen çeşmeye hüznülenir. Su akmazsa, suyun sesi kesilirse börtü-böcek, yolcu, garip boynu bükük kalır. Sonra hüznün harekete geçirdiği, gafletten iyiliğe sevk ettiği bir çulsuz bir Cevat çıkar, suya bir musluk takar. O takar, birileri çalar. O yine takar. Çünkü Cevat, namertlik aldı yürüdü diye, mertlikten vazgeçecek değildir. Kutlu'da hüznün iyilikten önceki adımdır. İhsana çıkmadan önceki makamdır.

Kutlu'nun hikâyelerindeki enstrüman çoğu zaman kemandır. Çünkü keman hüznün en derin şarkısını söyler. Bazen bir kasap dükkânından yükselir kemanın sesi⁴³¹, bazen tirende bir kemancının kemanından.

Kutlu'ya göre milletimizin problemlerinden birisi de dertsizlik. Milleti, insanlığı alâkadar eden büyük meselelerin artık fertleri harekete geçirmemesidir.⁴³² Hüznülenmeyen, dertlenmeyen insan, derde çare üretemez. “Adam bana ne!” cılık “sana ne!” ciliğe kadar düşmüştür. Dünyayı ben mi kurtarıcam, diyen insanlara Kutlu dertlenmeye, hüznülenmeye davet eder.

Kutlu Huzursuz Bacak'ta “İp” isimli bir hikâye nakleder, kahramanına bu hikâyeyi okutur ve der ki:

Edebiyat ne işe yarar? En azından bize bir ipucu vermeli değil midir, kimin ipine sarıldığımızı hissettirmeli değil mi? Bu hikâye böyle bir işi beceriyor. Atılan adımın aklen olmasa bile kalben doğru olup olmadığını kurcalıyor. En azından okuyanı huzursuz ediyor. Ama ben zaten huzursuzum.⁴³³

Kutlu, hikâyelerinin amacının huzursuz etmek, dertlendirmek, hüznlendirmek olduğunu açık açık söyler. Onun kahramanları dert sahibi, hüznü kimselerdir. Öyle ki huzursuz olurlar, haksızlıklar, yanlışlar karşısında. Ve bacakları tıkırdar. Hüznün isyan, huzursuzluk hareket, dert çare ister.

⁴²⁹ Kuşeyrî, *a.g.e.*, 228.

⁴³⁰ Attâr, *Pendnâme*, 99.

⁴³¹ Kutlu, *Mavi Kuş*, 6.

⁴³² Kutlu, *Huzursuz Bacak*, 108.

⁴³³ Kutlu, *Huzursuz Bacak*, 114.

Nur isimli hikâyesinin kahramanı Nur hüznüyle yoğrulmuş, hüznü yoldaş edinmiş, hüznüyle seyr-i sülûkta ilerleyen bir kişidir. Onun bir kalbi vardır ama kanar.⁴³⁴ Kader, ruhun mahiyeti, imanın hakikati gibi pek çok dini meseleyi dert edinmiş, kalbinin hüznü sürekli gözyaşı olup akan, hüznü pınarından akıttığı gözyaşları ile hikâyeyi yıkayan, temizleyen bir karakterdir. Kutlu, bu derin mevzuları öyle derin işler ki, okur haliyle meseleyi merak eder. Nur'un derdi okurun derdi olur. Zaten yazarın muradı da budur.

Nur, mistik-metafizik, dinî işlere takmış. Taktığı için konuşan teşhis “manik”. Yapma doktor, o topa öyle girme. Nur’la ilgilenen tüm doktorlara söylüyorum bunu. Neden “manik” olsun. Kadim sorular bunlar. Bunlarla ilgilenmeyen, bu soruları kendine sormayan öyle gelmiş, öyle gidecek. Nur onlardan değil. Uğultulu kalabalığın uzağında.⁴³⁵

Dini meseleleri düşünen, yoksulluk, hastalık görünce dertlenen; kalbini hüznü sarmış, arayış içindeki kahramanına konulan teşhise “manik depresif” e itirazı vardır yazarın. Kadim soruları sormaya korkan, düşünme eylemini tefekküre taşıyamayan, varlığının anlamını maddenin köleliği sanan modern insana, modern hastalıklara itirazı var. Hüzünden korkan, hüznü hastalık zannedenlere hüzne daveti var.

Nur der ki: “Hakikatin, ruhun, kalbin. Kur’ân-ı Kerim’in merkez kavramları sır dolu. Beni geceleri uyutmayan bu. Belki de marazlı biriyim, imanım zayıf. Takıntı da diyebilirsin.”⁴³⁶ Kutlu cevap verir: “Çile varsa, sabır da vardır, dert varsa mutlaka dermanı vardır. Bazı dertler bizi uyanık tutmak için Hakk tarafından ihsan edilmiştir. Derdimizin dahi bir kıymeti vardır.”⁴³⁷ Kutlu için hüznü, dert kıymetlidir. Sufilerin de dediği gibi hüznü gafletten uzak tutar. Hüznü varsa arayış vardır. Arayış olmadan hakikat bulunmaz.

Kutlu: “Allah ve ahiret inancı olan biri “trajik yalnızlık” yaşamaz. Zaten trajedi denilen şey bir pagan âdetidir. Tiyatro yoluyla bize kadar ulaşmıştır.” der ve Fuzuli’nin hüznünden bahseder, bu hüznün sebebini öğrenmek için tasavvufa başvurmak lazım der. “Allah kalbi hüznü ile dolu kullarını sever.” Hadisine atıf yaparak; Fuzuli’nin hüznünün ruhun asli vatanını özlemesine, dünyadaki sürgününe bağlar.⁴³⁸

Kutlu’nun hikâyelerindeki hüznü tasavvufî bir muhtevaya sahiptir. Hüznü arayışa, arayış da insanı hakikate götürür.

⁴³⁴ Kutlu, *Nur*, 32

⁴³⁵ Kutlu, *Nur*, 25.

⁴³⁶ Kutlu, *Nur*, 94.

⁴³⁷ Kutlu, *Vitrinde Olmak*, 17.

⁴³⁸ Kutlu, *Vatan Yahut İnternet*, 112.

3.2.9.Takvâ

Arapça, korkma, sakınma, kaygılanma anlamlarına gelen takvânın, dışı Allah'ın hududunu muhafaza, içi ise ihlas ve niyettir. Takvâ dini daha derin bir anlayışla yaşamayı ifade eder. Yani ruhsatla değil azimetle amel etmektir.⁴³⁹

Kur'an-ı Kerîm'de takvâ için: "Takvâ, azıkların en hayırlısı." Buyurulmuştur.⁴⁴⁰

Kuşeyrî'ye göre takvâ, bütün iyilikleri ve hasletleri üzerinde toplayan bir haslettir. Takvâ'nın hakikati, Allah'a itaat ederek azabından sakınmaktır. Onun aslı önce şirk ve günahlardan, sonra günah olma ihtimali olan amellerden sakınmak, son olarak da fuzuli ve lüzumsuz olan mubah ve helalleri terk etmektir.⁴⁴¹

Muhasibî takvâ kavramını: "Şirk dâhil, Allah'ın nehyettiği her gûnahtan ve emrettiği herhangi bir mükellefiyeti yerine getirmemekten sakınmaktır." Şeklinde açıklamıştır. Allah'ın emrettiğini yapmak, nehyettiğini terk etmek olan takvâ, Muhasibî'ye göre ahiret için yapılacak ilk hazırlıktır. Amelin esası, itaatin aslıdır. Abidlerin ilk durağı ve en yücesidir. Takvâ'nın iki hakikati vardır: Eylemlerde ve vicdanda. Eylemlerdeki hakikati, hakkı yerine getirmek ve günahları terk etmek, vicdanlardaki hakikati ise, farzlarda ihlasla Allah'ın iradesini hâkim kılmaktır.⁴⁴²

Gazâlî diyor ki, takvâ dünya ve ahiret saadetini altında toplayan kıymetli bir hazinedir. Kulun günahı terk etmekteki azmî, kul ile günah arasında bir mani teşkil eder. İşte bu azme takvâ denir. Bu takvâ ehli kimselere de "muttaki" denir. Gazâlî takvâyı: "helal olan şeylerde israftan kaçınmak" olarak açıklamıştır. Yani dinine zarar vermesinden korktuğun her şeyden sakınmak takvâdır. Bu durumu hastanın, kendisine zarar vermesinden korktuğu için yiyecek ve içeceklere perhiz etmesine benzetmiştir. Gazâlî'ye göre ibadet yolunun bir üst derecesi olan takvâ yoluna girenler, nefisini kontrol etmeyi, kalbine tahammül etmeyi yerleştirmelidirler.⁴⁴³

Attar'a göre takvâ, yiyecek, içecek hatta giyecekte haram olan her şeyden kaçınmaktır. Takvâ sahibinin gözünde helal de olsa ihtiyaç fazlası her şey gûnahtır.⁴⁴⁴

Kutlu takvâ kavramı pek çok yönüyle işlenmektedir.

⁴³⁹ Cebecioğlu, *a.g.e.*, 625.

⁴⁴⁰ Bakara, 2/197.

⁴⁴¹ Kuşeyrî, *a.g.e.*, 200.

⁴⁴² Muhasibî, *a.g.e.*, 45-51.

⁴⁴³ Gazzâlî, *Minhâcü'l Âbidîn*, 100-105.

⁴⁴⁴ Attâr, *Pendnâme*, 82.

“Takva sahipleri için zaman yok hükmündedir. Her an her şey olabilir! Allah bes, baki heves.”⁴⁴⁵ diyerek takva ehlinin hayat, zaman anlayışına vurgu yapar.

Kutlu Hayat Güzeldir kitabında der ki: “Ulu olan ancak takva sahibi olandır. İster vezir, ister şair, isterse çömlekçi olsun. Dâhilik abartıdır. Tevazu asıldır.”⁴⁴⁶ Dâhilerin, bilim ehlinin, diplomaların, unvanların; abartıldığı, övüldüğü; kişiliklerin, ahlakın, fikrin değersizleştiği yüzyılda Kutlu; hepsi abartı, asıl mesele takvâda, diyerek maddeye esir olan çağa maneviyat çağrısı yapar.

Allah katında müminlerin en değerlisi “takva” sahibi olanlardır.

Takva meslek-makam-servet-bilgi vb. gibi özelliklerin ötesinde bir seçkinlik ölçüsü asalet timsalidir.

Takva sahipleri İslâm ahlâkını temsil edenlerin ta kendisidir. Onlar fazilet, basiret, cesaret, cömertlik, ibadet, sabır, şükür vb. gibi İslâm ahlâkının bütün unsurlarını taşırlar. Bu münasebetle “adalet” yani nizamın teşkili konusunda söz sahibi olmaya yetkilidirler. İleride bahis mevzuu olacak hakimiyet, hukuk, müşavere, biat, seçim, kanun, şûra vb. gibi meselelerin hallinde söz sahibidirler.

Eğer bir toplumda takva sahibi müminler zuhur etmemişse o toplumun İslâmî bir nizama kavuşması muhaldir.⁴⁴⁷

Kutlu, “seçkinlik ölçüsü” olarak tanımladığı takvâyı dini bir mertebenin, seyr-i sülûktaki bir makamın meselesi olmaktan çıkarıp; hukuk, seçim, kanun gibi dünyevi meselelerin merkezine koyuyor. Üç-dört dil bilen, Avrupa’da mastırını yapmış, diplomaları, belgeleri kabarık kişilerin; yöneticilik, idarecilik, danışmanlık, müşavirlik için tercih edildiği; ahlak ve kişilik dışındaki yeterliliklerin yeterli kabul edildiği dünyaya karşı Kutlu, bütün bunların üstünde bir değeri işaret ediyor. Takvâ ehli olanlar ancak, adalet ve nizamı sağlayabilirler.

Kutlu’nun takvâ kavramına, özellikle takva ehline büyük bir değer atfetmektedir. Tasavvuf kitaplarında kalmış takva kavramını, tekkeye sıkışmış takvalı insanları Kutlu, dışarı çıkarır. Hem de devlet dairelerine, yönetime çıkararak tasavvufu bütün bir hayata yayar.

3.2.10. Fakr

Arapça fakirlik, yoksulluk manalarını ifade eden fakr, tasavvufta varlıktan kurtulup Allah’ta fani olmayı ifade eder. Bu sebeple mutasavvıflara ‘fukara’ adı verilir. Fakrın hakikati, kulun Allah’tan başka hiçbir şeye ihtiyaç duymamasıdır. Fakr, manevi

⁴⁴⁵ Kutlu, *Kalbin Sesi*, 7.

⁴⁴⁶ Kutlu, *Hayat Güzeldir*, 133.

⁴⁴⁷ Kutlu, *Kalbin Sesi*, 56.

ihtiyaçlılık halidir. Fakr ehlinin malı gönlünde değil, cebindedir. Yine bu kişiler malın kölesi değil, mal onların kölesidir.⁴⁴⁸

Kur'an-ı Kerim'de: "Ey insanlar! Siz Allah'a muhtaçsınız. Allah ise her bakımdan sınırsız zengin olandır, övülmeye hakkıyla layık olandır."⁴⁴⁹ Buyurulmuştur.

Kuşeyrî'nin fakr başlığı altında yaptığı nakilleri dikkate aldığımızda, onun kavramı zenginliğin zıddı olan fakirlik olarak ele aldığını görmekteyiz.⁴⁵⁰

Ebû Tâlib Mekkî, fakirlik Allah'ın sevdiği sıfatlardan olmasaydı, dostlarını bu sıfatla övmeydi, der. Eserinde fakirliğin zenginliğe olan üstünlüğünden, fakire düşen vazifelerden bahseden Mekkî, fakirleri üç tabakaya ayırır. Birinci tabaka, zenginlerin fakirleridir. Bunlar fakirliğe dayanamayacak duruma geldiklerinde başkalarından ister ama zaruret miktarı ile yetinirler. İkinci tabaka, fakirlerin fakirleridir. Bunlar, zühd ehlinin faziletini bildikleri için fakirliği kendileri seçmişlerdir. Onlar insanlara el açmazlar. Ayette belirtildiği gibi, sen onları yüzlerinden tanırsın. Hakikati bilmeyen bakınca onları zengin sanır. Üçüncü tabaka ise fakirin zenginleridir. Bunlar, ihsan ve ikram ehli kimselerdir. Alırlar, aldıklarını verirler. Onlara bir şey verildiğinde onu dağıtır ve başkalarını kendilerine tercih ederler. Onlar dünyalıklardan yüz çevirmişlerdir.⁴⁵¹ Mekkî fakr kavramını fakirlikle bağdaştırarak açıklamıştır. Mekkî'ye göre gerçek fakra ermek, yani Hakk'ta fani olmak, ancak masivadan yüz çevirmekle gerçekleşebilir. Kalbin fakr makamına oturması için insanın dünyada fakirliği seçmesi gerekir.

Gazâlî'ye göre fakirliğin beş hali vardır.

Birinci hâli; muhtaç olduğu muhtaç olduğu mal kendisine verilse de ondan hoşlanmaz. Kendisini meşgul edeceği için ondan kaçınır. En üst hal budur ve buna "zühd" sahibine de "zâhid" denir.

İkinci hâli; kişi mala heves etmediği gibi, eline geçtiğinde de ne sevinir ne üzülür. Buna da "rıza" sahibine de "râzî" denir.

Üçüncü hâli; malın varlığı kendisi için yokluğundan daha sevimli olmaktır. Rağbeti olmadığı için malın peşinden koşmaz; fakat kendiliğinden gelirse de sevinir. Bunun sahibine kanaatkâr anlamında "kaani" denir.

⁴⁴⁸ Cebecioğlu, *a.g.e.*, 204.

⁴⁴⁹ Fatır, 35/15.

⁴⁵⁰ Kuşeyrî, *a.g.e.*, 358.

⁴⁵¹ Mekkî, *a.g.e.*, 212-262.

Dördüncü hâli; muhtaç olduğu serveti aramaması acziyetinden ötürü olandır. Mala hevesi vardır, fakat peşinden gidecek imkanı yoktur. Bu gibi kişilere de “harîs” denir.

Beşinci hâli; elinde olmayan servete muhtaç olma halidir. Ekmeği olmayan aç, elbisesi olmayan çıplak gibi. Bunun sahibine de “muztar” denir.

Gazâlî, fakr kavramını Kuşeyrî gibi sadece yoksulluk olarak değerlendirmez. Ona göre faziletli olan ve övülen fakirlik Hz. Aişe’de olduğu gibi varlığı ile yokluğu müsavî olup, varlığına da yokluğuna da aldırış etmemektir. Ona göre zengin ile fakirin fazileti, gönüllerinin mala meyli nispetindedir.

Hz. Peygamber’in (s.a.v.) hadislerinde övdüğü fakirlik gerçek manadaki yoksulluk olsa idi, Kur’an-ı Kerim’de de yoksulluk övülürdü. Oysa ki ayetlere baktığımızda yerilen zenginlik değil, mala meyletmektir. Ayrıca Kuşeyrî’nin dediği gibi bütün enbiyalar fakir değildir. Hz. Süleyman (a.s.) ve Hz. Davud (a.s.) kendilerine dünya nimetleri de verilen, zengin peygamberlerdir. Demek ki fakirlik Allah’ın enbiya için seçtiği bir haslet değildir.

Kutlu’nun sayfalarında ezanların hiç susmadığı⁴⁵² Yoksulluk İçimizde hikâyesi başlı başına bir fakr hikâyesidir. Hikem-i Atâiyye’ye atıfla yazdığı bölümde:

Eşyadan eşyaya seyahat edip durma. Kendine uzaktan bakmayı öğren. Bir dolap beygirine benziyorsun. Öyle ahmak, öyle hüznün verici.

Hicret ve niyetin kimin için? Bir gece yarısı uyandığında yataktan kalk, şöyle yıldızlara bir bak. Düşün!...

Madem ki içinde bulunduğun yer, konuştuğun kimse sana feyz vermiyor; terke mâni olan ne?” diyor ve okuruna soruyor: “İçindeki yokluğu hissediyor musun?”⁴⁵³

Yoksulluğu, fakr manasıyla, gönlün mala meyli anlamında kullandığı bu hikâyesinde: “Bazen, (nâfile) oruç ve namaz ile elde edemediğin manevî kazançları yokluk hallerinden elde edersin.”⁴⁵⁴ Diyen Ataullah İskenderî’ye ve eserine atıf yapması, Kutlu’nun hikâyelerinin ana fikrinin tasavvuf olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Bir hikâye kitabında tasavvufî bir esere atıfla, yine tasavvufî bir mesele olan fakrın uzun uzun değerlendirilmesi; zannımızca modern Türk hikâyesinde bir ilk olsa gerektir.

Yoksul bir ailede büyüyen, hızla zengin olan Süheylâ’yı seven ama zengin bir başka kızla nişanlı Engin’i Kutlu şöyle tarih ediyor: “Arabasını dalgalı ve ıssız bir sahile

⁴⁵² Kutlu, *Yoksulluk İçimizde*, 31.

⁴⁵³ Kutlu, *Yoksulluk İçimizde*, 17.

⁴⁵⁴ Atâullah el-İskenderî, *a.g.e.*,228.

doğru sükûnetle sürüyor. Hayatını “onlar”a ulaşma yolunda engelli bir koşuyu nefes nefese geçer gibi sürdürüyor, ne güzel işte. Ne yırtık bir pabuç kalmıştı ortada, ne de ezan sesi. Putunu bitirmek üzereydi.⁴⁵⁵

Kutlu, bu noktada tam da sûfilerin dediği meseleye işaret ediyor: mal sevgisi, dünya arzusu, yani masiva kalpteki putlardır. Allah’a kul olmayı bırakan insan, maddeyle kendi putunu yapar ve kendi yaptığı putun esiri olur.

Engin’e âşık Süheyla’nın içinde şu cümle dolaşır: “Sevdiğiniz şeylerden infak etmedikçe siz bir’e eremezsiniz mamafih her ne infak eylerseniz Allah onu bilir.”⁴⁵⁶

Süheyla vaz geçtikçe, dünyayı terk ettikçe içindeki putları kırdıkça; temizlendiğini, huzura kavuştuğu fark eder. Makyaj malzemelerinden, tokalarından, çantalarından vazgeçer. Bu vazgeçiş, maddeyi evden atmakla değil, kalpten atmakla gerçekleşir. Süheyla, hayatın indirimden bir yeni bir elbise almaktan ibaret olmadığını, varlığının sebebini bulur. Arkadaşı Şükran, Süheyla’ya Engin’den bahsedince der ki: “Onu bir daha görürsen, de ki; Süheylâ Müslüman olmuş.”⁴⁵⁷ Kutlu zaten Müslüman olan Süheyla’yı İslâm’la buluşturur. Adeta der ki, Müslümanlık maddeye kullukla değil, maddeden vazgeçerek, kalpten dünya sevgisini çıkararak Allah’a tam bir teslimiyettir.

Süheyla’nın kıyafeti, çantası artık kalbinin derinliklerinde değil, dolabının raflarındadır. Süheyla, tokalarından vazgeçip eşarpla buluşur. Kıyafeti değişince, yüzünü dünyadan ukbaya dönünce arkadaşları uzaklaşmaya başlar. Süheyla der ki: “Hayatım her gün kazandığım yeni yalnızlıklarla zenginleşiyor.”⁴⁵⁸ Zenginlik maddede değil, maddeden vazgeçmektir; fakr ehli zenginlerin hiçbir zaman elde edemedikleri huzura kavuşan, kalpleri mutmain olan kişilerdir. Nitekim yaratılmışların sevgisinden yüz çevirenler, işte o zaman Allah’ı bulmakla övünebilir.⁴⁵⁹

Arkadaşı Şükrân’ın düğün törenine giden Süheylâ’nın düğün tasviri şöyledir:

Bir telâş. Sonra alkışlar. Kalabalık ikiye ayrılıyor. Şükrân –kaşları yolunmaktan neredeyse görünmez olmuş; yüzü, sürülen boyalardan mânasını, değil tabii halini, yani göz gözlüğünü, ağız ağızlığı kaybetmiş ve bir oyuna çıkar gibi, gerçekten belki de bir oyun bu merasim, bu merasimle başlayacak hayatın bu bölümü gerçekten bir oyun- sürüyerek uzun beyaz gelinliğini –ucundan tutan küçük çocukların ayaklarını birbirine dolaştırarak ve “ya düşüverirlerse, birden her şeyi berbedediverirlerse” diye ebeveynlerin yüreklerini ağızlarına getirerek- kolundaki damatla- ütülü, kolalı, uygunadım bir çocuk- göründü.

⁴⁵⁵ Kutlu, *Yoksulluk İçimizde*, 82.

⁴⁵⁶ Kutlu, *Yoksulluk İçimizde*, 46.

⁴⁵⁷ Kutlu, *Yoksulluk İçimizde*, 63.

⁴⁵⁸ Kutlu, *Yoksulluk İçimizde*, 55.

⁴⁵⁹ Attâr, *Pendnâme*, 40.

Süheylâ bunları düşünürken Engin oturuyor sayfanın köşesine ve umutsuz bir aşkın hayalî münakaşası başlıyor:

-Ben hayatın bir imtihan olduğuna inanıyorum.

-Ben de inanıyorum

-Peki niçin öyleyse ömrünün her anını mal biriktirmeye harcadın, harcıyorsun.⁴⁶⁰

Kutlu, dünyanın peşinden koşan, hayatının merkezine maddeyi koyan insanları düğün salonu sahnesinde izletiyor. Hayatın gerçek manasını unutmuş, bir salon dolusu insana karşı Süheyla; hayatın imtihan olduğuna inanıyorum, diyor. Muhtemelen o salondaki herkes Engin’le aynı fikirde. Lakin Süheyla o fikirde değil; o fikrin hayata yansımaları; bilinmesi değil, inanılması ve yaşanılması noktasında. Bu sebeple Engin’e niçin inandığı şeyle hiç ilgisi olmayan bir yaşam sürdürdüğünü soruyor. Dünyaya kul olmuşken, Allah’a nasıl kul olacağını sorguluyor. Bu noktada Abdülkadir Geylani, tasavvuf kültüründe zem edilen dünya kavramını şöyle açıklıyor: “Dünya senin arzuların, dünya senin isteklerin... Dünya; Allah’ın gayrını görebilmen, O’ndan başkasını talep etmen... Hem bu hayatta hem de ebedî hayatta nefisini menfaatlara râm kılman dünya dedikleri şey.”⁴⁶¹

O gece, o yıldız kayar gördüğü geceden sonra başlamıştı her şey. Yani eşyanın, mekânın, ve yaşanan zamanın mânasını kaybetmesi. Artık gamsız bir salınıyla, kravatını savura savura arabasına binemezdi. Öyle rahat rahat yüzbinleri aşan çekler imzalayamazdı. Altın işlemeli çakmaklarla sigarasını yakamazdı.⁴⁶²

Engin, herkesin ‘evet’ dediği Engin, Süheyla’dan red cevabı alınca nefsi bir muhasebeye başlıyor. Bir kayan yıldız onun kendi diktiği putlarını bir anda parçalayıveriyor. Engin için fakr başlıyor. Eşya, mekân ve zaman kayboldukça fakra eriyor.

O sabah her yanını kuşatan aşkı fark ettim. Kasımpatılardaki şebnemlerin parıltısını, bir serçenin sevgi üzerine söylediklerini. Toprak ve üzerinde gezinen güz yaprakları bana açıldılar. Bir bakışta insanların ne demek istediklerini anlıyordum. Bu şehre niçin gelmişim, anlıyordum. Zaman tıkr tıkr işliyordu, geçmiş ve gelecek önümde duruyordu. Eşya hakiki hüviyetini fısıldıyordu. Bu kadar şey neye, nasıl sığıyordu fark ettim. Fark ettim, kaybettim/fark ettim, kaybettim...⁴⁶³

Tıpkı Süheyla gibi Engin’de vazgeçtikçe buluyor, terk ettikçe kazanıyor. Fakra erdikçe zenginleşiyor, özgürleşiyor.

Kutlu’nun Sır isimli hikâyesinde şu satırlar dikkat çeker: “Var olan varlığım yok olmuş, yoktan var edilmiş idim.”⁴⁶⁴

⁴⁶⁰ Kutlu, *Yoksulluk İçimizde*, 69-68.

⁴⁶¹ Geylânî, *a.g.e.*, 90.

⁴⁶² Kutlu, *Yoksulluk İçimizde*, 93.

⁴⁶³ Kutlu, *Yoksulluk İçimizde*, 99.

⁴⁶⁴ Kutlu, *Sır*, 90.

Ölmeden önce ölünüz, fikrini hikâyeye döktüğü; ilk sayfada öldürüp caminin bahçesinde musallaya oturttuğu kahramanına, tabutun içinden hayatının muhasebesini yaptırdığı Hesap Günü isimli hikâyesinde, araya girip vaaz kürsüsüne çıkan yazar fakr üzerine uzunca bir değerlendirme yapar. Alın teri ile zengin olanların az olduğunu belirten Kutlu, zenginlik mi efdaldır, yoksa fakirlik mi, sorusunu önce sorar, sonra şöyle cevaplar:

Önderimiz Hz. Peygamber'in hayatına bakarsan onun fakirliği seçtiğini görürsün. Zaten peygamberler miras bırakmaz. Efendimiz dünyasını değiştirdiğinde geriye birkaç parça değersiz kaldıydı. Peki sonra? Sonrası Hz. Ebubekir halife olarak malını İslâm yolunda harcadığından fakir kalmıştı. Hz. Ömer hutbeye yamalı elbiseyle çıkardı. Hatta âlimlerin “uydurma” dedikleri bir hadis vardır. Hz. Peygamber buyurmuştur ki “Fakirlik iftiharımıdır”. Bunu sûfiler çok kullanıyor. Ancak incelik şurada. Buradaki fakirlik manevî manadadır. Yani mülk Allah'ındır. Kulun elinde bir şey yoktur, o Allah'a muhtaçtır. Yani sen şimdi bize fakirliği teklif etmiş oluyorsun. Hayır ben diyorum ki fakir sabredecek, zengin şükredecek.⁴⁶⁵

Okurunu hesap günü gelmeden kendini hesaba çekmeye, hayatını muhasebeye etmeye sevk eden yazar; hikâyesinin içinde fakr kavramını bir müridin müridlerine izahı gibi izah eder. Onun derdi vaaz vermek de değildir; hakikate ayna tutmaktır.

Kutlu fakrı sadece hikâyelerine değil hayatına da merkez almış olacak ki; bir yazar olarak kitabının okunmasının, sevilip sevilmemesinin derdinde değildir. Onun derdini anlatma şekli yazarlık, sunma şekli hikâyedir. Kapıları Açmak hikâyesinde araya girip bunu şöyle izah eder:

Bazı muhterem kardeşlerimiz bize dönerek: “Yahu Mustafa Kutlu, sen bir bilimsel makale yazmıyorsun. Sonuçları izah için sebepleri sayıp dökmeye ne lüzum var? Hem bu kitap en nihayetinde bir uzun hikâye, bunu tarihe, sosyolojiye, hatta psikolojiye boğmanın ne âlemi var? Sen insanları ve olayları anlat, gerisini bize bırak, Ahmet Midhat Efendi misin mübarek!” diyebilir.” Ve ekliyor: “Ben bildiğim-inandığım şekliyle anlatayım: Kafasına yatan, okur; yatmayan, “aman sıkı be” deyip atar.⁴⁶⁶

Chef dünyevi arzularla kalplerini dolduran bir ailenin hikâyesidir. Bir banka şefinin, modernitenin, masivanın sembolü olarak kullandığı, araba alma arzusunu anlatır. Eşinin kendini ararken savruluşunu, evin kapitalizme kurban verilen oğlunu; daha fazlasını isteyen, şükür, kanaat, maneviyat bilmeyen modern aileyi anlatır. Zenginlik içinde gönülleri fakir kalmış insanların halini Cemil Meriç'ten yaptığı şu nakille resmeder: “Banka mabed, para mabud”⁴⁶⁷ oldu.

Kutlu'nun sembollerle yazdığı Bu Böyledir hikâyesinde bir Süleyman Koç var. Süleyman, Tarikat ehli Kambur Hafız'ın yanında hafızlık yaparken, yarıda bırakıp

⁴⁶⁵ Kutlu, *Hesap Günü*, 9.

⁴⁶⁶ Kutlu, *Kapıları Açmak*, 27.

⁴⁶⁷ Kutlu, *Chef*, 22.

bankaya memur olur. Takar kravatı yorgancıya gider. Sonra Hafız Yaşar kravatı görünce gülümser:

Anladım, bir süre oynadım, başımı önüme eğip kızardım, sonra çekip çıkardım mereti.

Bu kırıvatla bağlanmışım bir yere. Nereye bağlandığımı ne bilecektim? Ne bilecektim, nasıl bir seçim yaptığımı. Kırıvatı çıkarınca yorgancı dükkânının serinliği, köşedeki çiçeklerin rayıhası sarmıştı her yanı. Bu kambur adamda ne buluyordum? Niye ikide bir bu yorgancı dükkânına sığmıyordum?⁴⁶⁸

Kravat dünyayı, maddeye bağlanmayı, paraya esir olmayı sembolize eder. Kravatı takan, yoksulluktan zenginliğe koşan Süleyman içinin fakirliğini yorgancı dükkânında doyurmaya çalışır.

Hikâye tamamen bir lunaparkta geçer. Süleyman lunaparkta dolaşırken hayal eder, yaşadıklarını bize hayalinde anlatır. Lunapark oyun ve eğlenceden ibaret olan dünya hayatını sembolize eder. Hafızlığı yarım kalmış memur Süleyman Koç, ne banka memuriyetinin ne maaşının ne kravatının sağlayamadığı huzuru arayarak dolaşır durur bir Lunaparkın içinde.⁴⁶⁹

Hafız Yaşar Süleyman'a Kur'an'ı okudukça anlarsın, der: "Gece ile gündüz, uyku ile uyanıklık, hayatla ölüm birleşir. Dünyada niçin varsın, anlarsın. Okudukça açılırsın. Açılırsın ne demek? Gittikçe hafiflersin. Hafiflersin ne demek?"⁴⁷⁰Lakin Süleyman Koç yarım bırakmıştır hafızlığı, yüzünü Kur'an'dan paraya çevirmiştir. Banka kartı cebine değil ama kalbine yük olmuştur. Kucağında günah gibi taşıdığı, yeni alınan bir fırın, kalbinde dünya yükü, bir lunaparkın içindedir. Çıkış, kurtuluş arar. Ararken aklına sürekli yorgancı dükkânı gelir. Modern dünyayı temsil eden lunaparka girdiğine pişman, maneviyatı temsil eden yorgancının dükkânına hasret, dolaşır durur.

İyiler Ölmez kitabında atölyesini çıraklarına bırakan bir usta ile ilgi Kutlu şu izahı yapar: "Ama dindar adam. Peşi sıra bu fani dünyada hiçbir şeyin bâki olmadığını biliyordu. Atölye de onu dünyaya bağlayan bir şeydi. Artık ayrılık vakti gelmişti. Öte tarafa giderken bu bağlardan bir bir kurtulmak lazım."⁴⁷¹ Yazara göre kişi kendisini dünyaya bağlayan şeylerden kurtulmalıdır.

Nur hikâyesinde bir iş adamının dünyasını aralıyor: "Geç kaldım. Gitsem iyi olacak deyip, kaçar gibi sıvışıyor evden. O bir iş adamı. İş adamının ne çocuğu olur, ne eşi. Hatta ne de evi. İş ona yeter. İşin ağına takılmıştır ve kurtuluşu yoktur. Yalan

⁴⁶⁸ Kutlu, *Bu Böyledir*, 33.

⁴⁶⁹ Kutlu, *Bu Böyledir*, 35.

⁴⁷⁰ Kutlu, *Bu Böyledir*, 42.

⁴⁷¹ Kutlu, *İyiler Ölmez*, 70.

dünya.”⁴⁷²Evi, eşi, evladı olamayanlar daha ziyade kölelerdir. Kutlu, modern dünyanın gönüllü kölelerinin; işe, dünyaya, hırslarına köle olmuş insanların esir hayatlarını hikâyelerinde mercek altına alır. Bu kölelikten kurtuluşun çaresinin fakra ermek olduğundan da sık sık bahseder.

Beyhude Ömrüm hikâyesinde köyün bir Deli Derviş’i vardır. Evlenmemiş, yalnız yaşayan Derviş :

Kuş kuş iken kendisine bir yuva, bir hayat kurmuş. Ya biz neyin necisiyiz?” diye düşündü.

Terk-i dünya diye çıkmıştı yola.

Mümkün müydü?

Mümkün olanın eni-boyu ne kadardı?

Kitaplarda yazıyor; lâkin hayat kitaplarda yazana pek benzemiyor.

Terk-i dünya demişti. Evet. Ama hani dünya.

Hani ev-bark, çoluk-çocuk, mal-mülk.

Nasıl bir dünyaya sahip olmuştu da, onu terk edemiyordu? İşte burası meçhul.

...

Rüzgârın önünde bir yaprak olayım demişti.

Güzel benzetme, lâkin kolay değil.⁴⁷³

Kutlu fakr kavramını bir ütopya olarak ele almaz. Kavramı her yönüyle değerlendirir. Kurulmamış bir dünyanın terkinin muhasebesini de yapar; terkin zorluğuna da değinir.

Kutlu fakr kavramını modern hikâye kalıbında, modern dünyaya servis eder.

3.2.11. Sır

Arapça’da gizli şey, kök, asıl gibi anlamlara gelen sır, kalpte bulunan Rabbânî bir latifedir.⁴⁷⁴

Tasavvuf ıstılahında sır iki anlamda kullanılır. Birinci anlam, sadece Allah’ın ya da az sayıda insanın bildiği özel bilgidir. İkincisi ise ruhun bir idrak mertebesi, kalbin içine konmuş bir latife anlamındaki kullanımdır.⁴⁷⁵

Eserinde “sır” için müstakil bir başlık açan Kuşeyrî’ye göre, kul ile Hak Teâla arasında saklı ve gizli kalan hallerdir.⁴⁷⁶

Bu gizli hallerin başında kerâmet gelmektedir. Peygamberler aracılığı ile ortaya çıkan olağanüstü haller, velîlerde görüldüğünde “kerâmet” olarak adlandırılmaktadır.

⁴⁷² Kutlu, *Nur*, 65.

⁴⁷³ Kutlu, *Beyhude Ömrüm*, 119.

⁴⁷⁴ Cebecioğlu, *a.g.e.*, 569.

⁴⁷⁵ Necdet Tosun, “Sır”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 37 (İstanbul: TDV Yayınları, 2019) 115-116.

⁴⁷⁶ Kuşeyrî, *a.g.e.*, 182.

İstikâmetini⁴⁷⁷ tamamlamamış kimseye de keramet verilebilir.⁴⁷⁸Çünkü Allah kerâmeti hususiyet bahşetmek istediği kuluna lütfeder. Kerâmet sahibinin Allah katında hususi bir yerinin olduğunu gösterse de, istikâmeti tam olmayanın peşinden gidilmez. Bir veliye tabi olmak için kerâmet değil, istikâmet gerekir.⁴⁷⁹

Hikem-i Ataiyye ‘de keşif ve kerametle ilgili olarak şu izah yapılır: “Keşif ve kerametle özel İlâhi lutfu mazhar olan her herkes, tam ihlaslı olmayabilir.”⁴⁸⁰

Mustafa Kutlu’nun “Sır” isimli kitabının muhtevasına baktığımızda, yazarın “Sır” kavramını tasavvufi manada kullandığı görmekteyiz. Sır, Kutlu’nun tasavvufi meselelere mercek tuttuğu, dışarıdan bir eleştirmen edasıyla değil; tasavvuf ilmine, tarihine vakıf birisinin samimi tenkitlerini hikâye kalıbıyla sunduğu eseridir.

Sır hikâyesinde, bir gece vakti müridini ihvanlarla beraber evinde ziyaret eden bir mürşidden bahseder. Mürid ile mürşid mahrem bir görüşme yaparlar. Kutlu, bu görüşme ile ilgili: “Aramızda neler geçti? Söz nerede başladı, nerede bitti? Sözdən sonra hangi makama, hangi mekâna geçildi? Hal ehline malumdur.”⁴⁸¹ Açıklamasını yapmakla yetinir. Çünkü hal ehlinin kimi halleri, bazı sözleri Sır’dır. Bu sır, az sayıda insanın bildiği özel bir bilgidir. Bu sebeple olsa gerek yazar, o odada geçen konuşmaya dair tek bir teferruata girmez. Sır perdesini kaldırmaya, diyalog uydurmaya kalkmaz. Ama Tayy-i Mekân’dan tayy-i zaman’a kadar sırrını bilmediğimiz mevzulara inandığını da belirtir. Aynı hikâyenin sonunda, Rıza yolunu menfaat yolu yapan, nefis terbiyesini nefsin ihyasına çeviren, kapısından şöhretle girilemeyen dergâhı şöhrete şana geçit yapan yeni ihvanların arasında çaresizlik kuyusunda boğulan yeni mürşid, tekkedeki şaşalı bir davet hazırlığının içinde dolanırken, bir boy aynasında kendini görür. Tasavvuf kültüründe Sır’ın sembollerinden biri olan aynada yalnız bedenini değil, kalbini de görür. Kutlu der ki, orada ne gördüğünü burada söylemem, hal ehli bilir. Ve cübbesini sarığını çıkarıp, tekkeden çıkan şeyh hikâyesinin sonunda “Sır” olur.⁴⁸² Kahramanları sır olan hikâyelerin yazarı Kutlu, sırrın peşindedir. Lakin müşâhede etmediği sırları açarak, tasavvufu hikâyesine malzeme yapmaz. Onun bu kitabında tasavvufi bir meseleye hikâye malzemedir, araçtır. Bu sebeple samimi ve hakikatli bir tasavvufi tenkit eseridir.

⁴⁷⁷ İstikâmet, kişinin ibadetinde, günlük yaşantısında dosdoğru olmasını, Allah’ın rızasını gözeterek yaşamasını ifade eden tasavvufi kavramdır.

⁴⁷⁸ Atâullah el-İskenderî, *a.g.e.*, 232.

⁴⁷⁹ Uludağ, *Tasavvuf Kültüründe Keşif ve Kerâmet*, 75.

⁴⁸⁰ Atâullah el-İskenderî, *a.g.e.*, 159.

⁴⁸¹ Kutlu, *Sır*, 10.

⁴⁸² Kutlu, *Sır*, 22.

Ayna metaforunu Kutlu Mavi Kuş hikâyesinde de kullanır. Kasabanın medar-ı iftihar olan Aynalı Lokanta'nın aynası sırdır. Der ki:

Aslolan ayna camının ardına sürülen sırda. O sır olmasa kendimizi adi bir cam karşısında bulacağız ve hiçbir şey göremeyeceğiz. Sır bize bir kapı aralıyor. İşte diyor, sen busun. Ama insan sadece kaştan, gözden, gövdeden mi ibaret? Ayna dediğin, taşı toprağı, evi sokağı da gösteriyor. Mühim olan bu vücudun içini görebilmek. Kalbin aynasında ne var, ona ulaşabilmek. Ne demişler, “Kendini bilen, Rabbini bilir.” Aynalı Lokanta'nın aynasına dalıp bir iki dakika dünyası değişen fukara köylülere ilm-i bâtın dersi vermek değil muradımız.⁴⁸³

Aynanın görebilenler için bedeninin ardındaki ruhu da gösterdiğini söyleyen Kutlu, bir lokantanın aynasından okurlarını mistik sırda çekiyor. Önemli olanın vücut değil, ruh olduğunu, bu söylediklerinin de ilm-i batınından, batınî ilimden, tasavvuf ilminden olduğunu fısıldayıp hikâyesine devam ediyor.

Kutlu'ya göre asıl sır, bilmece gibi olan insandır.⁴⁸⁴ Mesela Mavi Kuş'un yolcularından Doktor Yahya ile ilgili birkaç iyi-kötü şey söyler, sonra da şunu ekler: “Hayır aziz okuyucu, onu sen diyorsun. Ben bir insanı anlamamanın zor olduğunu söylüyorum. Hiç kimse görüldüğü gibi değildir ve bir insanı tanımak yıllar alır.”⁴⁸⁵

Aynı hikâyede her şair, her usta, her hoca ve her ağacın aynı zannedilseler de hakikatte farklı birer şahsiyet olduğunu söyler ve şöyle devam eder: “Taşranın âhengi bir yeraltı nehri gibidir. Üstündekileri besler, büyütür ama gücünün sırrını açığa vurmaz. O sebeple zâhire değil, bâtına bakmak lazımdır. Bu da elbette özel bir terbiye ister. Ruh terbiyesi.”⁴⁸⁶

“İnsanoğlu bir kapalı kutu. İçinde ne gizli köşkler, ne mahrem mekânlar var.”⁴⁸⁷ İnsan en büyük sırdır. Kutlu insana dair şunları da söyler: “İnsanoğlu bu kadar alçalır mı? Alçalır, Cenab-ı Hak eşref-i mahlûkat olan insanın şeytanın iğvası, nefsin galebe çalması ile yeri geldiğinde esfel-i safiliğine yuvarlanabileceğini haber veriyor.”⁴⁸⁸

Kutlu hikâyelerinde hal ehline malum olan bir takım durumlara hayret edilmez. Onun hikâyesinde Mercedes arabalara binip giden tasavvuf ehline hayret edilir.⁴⁸⁹ Mesela Şafak Pembesi hikâyesinde adı gibi bir Saliha kadından bahseder:

“Saliha Kadın, üstüne gün doğmayan kadınlardandı. Sabah namazından sonra yatmaz, Kur'an okur, sonra işine bakardı. Yedi yaşından bu yana namazını kılıyordu.

⁴⁸³ Kutlu, *Mavi Kuş*, 15.

⁴⁸⁴ Kutlu, *Huzursuz Bacak*, 32.

⁴⁸⁵ Kutlu, *Mavi Kuş*, 44.

⁴⁸⁶ Kutlu, *Mavi Kuş*, 74.

⁴⁸⁷ Kutlu, *Kapıları Açmak*, 79.

⁴⁸⁸ Kutlu, *Kapıları Açmak*, 69.

⁴⁸⁹ Kutlu, *Sır*, 17.

Namahreme görünmez, gıybet etmez, merhametli, cömert; sanırsın yeryüzünde bir melek.” Oğlundan haber alamadığı, içindeki sıkıntının çoğaldığı bir sabah teşbihini çekerken bahçe kapısı kuvvetle vurulunca irkilir. Kapıya varınca, etrafı saran gül mü lavanta mı bilinmez, içini ferahlatan bir koku duyar. Tam açacakken yabancı, şefkatle heybet karışımı bir ses işitir: “Hatun, tasalanma bak güneş doğuyor.”. korkuyla kapıyı açar, lakin kimsecikler yoktur. İçini saran garip huzur ile bir bakar ki, kümes yumurta, küpler yağla, çuvallar unla, odunluk odunla dolmuş. Saliha Kadın elini alnına vurarak der ki: “Uy, anaa!... Hızır uğradı evimize de ben bir dilek dilemedim. Yazık bana, vah bana.”⁴⁹⁰ Tekkeyi lüksle döşeyen ihvana hayret edilmelidir Kutlu’ya göre; Saliha bir kadının evine uğrayan Hızır’a değil.

“Ancak hayat dediğin nedir ki? Anlaşılmaz bir sır. Kurduğumuz düzen hep böyle gidecek sanırız. Birden ip kopar, ışık söner, her şey darmadağın olur.”⁴⁹¹ Kutlu’ya göre hayatta bir sırdır. Hayat, ilahi kudretle iplik iplik işlenmiş, görenlerin geçişlerini, bağlantılarını çözemediği bir dantel gibidir.

Nur hikâyesi Şeyh Vefa Camii’nde başlar. Nur isimli genç bir mimar, camiden çıkan diğer genç mimar Sinan’a Şeyh Vefa’nın soyundan geldiğine dair bir söylenti olduğunu, işin aslını nereden öğrenebileceğini danışır. Kutlu sade tarzıyla hikâyeyi şöyle devam ettirir: Sinan Nur’a önce namaz kılmayı bilip bilemediğini sorar. Bildiğini öğrenince de bir teklifte bulunur:

-İyi. Bakın şurada hanımlar için abdest mahalli var. Bir abdest alın. İçeri girin ikindi namazını kılın. Cenab-ı Hak kalbinizi biliyor. Namazdan sonra şöyle bir köşeye kıvrılıp yatın biraz. Nasipte var ise uyursunuz. Nasipte var ise size bir işaret gelir. Aşk ile Allah deyip başınızı yere koyun. Size bir kapı açılacak, buna inanın.

Nur abdest alıp camiye girer, bir süre sonra sevinçle döner:

-Ne gördünüz?

-Çiçek açmış bir erik ağacı. Yaklaştım, yaklaştım, sanki bana doğru eğildi, fısıldadı. “Bunu sana söylerim ama şartım var” dedi. “Kabul” dedim. “Alnın secdeden kalkmayacak” dedi. “Kabul” dedim. “Evet Şeyh Vefa neslindensin” dedi, kayboldu. O an uyandım. Her yan iğde kokuyordu. Nasıl hafiflemiştim bilemezsiniz. Aklıma ilk siz geldiniz. Kuzum nereden biliyorsunuz bunları?⁴⁹²

Sinan bildiği için öyle söylememiştir elbet. Ama bilen bir kuvvet söyletmiştir. Sûfîlerin dediği gibi Sinan istikameti tam olan birisi olmasa da keramet gösterebilir. Aynı hikâyede bu defa Nur, felç geçiren ve on beş gün boyunca gözünü açmadan hastane odasında yatan babası için Sinan’dan, yanına gidip babasına dua etmesini ister. Tek

⁴⁹⁰ Kutlu, *Hayat Güzeldir*, 70-76.

⁴⁹¹ Kutlu, *Uzun Hikâye*, 12.

⁴⁹² Kutlu, *Nur*, 8.

başına dua etmek için odaya giren Sinan bir müddet düşünür, bakınır. Sonra birdenbire aklına Âkif'in "Gece" şiirinden iki mısra gelir:

"Karanlıklar, ışıklar, gölgeler sussun ki, Allah'ım
Bütün dünyayı inletsin benim secdem, benim âhım"

Hissiyatı kabarıyor, kalbi yerinden fırlayacak sanki. Aniden fişkırın ter çenesinden damlıyor. Kendinden geçiyor Sinan, kimsenin duyamayacağı, aynı zamanda dağda, taşta, gökteki kuşta, denizdeki balıkta, tüm mahlukatta yankılanan bir çığlık atıyor.

"Allah!"

Sonra yığılıp kalıyor oturduğu sandalyeye. Nur onu seyrediyor cam dışından, ne olup bittiğini tam anlayamıyor. Endişeli.

Ama İskender Bey'in kapanan göz kapakları tekrar açılıyor, soğuyan elleri ısınıyor, hatta adam başını çevirip sandalyede oturan kişiye bakıyor.

Sonrasında ne olup bittiği sorulunca Sinan: Hikmet-i Hüda, Bu bir lütuf. Belki sana, belki bana.⁴⁹³cevabını veriyor. Sinan'ın cezbe halini Kutlu olağan bir hadise olarak naklediyor. Kerametın sahibi Hak, ama sebebi kim, orası sır, diyor yazar. Kutlu için keramet şaşırılacak bir hadise değildir.

İyilik kavramını hayatının merkezine oturtan, hikâye boyunca arayış içinde, mürşid-i kâmil bulma derdinde, hüznle yürüyen, gittiği yerlere ışık saçan Nur, böbreğini bir genç kıza bağışladıktan sonra hastane odasındaki yatağında yatarken yaşananları Kutlu, şöyle anlatır:

Sonra anlatılmaz bir şey oldu.

Nur'un kalbi üzerinden bir top ışık çıktı. "Işık" kelimesi buna yetmez. Dünya dillerinde bunu tarif edecek bir kelime yoktur.

Işık bütün vücuda yayıldı. Ardından yine kalp hizasında toplandı, bir küre oldu. Küre vücuttan koştı, tavana yükseldi. Tavanı deldi. Kaç kat varsa hepsini deldi. Binanın çatısını da delip göğe yükseldi. Açılan delikten Sinan yıldızları gördü.

O sıra Nur'un eli elinden kayıp yana düştü. Yüzüne baktı. O güzel gözleri bir daha açılmamak üzere kapandı.

Nur Nur olmuştu.⁴⁹⁴

Kutlu'ya göre ömrünü iyilikle, ihsanla geçirmiş; hakikati bulmak için diyar diyar, tekke tekke gezmiş bir derviş kadının Nur'un içindeki Nur'un semaya yükselmesinin gariptenecek bir tarafı yoktur. Keramet için, Allah'ın özel kullarına özel muamelesi, demiştik. Ömrünü Allah yolunda harcayan, yüreği hüznle çağlayan Nur'a Allah'ın özel bir muamelede bulunması muhal değildir.

Beyhude Ömrüm hikâyesinin kahramanı, ıslak bir kayanın altında su olduğuna kanaat getirip, kimselere söylemeden, kayayı kazıp suyu bulmaya, oraya da bir bahçe kurmaya niyetlenir. Sabahın alacasında, kazmayı alıp ıslak kayaya gider. Tam kaldırmışken köyün Derviş lakaplı delisi başına dikilip: "Zorlama ağa zorlama; Allah

⁴⁹³ Kutlu, *Nur*, 118-120.

⁴⁹⁴ Kutlu, *Nur*, 206-207.

nasip eder ise biz de bu bahçenin meyvesinden yeriz.” der. Köylünün içinden geçenleri bilmiştir:

Deli Derviş gün boyu dişlerini sıkı durdu.
İçinde kabaran hakikat bilgisini dışa vurmuştu.
Nasıl da şaşırılmıştı karşısındaki
İşte o an, kibir askeri at binip kalbi kuşattı. Dervişin gönlü daralmaya durdu.
Daraldıkça sıkı kendini; sıkı, sıkı, sıkı. Sonunda taşverdi.
Yine çıplak tepelere doğru koşaradım gidiyordu. Yine dellenmişti.⁴⁹⁵

Sır, açığa çıkarsa kibir doğar. Kutlu, keramet, sır kavramlarının mahiyetine öyle vakıftır ki, meseleyi her yönüyle ele alır. Hikâyesinde işlediği keramet, sır, keşif gibi kavramlar; yazar içselleştirdiği için olsa gerek Hikâyelerinin içinde sırtmaz, zorlama gibi görünmez. Hayatın içinde olağan bir şeydir olarak gördüğü kerameti hikâyelerinin içinde olağan bir dille anlatır.

3.2.12. Dört Kapı / Kırk Makam

Ahmed Yesevî dervişliğinin, onu şeriat, onu tarikat, onu marifet, onu hakikat olmak üzere kırk makamdan oluştuğu görüşündedir. Yesevî'nin şeriat kapısının on kaidesi; Allah'ın varlığına, birliğine, zatına, sıfatlarına iman ile başlayıp, namaz, oruç, hac, zekât diye devam eder. Bu esasları yerine getirmede sıkıntısı olan kişi tarikat kapısından geçemez. Tarikattan marifete on, marifetten hakikate de on makam vardır. Hakikat kapısından geçebilenlerin makamları ise şöyle başlar; alçakgönüllü olmak, iyiyi ve kötüyü tanımak, el uzatmamak ve kanaat etmek, kendisini ve lokmasını hak yolunda sebil etmek, kimseyi incitmemek diye devam eder. Ahmed Yesevî'nin öngördüğü bu dikey yolculuk kemale ermek isteyen insanın, hakikat arayışında uğrayacağı durakları ifade eder.⁴⁹⁶ Tıpkı otobanda seyahat eden bir yolcunun dönmesi gereken kavşaklar, geçmesi gereken köprüler gibi...

Lokman Perende aracılığı ile Ahmed Yesevî'ye bağlı olan Hacı Bektaş-ı Veli de “Dört Kapı Kırk Makam” anlayışını benimsemiştir. Dört Kapı, Ahmed Yesevî'de olduğu gibi, şeriat, tarikat, marifet ve hakikattir.⁴⁹⁷ Her ne kadar kapılar, makamlar aynı olsa da zamanla Alevi kültüründe makamlar farklı yorumlanmıştır. Şeriat kapısında, ibadet makamı vardır; lakin mesela namaza yüklenen anlam değişmiş namaz, Allah'ı içten anıp

⁴⁹⁵ Kutlu, *Beyhude Ömrüm*, 37.

⁴⁹⁶ Kadir Özköse, “Ahmed Yesevî'nin Hikmetlerinde Dört Kapı ve Kırk Makam Anlayışı”, *Akademiar Dergisi*, sy. 2 (2017): 99-133.

⁴⁹⁷ Sermin Çalışkan, “Alevilik'te Dört Kapı Kırk Makam” (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2010), 68.

selamlamak, Allah'ı gönülde taşımak anlamına çekilmiştir. Bazen de Cemler namaz yerine kabul edilmiştir.⁴⁹⁸ Kapılar arasındaki ilişki konusunda da çelişkiler vardır. Mesela Şeriat kapısının bir süre sonra aşılması gerektiği, tarikat kapısından girenlerin üzerinden Şeriatın hükümlerinin kalktığı görüşü vardır.⁴⁹⁹

Kırklar Makamı, ise Erzincan'a bağlı Çağlayan beldesi sınırları içinde yer alan, Alevi ziyaretgâhtır. Bu türbede yatan zatın bütün bölgeyi koruyan bir muhafız olduğuna inanılmaktadır. Anlatıldığına göre; zamanında Mahmut Ağa isimli bir bölge sakini bir gece rüyasında Kırklar Makamı'nın bulunduğu, o gün itibariyle hiç bilinmeyen, hiçbir şey olmayan o yerde üstü açık bir mezar görür. Kabirden ona seslenen mevta “Gel benim üstümü ört!” der. Mahmut Ağa ertesi gün bir iki kişi ile rüyasındaki yere gider ve o mezar gördüğü yeri kazmaya başlarlar. Lakin biraz kazınca topraktan kan fişkırır. Korksalar da sonunda o yerin üzeri kapatılır ve Kırklar Makamı zamanla bölge halkı için inanç merkezi haline gelir. Öyle ki, bugün Kırklar Makamı'na gelen herkesin şifa bulduğuna, doktorların “yaşamaz” dediklerinin bile burada şifa bulduğuna inanılır.⁵⁰⁰

Kutlu'nun İyiler Ölmez hikâyesinin dört hayırsever, iyi niyetli karakteri vardır. Kitap iyilikte yarışan bu dört arkadaşı dört başlıkta tek tek anlatır. Son başlık ise “Dörtler Makamı”dır. Yine bir iyilik için yola çıkan dört arkadaş hikâyenin sonunda trafik kazasında vefat ederler. Bu dört hayırseveri seven halk cenazeleri, gelen geçen bir Fatiha okur, deyip yan yana yol kenarına defneder. Mezarlar yapılır, başlarına taş dikilir. Kutlu şöyle devam eder:

Yıllar yılları kovaladı.

Rüzgâr esti, sel bastı.

Ne mezar kaldı ne taş.

Sade bir nam kaldı.

“Dörtler Makamı”.

Yoldan geçenler durup dua ediyor, iyilikleri nesilden nesile anlatılıyordu.

Zamanla bu yolu genişlettiler.

Bu genişleme esnasında tepeden kayalar uçtu. Uçan kayaların dibinden bir su fişkırırdı.

Beyaz, berrak, şeker gibi bir su.

Aşağıdaki köylüler bu suyu arka alıp, Dörtler Makamı yanındaki düzlükten geçirerek köylerine indirdi. Düzlüğün su geçen kısmına çınar diktiler. Suyu emen düzlükte bir çimenlik oluştu. Dikilen, bakılan ağaç büyür. Çınarlar kocaman oldu, uzaktan yorgun geçen yolcuya “Gel, gel” diyen gölgeler saldı.

Şehir ahalisinden bazıları uzak da olsa buraya, pikniğe gelmeye başladı. Yemeklerini yiyip çaylarını içtikten sonra çayırdaki cemaatle namaz kılıyorlardı.

⁴⁹⁸ Çalışkan, *a.g.e.*, 78.

⁴⁹⁹ Çalışkan, *a.g.e.*, 113.

⁵⁰⁰ Yusuf Babür, “Erzincan'da Bulunan İki Alevi Ziyaretgâhı: Kırklar Makamı ve Sultan Seydi (İnançlar, Anlatılar)”, (Ankara: IV. Uluslararası Alevilik ve Bektaşilik Sempozyumu, 18-20 Ekim 2018): 157-159.

Gelen ziyaretçiler arasından bir adam çıktı. Dörtler'i güya rüyasında görmüş. Tuttu makamın üzerine bir türbe yaptı.

Böyledir.

Bizde iyiler ölmez.

Evliya olup aramızda yaşarlar.

Nitekim görüyorsunuz işte.

Adam türbenin içine dört sanduka koydu, dört yeşil örtü ile kapladı. Arada bir gelip temizliğini yapıyordu.

Burada kim yatıyor diye sorulan soruya kimse cevap veremiyordu. Sadece "Evliyalar" deniyordu.

Adam türbeye bir demir kapı yaptırdı. Anahtarını aldı. Kapıya şu levhayı astı.

Müslüman!

Türbeleri ziyaret edin.

Onlar size ölümü, ahireti hatırlatır.

Ama asla onlardan yardım ve şefaah istemeyin.

Yardım ancak Allah'tan istenir.

Lütfen ağaç dallarına bez bağlamayın.

el-Fatiha!⁵⁰¹

Kutlu'nun Erzincanlı olduğu da göz önüne alınırsa hikâyesini Erzincan'daki Kırklar Makamı Türbesinden etkilenerek yazmış olması muhtemeldir. Zaten benzer hadiseler yer vermiştir. Mezarları rüyasında görüp türbe yapılması, insanların türbede yatanlar hakkında pek bir şey bilmiyor oluşu gibi. Kutlu adeta Kırklar Makamı'nın bilinmeyen öyküsünü yazmıştır. Zaten bu dört kahramanın, Doktor hariç, dini bir yaşantılarının olmaması, hatta Fotoğrafçı Mustafa'nın hikâye boyunca sarhoş dolaşması bu hikâyenin Alevi kültüre ait olabileceği fikrini uyandırır. Modern bir kırklar hikâyesi yazar. Sonunda türbelerde uyulması gereken kuralları, türbe adabını yazmayı da ihmal etmez.

Bu bölümde Kutlu'nun hikâyelerinde tasavvufi kavramların ne kadarını, hangi anlamda, nasıl işlediğini tespit etmeye çalıştık. Anlaşıldığı üzere Mustafa Kutlu, Modern Türk hikâyesine yeni bir soluk kazandırmış, iyi bir edebiyatçı olmanın çok daha ötesinde; tasavvufu hayatının ve sanatının merkezine almış, modern tasavvuf hikâyeleri yazan bir mutasavvıftır.

⁵⁰¹ Kutlu, *İyiler Ölmez*, 151.

SONUÇ

Tasavvuf İslam'ın ahlâkî boyutudur. Kur'an'ın öngördüğü ahlâkî yaşantı, Hz. Peygamber'in hadislerindeki 'ihsan' kavramı ekseninde, tasavvufun bünyesinde hayat bulmuştur. İslam tasavvuf ehlinin sevgi ve muhabbet merkezli çağrısı ile ülkelere, kıtalara yayılma imkânı bulmuştur. Anadolu'nun İslam'laşmasında da Horasan Erenlerinin, Ahmed Yesevî'nin müridlerinin rolü çok büyüktür. Mevlânâ ve Yunus Emre ile devam eden tasavvuf kültürü ile İslam bu topraklardaki temellerini sağlamlaştırmıştır.

Tasavvufun yayılmasında hikâyelerin rolü gözardı edilemez bir gerçektir. Tekkelerde şeyhler, kıraathanelerde müridler aracılığıyla, tasavvuf hikâyeleri toplumun her kesimine yayılmış, dinleyenlerin kalbinde iz bırakmıştır. Anadolu, maneviyat eksenli irfânî geleneği yüzyıllar boyunca korumayı başarmıştır. Fakat bu gelenek son iki asırdır ötelenmeye, unutulmaya yüz tutmuştur. Modernleşmenin, kentleşmenin etkisiyle irfânî gelenek yeni nesillere aktarılamamıştır. Tekkede tasavvuf menkıbeleri dinleyen neslin torunları, konserlerde şarkı dinlemek için toplanmaya, kıraathanelerde Mesnevî okuyan neslin çocukları cafelerde okey oynamak için buluşmaya başlamıştır. Teknolojik ve sosyal gelişmelerin hızını yakalamak için koşturan nesillere, ahlâkî değerler aktarmakta sıkıntı yaşanmaktadır. Yeni nesillere yeni yöntemlerle manevî değerlerin anlatılması kaçınılmaz bir zorunluluk haline gelmiştir. Tam da bu sebeple Mustafa Kutlu ismini önemsemekteyiz.

Mustafa Kutlu, tasavvufu sadece kültürel olarak değil, derinlemesine bilen; tasavvufun en eski kaynaklarından dahi beslenmiş, yakınındaki isimlerle İsmail ve Mustafa Kara dolayısıyla akademik boyutunu da takip eden, Nurettin Topçu düşüncesini devam ettiren bir isimdir. Kutlu, tasavvuf kavramlarını sözlüklerden araştıran, Kuşeyrî'nin, Gazâlî'nin, Ataullah İskenderî'nin eserlerini okuyan ve hikâyelerinde bu isimleri anan; Eşrefoğlu Rûmî'nin, Yunus Emre'nin, Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın şiirlerini seven ve sürekli zikreden bir yazardır. Tasavvufun sadece dününe değil bugününe de vakıftır. Tarikatların geldiği noktayı, tekkelerin sorunlarını yakinen bilmekte, gerektiğinde eleştirmekten de çekinmemektedir.

Mustafa Kutlu, çok yönlü kişiliği ile bugünü de çok iyi bilmektedir. Toplumsal problemlerden, bireysel sıkıntılardan, köyden şehre kadar bütün bir hayattan haberdardır. Tezimizin ikinci bölümünde değerlendirdiğimiz kadarıyla; Kutlu Türk Edebiyatına yeni

bir soluk getirmiş; edebiyat konusundaki yetkinliği ispatlanmış bir yazardır. Bizi ilgilendiren nokta ise şurasıdır: Tasavvuf ilmine ve kültürüne vakıf; edebiyatta son derece başarılı; genelde insanlığın, özelde ülke insanının isteklerini, hayat tasavvurunu, dini yaklaşımlarını, ruhsal sıkıntılarını yakından bilen Mustafa Kutlu, irfânî geleneği yeni nesillere aktarabilmeyi başaran yegâne isimlerdendir.

Mustafa Kutlu hikâyelerinde tasavvufî meseleleri nakış işler gibi iplik iplik işlemiş bir yazardır. Tasavvufu İslam'ın bir parçası olarak gören yazar, mürşid-mürid kavramlarından tarikatların problemlerine kadar geniş bir zeminde hikâyeler yazmıştır. İbâdetleri manevî pencereden gördüğü şekliyle izah etmiş; kanaat kavramını modern dünyanın dertlerinin, sekülerizmin reçetesi olarak sunmuş, hatta kanaat üzerine müstakil bir hikâye yazmıştır. Tüketim ekonomisine karşı kanaat ekonomisini benimsememiz gerektiğini vurgulamıştır. Tasavvufun en derin meselelerinden olan 'fakr' kavramını, kendisi içselleştirmiş olmalı ki; fakrı hikâye kalıbında 'Yoksulluk İçimizde' ismiyle okurlarına sunmuştur. Artık 'tüketici' sıfatıyla tanımlanan modern insana 'kul' olma vasfını hatırlatan Kutlu, maddeyi putlaştıran yüzyıl insanını, maddeden vazgeçerek manevî yoksulluktan kurtulmaya, fakra davet etmiştir. Seyr ü sülûk, sır, hüzn, sefer, zikir, takva kavramları hikâyelerinin vazgeçilmez mevzuları olmuştur. İhsan kavramını vaaz etmenin ötesine taşımış, iyilik üzerine hikâyeler yazmış, iyiliğe teşvik etmiştir.

Kutlu, adeta tasavvuf kültürünün hikâyelerini hikmetine dokunmadan, yeni bir tarzla, yeniden yorumlamaktadır. Geleneğin değerlerini bugünün diliyle yeniden anlatır. Menkıbelerdeki diyar diyar gezip, kâmil mürşid arayan dervişi, bugüne taşır; ismini Nur koyar, mesleğine Mimar der, bir arabaya bindirip şehir şehir mürşid arattırır. Menkıbelerdeki olayları "modern hikâye" kalıbına döker, modern insanlara sunar.

Geleneksel hikâyeden beslenerek modern eserler ortaya koyan Kutlu'nun hikâyesi Hikem-i Atâiyye gibi nasihatlerle, İhyâ gibi izahlı bilgilerle, Mesnevî'de olduğu gibi hikmetlerle doludur. Hikâyelerinde hiçbir sınır, kural tanımayan Kutlu; hakikati izah etmek için hikâyelerini zemin olarak kullanır.

Tezimizin üçüncü bölümünde de tespit ettiğimiz gibi; Kutlu'nun hikâyelerin tasavvufî kavramlarla, manevî işaretlerle, kalbî meselelerle doludur. Bugün irfânî gelenekle bağı kopmuş yeni nesil çoğu zaman; tasavvufî kavramları, manevî meseleleri, nefis konusunu ilk kez Kutlu'nun hikâyelerinde işitmektedir. Kasabanın ruhunu, nefsin hallerini, zikreden çiçekleri Kutlu'nun anlattığı kadarıyla bilmektedir. Bu sebeple bugünün tasavvuf kültüründe Kutlu'nun önemli bir yeri vardır.

Hülâsa şunu söyleyebiliriz ki; manevî bunalımlarda kaybolan, değerlerinden uzaklaştıkça huzursuzlaşan, irfânî geleneğinden koptukça modernitenin ağına dolanan modern insana, Mustafa Kutlu'nun hikâyeleri ilaç olmaktadır.

KAYNAKÇA

- Abasıyanık, Sait Faik. *Son Kuşlar*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2017.
- Abdülkâdir Geylânî. *Fütûhu'l-Gayb*. çev. M. Bilal Yamak. İstanbul: Sufi Kitap, 2019.
- Akdoğan, Ali. “İslam Kardeşliğinin Ahlaki Temellerinin İki Dinamiği: Sevgi ve Saygı”. *Kutlu Doğum Haftası “Hz. Peygamber Kardeşlik Ahlakı ve Kardeşlik Hukuku” Sempozyumu*. Ankara: 21-22 Nisan 2012.
- Akıncı, Adem. “Kur’an’daki Kıssalar ve Din Öğretimindeki Yeri”. *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*.
- Altıparmak, Ö. Faruk “*Tarikat Geleneğinde Mürid-Mürşit İlişkisi*”. Harran Ün. İlahiyat Fak. Dergisi. Yıl: 10, sy. 14.
- Atâullah el-İskenderî. *Hikem-i Atâiyye*. ter. ve şerh A. Hatip. İstanbul: Nesil Yayınları, 2011.
- Aydın, Hatice Gökçe. “Nurettin Topçu Düşüncesinin Mustafa Kutlu Hikâyelerindeki Yansımaları”. Yüksek Lisans Tezi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, 2015.
- Ayvazoğlu, Beşir. *Defterimde Kırk Suret*. İstanbul: Kapı Yayınları, 2008.
- Babür, Yusuf. “Erzincan’da Bulunan İki Alevi Ziyaretgâhi: Kırklar Makamı ve Sultan Seydi (İnançlar, Anlatılar)”. Ankara: IV. Uluslararası Alevilik ve Bektaşilik Sempozyumu. (18-20 Ekim 2018).
- Bardakçı, Necmettin. “İsmail Hakkı Bursevî’nin Musa-Hızır Kıssası Yorumunun İlim-Marifet Uygunluğu Açısından Değerlendirilmesi”, *Süleyman Demirel Üni. İlahiyat Fak. Dergisi*, sy. 5 (1998).
- Barkan, Ömer Lütfi., Bayat, Ali Haydar ve Koşay, Hâmid Zübeyr. *Tasavvuf Kitabı*. haz: Cemil Çiftçi. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2008.
- Batuk, Cengiz. “Dinleri Anlamada Öykünün Rolü: Mevlânâ’nın Yahudi Padişah Hikâyesi Bağlamında Hıristiyanlığa Bakışı”. *Uluslararası Mevlâna ve Mevlevîlik Sempozyumu*, Şanlıurfa: 26-28 Ekim 2007.
- Bilal, Can. *Kentle Kavga*. İstanbul: İzdiham Yayınları, 2017.
- Bayat, Ali Haydar. “Hüsn-i Hat Sanatında Mevlevîlik ve Mevlevîler”. *Tasavvuf Kitabı*.
- Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail el-Cu’fî. *el-Câmi’u’s-Sahîh*. Ankara, 1961.
- Can, Şefik. *Mevlânâ ile Bir Ömür*. İstanbul: Sufi Kitap, 2009.

- Canbulat, Mehmet. Dini Kavramlar Sözlüğü Ankara: DİB Yayınları, 2010. “Hüzün”.
- Cansever, Turgut. *İslâm'da Şehir ve Mimari*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2016).
- Cebecioglu, Ethem. *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*. İstanbul: Ağaç Kitabevi Yayınları, 2009.
- Coşkun, İbrahim. “Mesnevî Örneğinde Yetişkinler Din Eğitiminde Kıssa Kullanımı”. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.
- Çağrııcı, Mustafa. “Hüzün” *TDV İslam Ansiklopedisi*. 19: İstanbul: TDVİAY, 1999.
- Çağrııcı, Mustafa. “İhsan”. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 21: İstanbul: TDVİY.
- Çalışkan, Sermin. “Alevilik’te Dört Kapı Kırk Makam”. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2010.
- Çelik, Ahmet. “Birey ve Toplumun Islahı Açısından Kur’an Kıssaları”. *Ankara Üni. İlahiyat Fak. Dergisi*. sy. 22. Erzurum: 2004.
- Duymaz, Ali. “Halk Hikâyeciliğinin 80 Sonrası Türk Hikâyeciliğine Yansıması”. *Hikâyenin Bugünü Bugünün Hikâyesi: 80 Sonrası Türk Hikâyesi Sempozyumu Bildirileri*. 2007.
- Ferîdüddîn Attâr. *Pendnâme*. çev. C. Aydın. İstanbul: Sufi Kitap, 2019.
- Gazzâlî, *el-Munkızu Mineddalâl*. çev. Ahmet Subhi Furat,. İstanbul: Şamil Yayınevi, 1978.
- Gazzâlî. *İhyâu Ulûmi’d-Dîn*. ter. Ahmet Serdaroğlu. c. III. İstanbul: Bedir Yayınevi, 2011.
- Gazzâlî. *Mükâşefetü’l Kulûb*. ter. Salih Uçan. İstanbul: Çelik Yayınevi, 2012.
- Gazzâlî. *Minhâcü’l Âbidîn*. ter. Ali Bayram-M.Sadi Çöğenli. İstanbul: Çelik Yayınevi, 2011.
- Gazzâlî. *Eyyühe’l-Veled*. ter. C. Bilginer. İstanbul: Bedir Yayınevi, 2011.
- Gazzâlî. *Bidâyetü’l-Hidâye*. ter. Abdullah Demiray. İstanbul: Semerkand Yayınları, 2012.
- Gürer, Dilaver. *Düşünce ve Kültürde Tasavvuf*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2007.
- Haksever, Ahmet Cahit ve Küçük, Osman Nuri. *Tasavvuf El Kitabı*. edt. Kadir Özköse. Ankara: Grafiker Yayınları, 2012.
- Haksever, Ahmet Cahit. “Tasavvufa Giriş”. *Tasavvuf El Kitabı*. edt. Kadir Özköse. Ankara: Grafiker Yayınları, 2012.
- Herevî. *Menâzilü’s-Sâirîn*. haz. Abdürrezzak Tek. Bursa: Emin Yayınları, 2008.

- Işık, Ayşe Koçak. *Mustafa Kutlu'nun Hikayelerinde Kentli İnsan Olmak*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2019.
- Kaplan, Mehmet. *Hikâye Tahlilleri*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2018.
- Kara, Mustafa. "Kur'an Kıssalarının "Hikâye" Kavramıyla Tanımlamanın İmkânı", *Tefsir Araştırmaları Dergisi*. sy. 2. 2018.
- Kara, İsmail. *Din ile Modernleşme Arasında*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2018.
- Karagöz, İsmail. *Dinî Kavramlar Sözlüğü*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2010.
- Karakoç, Sezai. *Mevlâna*. İstanbul: Diriliş Yayınları, 2015.
- Kasapoğlu, Abdurrahman. "Kur'an'da Kıssa Terapisi". *Cumhuriyet Üni. İlahiyat Fak. Dergisi*. C. VIII/2., 2004.
- Kaya, Remzi. "Kur'an-ı Kerim Kıssaları ve Düşündürdükleri". *Uludağ Üni. İlahiyat Fak. Dergisi*. C. 11. sy. 2. 2002.
- Kemal, Yaşar. *Kuşlar Da Gitti*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2016.
- Kılıç, Mahmud Erol. *Sûfî ve Sanat*. İstanbul: Sufi Kitap, 2015.
- Kırbaç, Selçuk. "Dede Korkut Kitabı'nda Çiçek ve 'Yaranın İlacı Dağ Çiçeği'". *Çiçek Kitabı*. Haz: Emine Gürsoy Naskali. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2018.
- Koşan, Hamdullah. "Doğu-Batı Medeniyetleri Arasında Mustafa Kutlu'nun Öykücülüğü". Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi, 2013.
- Koşay, Hâmid Zübeyr. "Mevlevilik'te Matbah Terbiyesi". *Tasavvuf Kitabı*. haz. Cemil Çiftçi. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2008.
- Kur'an-ı Kerim Meali, haz. Hasan Tahsin Feyizli. İstanbul: Server Yayınları, 2017.
- Kuşeyrî. *Tasavvuf İlmine Dair Kuşeyrî Risâlesi*. haz. Süleyman Uludağ. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2012.
- Kutlu, Mustafa. "Abdest", *Keşkül Dergisi*, sy. 16 (2010).
- Kutlu, Mustafa. *Akasya ve Mandolin*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 1999.
- Kutlu, Mustafa. *Anadolu Yakası*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2012.
- Kutlu, Mustafa. *Arkakapak Yazıları*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 1995.
- Kutlu, Mustafa. *Beyhude Ömrüm*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2001.
- Kutlu, Mustafa. *Bir Demet İstanbul*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2016.
- Kutlu, Mustafa. *Bu Böyledir*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 1987.
- Kutlu, Mustafa. "Büyük filim", *Yeni Şafak*, 08 Şubat 2017.
- Kutlu, Mustafa. *Chef*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2005.

Kutlu, Mustafa. *Dem Bu Demdir*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2014.

Kutlu, Mustafa. *Fırtınayı Kucaklamak*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2019.

Kutlu, Mustafa. *Gönül İşi*. İstanbul: Hareket Yayınları, 1974.

Kutlu, Mustafa. *Hayat Güzeldir*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2011.

Kutlu, Mustafa. *Hesap Günü*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2015.

Kutlu, Mustafa. *Huzursuz Bacak*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2008.

Kutlu, Mustafa. *Hüzün ve Tesadüf*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 1999.

Kutlu, Mustafa. *İlmihal Yahut Arzuhal*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2018.

Kutlu, Mustafa. *İyiler Ölmez*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2016.

Kutlu, Mustafa. *Kalbin Sesi*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2019.

Kutlu, Mustafa. *Kapıları Açmak*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2007.

Kutlu, Mustafa. *Mavi Kuş*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2002.

Kutlu, Mustafa. *Menekşeli Mektup*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2006.

Kutlu, Mustafa. *Nur*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2014.

Kutlu, Mustafa. *Oradaki Adam*. İstanbul: Hareket Yayınları, 1970.

Kutlu, Mustafa. *Rüzgârlı Pazar*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2004.

Kutlu, Mustafa. *Sevincini Bulmak*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2018.

Kutlu, Mustafa. *Sır*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 1990.

Kutlu, Mustafa. *Sıradışı Bir Ödül Töreni*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2013.

Kutlu, Mustafa. *Şehir Mektupları*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 1995.

Kutlu, Mustafa. *Tahir Sami Bey'in Özel Hayatı*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2009.

Kutlu, Mustafa. *Tarla Kuşunun Sesi*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2017.

Kutlu, Mustafa. *Tirende Bir Keman*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2015.

Kutlu, Mustafa. *Tufandan Önce*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2003.

Kutlu, Mustafa. *Uzun Hikâye*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2000.

Kutlu, Mustafa. *Vatan Yahut İnternet*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2014.

Kutlu, Mustafa. *Vitrinde Olmak*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2015.

Kutlu, Mustafa. *Ya Tahammül Ya Sefer*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 1983.

Kutlu, Mustafa. *Yıldız Tozu*. İstanbul: Erdem Yayınları, 2011.

Kutlu, Mustafa. *Yokuşa Akan Sular*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 1979.

Kutlu, Mustafa. *Yoksulluk İçimizde*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 1981.

Kutlu, Mustafa. *Yoksulluk Kitabı*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2004.

Kutlu, Mustafa. *Zafer Yahut Hiç*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2010.

- Küçük, Osman Nuri. “Tatbiki Bir İlim Oluşu”, *Tasavvuf El Kitabı*, der. Kadir Özköse. Ankara: Grafiker Yayınları, 2012.
- Küçükkaya, M. Askeri. “Hoca Ahmed Yesevi’de İnsan Sevgisi”. *Harran Ü. İlahiyat Fak. Dergisi*. sy. 4.
- Konur, Himmet. *Sufi Ahlakı*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2007.
- Martı, Huriye. “ ‘Su’ Gibi Bir Nimet, ‘Peygamber’ Gibi Bir Tercüman...”, *Keşkül Dergisi*, sy. 16 (2010).
- Mekkî. *Kûtu’l-Kulûb*. Ter: Dilaver Selvi. c.3. İstanbul: Semerkand Yayınları, 2011.
- Mevlânâ, *Mesnevî-i Şerif*. Çev: Mümin Semerci. Ankara: Süre Yayınevi, t.y.
- Muhâsibî. *er-Riâye li Hukûkillah*. Haz: Abdulkahim Yüce. İzmir: Işık Yayınları, 2012.
- Muslu, Ramazan. “Seyr-i Sülûk Terimleri”, *Tasavvuf El Kitabı*. edt. Kadir Özköse. Ankara: Grafiker Yayınları, 2012.
- Muhyiddîn-i Nevevî, *Riyâzü’s-Sâlihîn*, çev. H. Erdem, c. 1. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1976.
- Müslim, Ebu’l-Hüseyin b. Haccâc el-Kuşeyrî. *el-Câmi’u’s-Sahîh*. İstanbul, 1973.
- Öngören, Reşat., Muslu, Ramazan. *Tasavvuf El Kitabı*, Drl: Kadir Özköse, (Ankara: Grafiker Yayınları, 2012): 220.
- Özköse, Kadir. “Ahmed Yesevi’nin Hikmetlerinde Dört Kapı ve Kırk Makam Anlayışı”. *Akademiar Dergisi*, sy. 2 (2017).
- Öztürk, Mustafa “Bilge Kul-Musa Kıssası ve İslam Kültüründe Hızır Mitosu”, *Omü İlahiyat Fak. Dergisi*, sy. 14-15, (Samsun 2003).
- Pakdil, Nuri. *Klas Duruş*. Ankara: Edebiyat Dergisi Yayınları, 2015.
- Pala, İskender. *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*. İstanbul: Kapı Yayınları, 2009.
- Peker, Hidayet. “Dede Korkut Hikâyeleri Çerçevesinde Dinin Dönüştürücü Etkisi Üzerine”. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy 26. 2017.
- Schimmel, Annemarie. *Tasavvuf Notları*. çev Dilara Yabul. İstanbul: Sufi Kitap, 2018.
- Selvi, Dilaver. “Selâm Olan ve Sevgi Yayan Gönüller”. *Keşkül Dergisi*, sy. 24. (2012).
- Serrâc. *el-Lüma’*. Çev: Hasan Kamil Yılmaz. İstanbul: Erkam Yayınları, 2012.
- Şahin, Haşim. ve Tosun, Necdet. *Türkiye’de Tarikatlar Tarih ve Kültür*. Editör: Semih Ceylan. İstanbul: İsam Yayınları, 2015.
- Şeyh Sâdi-i Şirâzî. *Botan ve Gülistan*. ter. R. Serin. İstanbul: Bedir Yayınevi, 2004.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi. *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2014.
- Taşçıkan, Bahadır. “Mûsikîden Gönüllere Aktı Su”, *Keşkül Dergisi*, sy. 16 (2010).

- Tonga, Necati. *Mustafa Kutlu ve Yoksulluk İçimizde*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2016.
- Topçu, Nurettin. *İsyan Ahlâkı*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2014.
- Topçu, Nurettin. *Türkiye'nin Maarif Dâvası*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2016.
- Tosun, Necip. *Doğu'nun Hikâye Kuramı*. İstanbul: Büyüyenay Yayınları, 2017.
- Tosun, Necdet. *Derviş Keşkülü*. İstanbul: Erkam Yayınları, 2016.
- Tosun, Necdet. "Nakşibendiyye". *Türkiye'de Tarikatlar Tarih ve Kültür*, der. S. Ceylan. İstanbul: İsam Yayınları, 2015.
- Tosun, Necdet. "Sır". TDV İslam Ansiklopedisi. 37: İstanbul: 2019.
- Turgay, Nurettin. "Kur'an Kıssaları". *Dicle Üni. İlahiyat Fak. Derisi*. C. II. Diyarbakır: 2000.
- Türer, Osman. *Tasavvuf Tarihi*. İstanbul: Ataç Yayınları, 2011.
- Uludağ, Süleyman. *Keşif ve Keramet*. İstanbul: Sufi Kitap, 2008.
- Uludağ, Süleyman. "İhsân". *Keşkül Dergisi*. sy. 31, (2014).
- Uludağ, Süleyman. "Sülûk". *TDVİA*. c.38. İstanbul: 2010.
- Uludağ, Süleyman. *Tasavvuf ve Tenkit*. İstanbul Dergâh Yayınları, 2014.
- Yazıcı, Hüseyin. "Hikâye". *TDVİA*. c. 17. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1998.
- Yeğin, İbrahim. "Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Hadislerinde Sevgiyi Geliştiren Unsurlar". *Harran Ü. İlahiyat Fak. Dergisi*. Sy.17.
- Yetiş, Kazım. "Destan". *TDVİA*. c. 9. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1994.
- Yetiş, Kâzım. "Türk Hikâyeciliği ve 1980 Sonrası". *Hikâyenin Bugünü Bugünün Hikayesi: 80 Sonrası Türk Hikâyesi Sempozyumu Bildirileri*. 2007.
- Yıldırım, Ahmet. *Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Dayanakları*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2013.
- Yıldız, Ali. "Mustafa Kutlu'nun Hikâyelerinde Tasavvuf". 80 Sonrası Türk Hikâyesi Sempozyumu.
- Yılmaz, Hasan Kamil. *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2010.
- Yılmaz, Hasan Kâmil. "Su Kasîdesi Örneğinde 'Su' Mazmunu ile Anlatılan Peygamber Sevgisi", *Keşkül Dergisi*, sy. 16 (2010).
- Yusufi, Gholam Hosein. "Bir Hikâyeci Olarak Mevlânâ". Çev: Ramazan Muslu, *Tasavvuf Dergisi*. Ankara: 2005.
- Yönetken, Halil Bedi. "Kıyamî Zikirler ve Türk Dinî Raksları". *Tasavvuf Kitabı*.

EKLER

MUSTAFA KUTLU'NUN HİKÂYELERİNDE ALINTI YAPTIĞI ŞİİRLER

*AŞK

Cihanı hiçe satmaktır adı aşk
Döküp varlığı gitmektir adı aşk

Elinde sükkeri ayruğa sunup
Ağuyu kendi içmektir adı aşk

Belâ yağmur gibi gökten yağsa
Başını ana tutmaktır adı aşk

Bu âlem sanki oddan bir denizdir
Ana kendini atmaktır adı aşk

Var Eşrefoğlu Rûmî bil hakikat
Vücudu fâni etmektir adı aşk.

Eşrefoğlu Rûmî⁵⁰²

*Ben bir ceviz ağacıyım Gülhane Parkında
Ne sen bunun farkındasın ne de polis farkında⁵⁰³

*Ne güzel geçti o küçümen yaz,
Bütün günleri, saatleri, anları
Zambaklar kadar beyaz.⁵⁰⁴

*Ağır ağır çıkacaksın bu merdivenlerden⁵⁰⁵

*Bana kendi tali'imden bu siyeh Sitare düştü.⁵⁰⁶

*Canlar canı buldum bu canım yağma olsun
Assı ziyandan geçtim dükânım yağma olsun

Ben benliğimden geçtim gözüm hicabın açtım
Dost vaslına eriştim gümanım yağma olsun

Varlık çün sefer kıldı dost andan bize geldi
Viran gönül nur doldu cihanım yağma olsun

Yunus ne hoş demişsin bal u şeker yemişsin

⁵⁰² Kutlu, *Yoksulluk İçimizde*, 51.

⁵⁰³ Kutlu, *Sevincini Bulmak*, 221.

⁵⁰⁴ Kutlu, *Sevincini Bulmak*, 79.

⁵⁰⁵ Kutlu, *İyiler Ölmez*, 20.

⁵⁰⁶ Kutlu, *Nur*, 99.

Ballar balını buldum kovanım yağma olsun.⁵⁰⁷

*KAR ŞİİRİ

Karın yağdığını görünce
Kar tutan toprağı anlayacaksın
Toprakta bir karış karı görünce
Kar içinde yanan karı anlayacaksın.

Doktor istemem annem gelsin
Yataklar denize atılsın
Çocuklar çember çevirsin
Ölürken böyle istiyorum

Sezai Karakoç⁵⁰⁸

*Nasıl istersen öyle dinle, bakın:
Dalların zirvesindeyiz ancak.
Yarı yoldan ziyade yerden uzak
Yarı yoldan ziyade mâha yakın.⁵⁰⁹

*Görelim Mevla neyler
Neylerse güzel eyler
Erzurumlu İbrahim Hakkı⁵¹⁰

*Ete kemiğe büründüm / Yunus diye göründüm
Dağlar ile taşlar ile çağırayım Mevlam seni⁵¹¹

*Kâbe'nin yolları bölük bölüktür
Dünya dedikleri bir gölgeliktir⁵¹²

*Sûret-i zâhiri bir zıll-ı hayaldir perde
Âlem-i kevni temaşaya misaldir perde

Bu perde çeşm-i ehl-i zâhire bir nakş-i surettir
Rumuz erbabına ammâ ki temsil-i hakikattir⁵¹³

*Sevda sırlı sularla sürüklendi sahile
Kara kumudur kalan kalbimde bozkırların
Ümitsizdi yolculuk ve dağıldı kabile

Hasan Husrev⁵¹⁴

*Her şey yerli yerinde havuz başında servi
Bir dolap gıcırıyor uzaklarda durmadan
Eşya aksetmiş gibi tılsımlı bir uykudan

⁵⁰⁷ Kutlu, *Nur*, 113.

⁵⁰⁸ Kutlu, *Sevincini Bulmak*, 293.

⁵⁰⁹ Kutlu, *Hesap Günü*, 118.

⁵¹⁰ Kutlu, *Sevincini Bulmak*, 296.

⁵¹¹ Kutlu, *Sevincini Bulmak*, 182.

⁵¹² Kutlu, *Menekşeli Mektup*, 81.

⁵¹³ Kutlu, *Anadolu Yakası*, 139.

⁵¹⁴ Kutlu, *Ya Tahammül Ya Sefer*, 88.

Sarmaşıklar ve böcek sesleri sarmış evi.⁵¹⁵

*Bir vakte erdi ki bizim hüznümüz
Yiğit belli değil mert belli değil
Herkes yarasına derman arıyor
Devâ belli değil dert belli değil

Adalet kalmadı hep zulüm doldu
Geçti bu baharın gülleri soldu
Dünyanın gidişi acaip oldu
Koyun belli değil kurt belli değil
Çerh bozulmuş dünya ıslah olmuyor
Fukara ehlinin yüzü gülmüyor
Ruhsatî de ne dediğin bilmiyor
Yazı belli değil hat belli değil⁵¹⁶

*Anne burada işler iyi
Ser veriyon sır alıyon
Merak etme beni gayrı
Ar veriyon yar alıyon
Bu nasıl bir alışveriş
Anlamıyon anlamıyon...⁵¹⁷

*Şol cennetin ırmakları
Akar Allah deyu deyu...⁵¹⁸

*Karanlıklar, ışıklar, gölgeler sussun ki: Allah'ım
Bütün dünyayı inletsin benim secdem, benim âhım...⁵¹⁹

*Sordum sarı çiçeğe
Annen baban var mıdır
Çiçek eydür derviş baba
Annem babam topraktır⁵²⁰

*Beni bir ovada buldular
Kolum kanadım kırdılar.⁵²¹

*Babalar paltolardır, gri, yeşil, lacivert
Her pederin pederi kendi yüreğine dert.⁵²²

*Neler çeker bu gönül söylesem şikayet olur⁵²³

*Ettik o kadar ref-i taayyün ki Neşâfî
Âyine-i pür tâb-ı mücellâda nihânız⁵²⁴

⁵¹⁵ Kutlu, *Sır*, 50. / Kutlu, *Sevincini Bulmak*, 230.

⁵¹⁶ Kutlu, *Uzun Hikâye*, 49.

⁵¹⁷ Kutlu, *Hüzün ve Tesadüf*, 30.

⁵¹⁸ Kutlu, *Hüzün ve Tesadüf*, 60.

⁵¹⁹ Kutlu, *Arkakapak Yazıları*, 33.

⁵²⁰ Kutlu, *Hüzün ve Tesadüf*, 63.

⁵²¹ Kutlu, *Bu Böyledir*, 40.

⁵²² Kutlu, *Huzursuz Bacak*, 50.

⁵²³ Kutlu, *Rüzgârlı Pazar*, 17.

⁵²⁴ Kutlu, *Arkakapak Yazıları*, 45.

*Çıkalı göklere âhım şereri döne döne
Yandı kandil-i sipihrin ciğeri döne döne
Ayağı yer mi basar zülfüne berdar olanın
Zevk ü şevk ile verir cân ü seri döne döne⁵²⁵

*Öldüğüm ağlamazın korkum odur kim öliceğ
Seni kimler seve ben âşık-ı mahzun yerine⁵²⁶

*Nagehan ol şara vardım
Ol şarı yapılır gördüm
Ben dahi bile yapıldım
Taş u toprak arasında⁵²⁷

*Yeşil pencereden bir gül at bana
Işıklarla dolsun kalbimin içi⁵²⁸

*İstekle midir içtiğimiz bâde azizim
Dert ateşini zehr ile söndürmek içindir
Mey neş'eye de zevke de mahsus değildir
Erbâb-ı gamı belki tez öldürmek içindir⁵²⁹
*Her şey yerli yerinde havuz başında servi
Bir dolap gıcırıyor uzaklarda durmadan
Eşya aksetmiş gibi tılsımlı bir uykudan
Sarmaşıklar ve böcek sesleri sarmış evi.⁵³⁰

*Aşk derdiyle hoşem el çek ilacımdan tabip⁵³¹

*Ne içindeyim zamanın
Ne de büsbütün dışında
Yekpâre geniş ânın
Parçalanmaz akışında⁵³²

*Derinden derine ırmaklar ağlar
Uzaktan uzağa çoban çeşmesi...

...
Ne şair yaş döker ne âşık ağlar
Tarihe karıştı eski sevdalar
Beyhûe seslenir beyhude çağalar
Bir sağa bir sola çoban çeşmesi⁵³³

*Dinle neyden çıkan sesi ne hikâyeler ediyor
Ayrılıktan şikayet ediyor⁵³⁴

⁵²⁵ Kutlu, *Hayat Güzeldir*, 128.

⁵²⁶ Kutlu, *Arkakapak Yazıları*, 52.

⁵²⁷ Kutlu, *Sır*, 12.

⁵²⁸ Kutlu, *Hayat Güzeldir*, 16.

⁵²⁹ Kutlu, *Huzursuz Bacak*, 139.

⁵³⁰ Kutlu, *Sır*, 50.

⁵³¹ Kutlu, *İyiler Ölmez*, 100.

⁵³² Kutlu, *Mavi Kuş*, 59.

⁵³³ Kutlu, *Tufandan Önce*, 170.

⁵³⁴ Kutlu, *Sevincini Bulmak*, 267.

*Hak bir gönül verdi bana
Ha demeden hayran olur⁵³⁵

*Yalancı dünyaya konup göçenler
Ne söyler ne bir haber verirler
Üzerinde türlü otlar bitenler
Ne söylerler ne bir haber verirler

Yunus der ki gör takdirin işleri
Dökülmüştür kiprikleri kaşları
Başları ucunda hece taşları
Ne söyler, ne bir haber verirler.⁵³⁶

*Bakarım giden geminin ardından.
Atamam kendimi denize dünya güzel
Serde erkeklik var, ağlayamam...⁵³⁷

*Hoşça bak zatına kim zübde-i âlemsin sen
Merdüm-i dîde-i ekvân olan âdemsin sen⁵³⁸

*Ömürler geçti, sen yoksun, gel ey tanecik Ma'bûd,
Gel ey bir tânecik gâib, gel ey bir tânecik mevcûd!
Ya sıyrılırsın şu vahdet-gâhı vahşet-zâr eden hicran,
Ya bir nefhanla serpilsin bu hâsir kalbe itminan.
Hayır, îmanla, itminanla dinmez ruhumun ye'si:
Ne âfâk isterim sensiz, ne enfüs, tamtakır hepsi!
Senin mecnûnunum, bir sensin ancak taptığım Laylâ;
Ezelden sunduğun şehlâ-nigâhın mestiyim hâlâ:!

Mehmed Âkif Ersoy⁵³⁹

TEKERLEMELERİ VE SÖZLERİ

*Aynaya ayna görünür ancak düşünde
Sessizliktir sessizliğin bakçisi⁵⁴⁰

*Başaklardan kundağın,
Bağ-bahçe solun sağın,
Ağlama güzel çocuk,
Anan orak biçiyor.⁵⁴¹

*Karga karga gak dedi
Çık şu dala bak dedi
Çıktım baktım o dala
Bu karga ne budala⁵⁴²

⁵³⁵ Kutlu, *Mavi Kuş*, 8.

⁵³⁶ Kutlu, *Nur*, 159.

⁵³⁷ Kutlu, *Mavi Kuş*, 197.

⁵³⁸ Kutlu, *Sevincini Bulmak*, 238.

⁵³⁹ Kutlu, *Nur*, 200.

⁵⁴⁰ Kutlu, *Rüzgârlı Pazar*, 143.

⁵⁴¹ Kutlu, *Arkakapak Yazıları*, 95.

⁵⁴² Kutlu, *Hayat Güzeldir*, 40.

*Güzel uyandı
Cama dayandı
Cam kırıldı
Kana boyandı⁵⁴³

*Taharetle erer Hakk'a erenler
Şifa bulur bu hamama girenler.⁵⁴⁴

*Yattım Allah kaldır beni
Nur gönlüne daldır beni
Cennetine girdir beni
Yattım sağıma, döndüm soluma
Melekler şahit olsun
Dinime imanıma
Kalkarsam ikbalime
Ölürsem vay halime...⁵⁴⁵

*Tedarığım
Torba dikim
Yazın koyum
Kışın yiyim.⁵⁴⁶

*Efendim âfiyet olsun tırâşın
Gitsin tûyun selâmet bulsun bâşın
Beş kuruşa bir traş
Lahana gibi baş.⁵⁴⁷

TÜRKÜLERİ ŞARKILARI

*Şu karşı ki karlı dağlar var olsun
Selâmı gelmeyen ağam sağ olsun
Senden bana selam gelmek âr ise
Benden sana çok çok selam olsun
Tabutumda örtmesinler yüzümü
Hasret ölsem yummasınlar gözümü
Sağ yanıma bir pencere koysunlar
Nazlı yâr geçerken görem yüzünü
Kurban olam gözlerinin içine
Ayrı düştüm o gidiyor güzüme
Elâ gözlerini sevdiğim ağam
Sığmadın mı bir Eğin'in içine⁵⁴⁸

*Ankara'da yedim taze meyveyi
Boşa çiğnemişim yalan dünyayı⁵⁴⁹

⁵⁴³ Kutlu, *Beyhude Ömrüm*, 13.

⁵⁴⁴ Kutlu, *Huzursuz Bacak*, 124.

⁵⁴⁵ Kutlu, *Hüzün ve Tesadüf*, 65.

⁵⁴⁶ Kutlu, *Beyhude Ömrüm*, 64.

⁵⁴⁷ Kutlu, *Mavi Kuş*, 12.

⁵⁴⁸ Kutlu, *Tirende Bir Keman*, 97-98.

⁵⁴⁹ Kutlu, *İyiler Ölmez*, 103.

*Bugün ayın ışığı
Elinde bal kaşığı
Yine nerden geliyon da
Mahlenin yakışığı

*Kavurma koydum tasa
Ağam yar, paşam yar
Doldurdum basa basa
Di gel gel
Doldurdum basa basa
Di gel gel
Benim yârim çok güzel
Ağam yar, paşam yar
Azıcık boydan kısa
Di gel gel⁵⁵⁰

*Güvercin uçverdi
Ganedin açiverdi.
...
Oy farfara farfara...
Ateş düştü şalvara...⁵⁵¹

*Yine şafak söktü sunam uyanmaz
Hasret çeken gönül derde dayanmaz⁵⁵²

*Şu dağları delmeli
Külünü elemeli⁵⁵³

*Nar ağacı... Narsız olmaz...
Yiğit gönlü, yarsız olmaz...⁵⁵⁴

*Zenginimiz bedel verir/Askerimiz fakirdendir⁵⁵⁵

*Sen neredesin
Kaldır camın perdesin
Diyeceğim yok amma da
Pek kalabalık yerdesin⁵⁵⁶

*Neyleyeyim köşkü, neyleyeyim sarayı
İçinde salınan yârim olayınca
Anar ömrünce gönül
Giden sevgilileri
Bilmez biçare kalpler
Giden dönmez ki geri⁵⁵⁷

⁵⁵⁰ Kutlu, *Tufandan Önce*, 128.

⁵⁵¹ Kutlu, *Tufandan Önce*, 183.

⁵⁵² Kutlu, *İyiler Ölmez*, 55.

⁵⁵³ Kutlu, *Beyhude Ömrüm*, 33.

⁵⁵⁴ Kutlu, *Beyhude Ömrüm*, 100.

⁵⁵⁵ Kutlu, *İyiler Ölmez*, 91.

⁵⁵⁶ Kutlu, *Tarla Kuşunun Sesi*, 166.

⁵⁵⁷ Kutlu, *Tirende Bir Keman*, 22-23.

*Arabaya sen bin
Faytona ben
Anasını sen al
Kızını da ben⁵⁵⁸

*Sarardım ben sarardım
Senin için sarardım
Baş yastıkta göz yolda
Her gelene sorardım;
Açtımla şu Sivas'ın gülü yaprağı
Çekti bizi bu yerlerin suyu toprağı⁵⁵⁹

*Bu dere baştan başa cevizli bağ
Cevizler şak şak eder dön geri bak (Elazığ Türküsü)⁵⁶⁰

*Caney, caney, caney...
İşte meydan ey...
Delikanlı cim-bom,
Neredesin haney? Neredesin haney...⁵⁶¹

*Mühür gözlüm seni elden
Sakınırım kıskanırım⁵⁶²

*Makaram sarı bağlar
Kız söyler gelin ağar⁵⁶³

*Kelkitin altı bağlar
Kız söyler gelin ağlar⁵⁶⁴

*Oooooo.....
Sen yana ben cama
İkimizin resmini
Çıkarırsınlar yan yana⁵⁶⁵

*Şu Metris'in önü bir uzun alan
Bir tek seni sevdim gerisi yalan.⁵⁶⁶

*Seher vakti burada kimler ağlarmış
Çimenler üstünde gözyaşları var⁵⁶⁷

*Acep şu yerde var'mola şöyle garip bencileyin
Bağrı başlı gözü yaşlı şöyle garip bencileyin

Kimseler garip olmasın hasret oduna yanmasın

⁵⁵⁸ Kutlu, *Hayat Güzeldir*, 58. /Kutlu, *Arkakapak Yazıları*, 9.

⁵⁵⁹ Kutlu, *Sevincini Bulmak*, 83.

⁵⁶⁰ Kutlu, *Ya Tahammül Ya Sefer*, 66.

⁵⁶¹ Kutlu, *Hayat Güzeldir*, 79.

⁵⁶² Kutlu, *Uzun Hikâye*, 97.

⁵⁶³ Kutlu, *Uzun Hikâye*, 17.

⁵⁶⁴ Kutlu, *Arkakapak Yazıları*, 34.

⁵⁶⁵ Kutlu, *Hayat Güzeldir*, 142.

⁵⁶⁶ Kutlu, *Chef*, 53.

⁵⁶⁷ Kutlu, *Nur*, 114.

Hocam kimseler olmasın şöyle garip bencileyin

Bir garip ölmüş diyeler üç günden sonra duyular
Soğuk su ile yuyalar şöyle garip bencileyin⁵⁶⁸

*Eli elime değdi de,
Hem ben yandım hem kendi.⁵⁶⁹

*Aman şeker oğlan
Yandım şeker oğlan
Anasına darılmış
Damda yatan oğlan.⁵⁷⁰

*Andıkça geçen günleri hasretle derinden
Ah bu gönül şarkıları⁵⁷¹

⁵⁶⁸ Kutlu, *Nur*, 114.

⁵⁶⁹ Kutlu, *Uzun Hikâye*, 74.

⁵⁷⁰ Kutlu, *Mavi Kuş*, 87.

⁵⁷¹ Kutlu, *Uzun Hikâye*, 40.

